

**AZ ÚJKÍGYÓS, SKOPERDA-TANYÁNÁL FELTÁRT
10–11. SZÁZADI TEMETŐRÉSZLET**

– Medgyesi Pál –

1994. augusztus 8. és szeptember 9. között leletmentést végeztem Újkígyós határában, az egykori Skoperda-tanyánál. A lelőhelyen már 1972-ben 10–11. századi sírok kerültek elő. Akkor a Skoperda család bejelentése után Juhász Irén végzett kisebb leletmentést, s 4 sírt azonosított, a még álló és lakott tanya mellett.

1994-ben, a magyar honfoglalás közelgő 1100 éves évfordulója alkalmából, Békés Megye Önkormányzata¹ és Újkígyós Önkormányzata közösen biztosította egy új ásatás költségeit.² A feltárás során összesen 39 sírt bontottunk ki.³ A munkára kapott pénzből sajnos nem tudtam a temetőt teljesen feltárni, 1995-től pedig a Békés megyében meginduló nagyberuházások révén esedékessé vált leletmentések miatt nem lehetett az ásatást folytatni. Így egyelőre csak ez a 39 sír és a Juhász Irén által ismertett 4 sír ismert a temetőből. A leletanyag alapján a sírok közül a legkorábbiak még valószínűleg a 10. század végéről, a legkésőbbiek a 11. század második feléből valók.

Újkígyós Békéscsabától délnyugatra fekszik, annak a Békés-Csanádi löszhátának a peremén, amelyet vízválasztónak is tekintenek a Körös, a Maros és a Tisza között.⁴ Határa néhány buckás homokhalomtól és részben feltöltött hajdani folyómedertől eltekintve teljesen sík (1. kép). A lelőhely Újkígyós belterületétől délkeletre, egy kisebb kiemelkedésen van (2. kép). Itt állt egykor a Skoperda-tanya, melynek ma már nyoma sincs (3. kép).⁵ A Skoperda családot felkeresve, segítségükkel sikerült megtalálnom a pontos lelőhelyet. A család tagjai elmesélték, hogy 1972-ben az udvaron gödörásás és gyümölcsfa gyökerestől való kitermelése közben kerültek elő azok a sírok, melyeket azután Juhász Irén dokumentált. Az 1994-es ásatáson csak több kutatóárkot húzva sikerült megtalálni a sírokat. Már az első terepszemlén feltűnt, hogy a közelben egy, a temető szintjénél magasabb dombhát is van, azt azonban az ásatás folyamán nem sikerült kideríteni, hogy vannak-e itt is sírok, vagy van-e valamilyen más kapcsolata a temetővel.

Az 1972. évi leletmentés eredményei

1972. április 5-én Skoperda Antal, Újkígyós, Tanya 38. szám alatti lakos, egy I. István király által veretett ezüstpénzt hozott be a Munkácsy Mihály Múzeumba. A

¹ Az ásatást a Békés megyei önkormányzat és az újkígyósi önkormányzat anyagi támogatása tette lehetővé.

² Külön köszönöm az újkígyósi önkormányzatnak és helyi civil támogatóinknak az önzetlen segítőkészséget, mellyel jelentősen hozzájárultak az ásatás eredményességéhez.

³ Az ásatáson többek között segítségemre volt Gyucha Attila, Rózsa Zoltán, Tóth Boglárka, id. Lichtenstein László, ifj. Lichtenstein László, Demcsák Ildikó és Gyurgyák István.

⁴ ANDÓ 1974. 30; KRUPA 1981. 10.

⁵ A régi gyulai járás területén végzett topográfiai terepbejárások során a lelőhely a 150. számot kapta az újkígyósi lelőhelyek között. Az adatot Szatmári Imrének köszönöm.

pénzt a tanyájuk mellett, egy gödörösás közben szétdúlt csontváz szájában találták. Elmondta azt is, hogy sírokra bukkantak, melyeket kibontottak⁶ (4. kép 1).

Juhász Irén még aznap a helyszínre utazott. Megállapította, hogy homokbányászás céljából gödröt ástak, s közben a markoló egy sírt rombolt szét. Ezt követően még néhány sírt találtak, s ezek egyikében volt a pénz.

A következőkben Juhász Irén dokumentációja alapján adom közre a sírok leírását.⁷

„A” sír: A csontokat a találók a megmaradt leletekkel együtt kirakták a sír mellé. A leírás a Skoperda család tagjainak elmondása alapján történt. Háton fekvő férfi nyújtott, Ny–K-i tájolású váza. Lábánál keresztben a sírban egy ló koponyája, szájában vaszablával, lólábszárcsontok, két pata, a csontok mellett két kengyel. A férfi bal oldalán vaskard vagy tör feküdt, de a találó felemelte, és ekkor az apró darabokra hullott. Más leletet nem észleltek. Juhász Irén összeszedte a lócsontokat, melyek megegyeztek a Skoperdáék által előzőleg elmondottakkal. A két kengyelt is megkapta, melyek közül az egyik teljesen épen került elő, a másik töredékes, de minden darabja megvolt ennek is. Körte alakúak (5. kép 3–4). Emellett zabla töredéke (5. kép 6–8), tegezvasalás darabjai famaradvánnyal, vaskarika töredéke (5. kép 5) és íjborító csontlemezek maradványai kerültek elő a sírből (5. kép 1–2). Ezeket Juhász Irén a sír környékén levő homokban találta. A sír helyén a homokot kitermelték, így annak méretei nem voltak megállapíthatók.

„B” sír: A sírt a találók kibontották. A halott szájában volt a pénz, mely I. István verete (4. kép 2). Háton fekvő, idős, 60 év feletti férfi csontváza.⁸ T: Ny–K. A pénzen kívül más melléklet nem volt. A váz hossza 146 cm. Különböző csontkinövések voltak a csigolyákon, ezenkívül gyógyult bal combnyaktörést, a medence és a koponya deformálódását lehetett megfigyelni.

„C” sír: 0–1 év közötti csecsemő. T: Ny–K. A sírt szintén kibontották a családtagok. Skoperdáék elmondása szerint nem volt mellette lelet.

„D” sír: Bár a dokumentáció csak három sírt említ, a leltárkönyvben még két síma, nyitott bronz hajkarika van a 4. sírből beletárolva. A karikák a leírás szerint a koponya jobb oldala mellett voltak (4. kép 3–4).

Juhász Irén jelentésében leírja, hogy 80–100 cm mélyen, homokban voltak eltemetve a halottak.⁹ Több információk nincsenek az 1972-ben előkerült leletekről. Akkor további leletmentésre nem került sor, így egészen 1994-ig kellett várni az újabb sírok feltárásáig.

⁶ Köszönettel tartozom Juhász Irénnek az adatok átengedéséért.

⁷ MMM Régészeti Adattár, ltsz.: 680/1972. A lelőhelyet Juhász Irén Újkígyós-Tanya 38. néven ismerteti. RégFüz 26 (1973) 76–77. (133. tétel). Juhász Irén itt említi a 4. sírt, melynek a lábszárcsontja közé egy nyilcsúcs szorult. Más adatot erre vonatkozóan nem találtam, a tárgy nincs a többivel beletárolva. Ezúton köszönöm meg Kovács Lászlónak a lektori véleményében megfogalmazott segítségét.

⁸ Juhász Irén meghatározása.

⁹ A tárgyakat az Erkel Ferenc Múzeumban (Gyula) leltározták be (ltsz.: 80.1.1–80.3.2). Nem találtam őket, a rajzokat egy rossz minőségű régi fotó alapján készítettem, melyen nem szerepelt az összes tárgy.

Az 1994. ásatás eredményei

A sírok leírása:

1994-ben újabb 39 sírt tártunk fel (6. kép). A talaj felső humuszrétege alatt, a homokban feküdtek a vázak. Csak egyetlen sír esetében, az 1. sírnál lehetett a sír méreteire következtetni. Itt sem a talaj színe, hanem keményebb volta alapján tudtuk a sír hosszát és szélességét lemérni. A sírok leírása a következő.¹⁰

1. sír: Férfi.¹¹ T: Ny 283°. A sír foltja nem látszott, egyedül a benne levő homok keményebb volta jelezte, hol lehet a sír. Jobb kar a test mellett, bal kéz a medencén. A koponya jobb oldalára fordulva. Sh.: 210 cm. Ssz.: a fejnél 78 cm, a lábnál 32 cm. Sm.: 58 cm. Vh.: 170 cm. Melléklet: 1. Ezüstpénz, élére fordulva, a bal felkar mellett, kívül, majdnem a kar alatt. Salamon király verete¹² (7. kép 1).

2. sír: Kislány. T: NyÉNy 297°. A sír méretei nem voltak mérhetőek. Sm.: 47 cm. A vázból csak a koponya töredékei és a hosszúcsontok maradtak meg. Melléklet: 1–2. Két darab szemes üveggyöngy a nyaknál, sárgás szemekkel, barna alapon. Alakjuk lekerekített sarkú háromszög (7. kép 2–3).

3. sír: Férfi. T: NyÉNy 287°. A sír méretei nem voltak mérhetőek. Sm.: 78 cm. A koponya, a bal alsó lábszár valamint a lábfejek és a bal felkar hiányoztak. Karok a test mellett. Melléklet: 1. Ezüstpénz a nyaknál. Átfúrt, félbevágott volt, restaurálás után töredékes¹³ (8. kép 1). 2. Sima bronz hajkarika a hiányzó koponya jobb oldalánál (10. kép 1). 3. Vas nyílhegy a bal könyöknél, kívül. Villás hegyű (8. kép 2). 4. Íjmarkolat borító csontlemez a bal kézfejjel mellett, kívül (9. kép 3). 5. Csont tegezdisz az íjmarkolat csont mellett (8. kép 3). 6. Nyíltegez száját borító csontlemez (?) töredékei a két comb között, középen (10. kép 2–3, 7–8). Íjkarvég borító csontlemezek a jobb lábon, kissé a térd alatt (9. kép 1–2).

4. sír: Gyermekek. T: NyÉNy 289°. A sír méretei nem voltak mérhetőek. Sm.: 52 cm. A rossz megtartású váz lábaiból csak töredékek maradtak meg. Karok a test mellett. Melléklet nem volt.

5. sír: Gyermekek. T: ÉNy 305°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 64 cm. A vázból a koponya, néhány apró bordatöredék és a karok csontjai maradtak meg. Melléklet nem volt.

6. sír: Gyermekek. T: Ny 280°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 76 cm. Vh.: 118 cm. A bal kar nyújtva, a jobb kissé behajlítva a medencén. Melléklet nem volt.

7. sír: Gyermekek (leány). T: Ny 280°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 73 cm. Vh.: 120 cm. Karok a test mellett, a koponya kissé balra fordult. A középső csigolyákat állat bolygatta meg. Melléklet: 1. Sima ezüst hajkarika a koponya jobb kéz felőli oldalán (10. kép 10). 2. Sima ezüst hajkarika a szájban (10. kép 11). 3. Hat darab gyöngytöredék a nyakon (10. kép 4–9).

¹⁰ MMM Régészeti Adattár, ltsz.: 2351–2001; RégFüz 48 (1997) 76. A leletek: MMM ltsz.: 96.4.1–92. A térképek és a rajzok digitalizálását Kékegyi Dorottya végezte el. Segítségét ezúton is köszönöm.

¹¹ Embertani meghatározás nem történt, a nem és életkori meghatározásokat a csontvázak mérete és a leletek alapján adom meg.

¹² CNH I. 22; HUSZÁR 1979. No. 17.

¹³ Meghatározhatatlan.

8. sír: Gyermekek. T: NyÉNy 289°. A sírt állat bolygatta meg. A méretei nem voltak mérhetőek. Sm.: 59 cm. Vh.: 85 cm. Karok a test mellett. Melléklet nem volt.

9. sír: Férfi. T: Ny 262°. A sír feltja nem volt megfigyelhető. Sm.: 90 cm. Vh.: 163 cm. Karok a test mellett, a koponya kissé jobbra fordulva. Melléklet: 1. Három vas nyílhegy a két kulcscsont találkozásánál, a csigolyák fölött kb. 10 cm-rel. Rombusz alakúak (11. kép 1–3). 2. Tegezvasalás (?) töredékei a két térd között (11. kép 4–5).

10. sír: Gyermekek (kislány). T: NyÉNy 297°. A sír feltja nem volt észlelhető. Sm.: 77 cm. Vh.: 95 cm. Az enyhén bolygatott váz mintha kissé bal oldalára lenne fordulva. A két kar a hason. Melléklet: 1. Bronz hajkarika a koponya bal kéz felőli oldalán. Ellapított vége letört, így nem tudni, hogy S-végű vagy pödrott végű volt-e (12. kép 1).

11. sír: Gyermekek. T: NyÉNy 289°. A sír feltja nem volt észlelhető. Sm.: 52 cm. A vázból csak a koponya töredékei, valamint 1–2 bordatöredék és a hosszúcsontok darabjai maradtak meg. Melléklet nem volt.

12. sír: Felnőtt bolygatott csontváza, mely csak deréktól lefelé maradt meg. T: NY 270°. A bal combcsont is darabokra tört. A sír feltja nem volt észlelhető. Sm.: 80 cm. Melléklet nem volt.

13. sír: Nő. T: Ny 280°. A sír szélei nem voltak észlelhetőek. Sm.: 65 cm. Vh.: 152 cm. A koponya balra fordult, a kezek a medencén. A bal lábfej csontjai szétszórva. Melléklet: 1. Nyitott ezüst hajkarika a koponyán (12. kép 2). 2. Hasonló hajkarika a koponya alatt (12. kép 3).

14. sír: Nő. T: ÉNy 311°. A sír feltja nem volt megfigyelhető. Sm.: 89 cm. Vh.: 148 cm. A karok a test mellett. Melléklet: 1. Nyitott ezüst hajkarika a koponya bal oldalán (13. kép 3). 2. Nyitott ezüst hajkarika a koponya jobb oldalán (13. kép 4). 3. Ezüstpézn a bal felkar és a bordák között. Félbehajtott. Salamon király verete¹⁴ (13. kép 1). 4. Ezüstpézn a bal alkar fölött 16 cm-rel. Salamon király verete¹⁵ (13. kép 2).

15. sír: Nő. T: Ny 270°. A sír feltja nem volt megfigyelhető. Sm.: 85 cm. Vh.: 145 cm. A koponya töredékes. Karok a test mellett, a jobb kézfej a combnyakon. Melléklet: 1. Ezüstpézn az orrüregen. Rossz megtartású Salamon veret¹⁶ (13. kép 5). 2. Nagyobb ezüst hajkarika a koponya bal oldalán (13. kép 8). 3. Kisebb ezüst hajkarika a koponya bal oldalán, közvetlenül az előző mellett (13. kép 9). 4. Ezüst hajkarika töredéke a jobb lapocka alatt (13. kép 6). 5. S-végű ezüst hajkarika a jobb lapocka alatt. S-vége sima (13. kép 7). 6. Fonott ezüstgyűrű a jobb kéz gyűrűsujján (13. kép 10).

16. sír: Nő. T: Ny 270°. A sír feltja nem volt észlelhető. Sm.: 93 cm. Vh.: 148 cm. A karok a test mellett. A koponya balra fordult. Melléklet: 1. S-végű ezüst hajkarika az alsó állkapocs és a koponya találkozásánál. S-vége bordázott (14. kép 1). 2. S-végű bronz hajkarika a koponyától jobbra. S-vége sima (14. kép 2). 3. Sodrott ezüstgyűrű a medencén (14. kép 3). 4. Sodrott ezüstgyűrű a bal kéz gyűrűsujján (12. kép 4). 5. S-végű ezüst hajkarika a koponyától balra. S-vége bordázott (14. kép 5). 6. S-végű ezüst hajkarika a jobb lapocka alatt. S-vége bordázott (14. kép 6).

17. sír: Gyermekek. T: ÉNy 310°. A sír feltja nem volt észlelhető. Sm.: 73 cm. A váz mérhető hossza 110 cm. A bal alkar hiányzik, a jobb kézfej a medencén. A lábfejek hiányoznak. Melléklet nem volt.

¹⁴ CNH I. 22; HUSZÁR 1979. No. 17.

¹⁵ CNH I. 22; HUSZÁR 1979. No. 17.

¹⁶ CNH I. 22; HUSZÁR 1979. No. 17.

18. sír. Nő. T: Ny 275°. A sír foltja nem volt megfigyelhető. Sm.: 70 cm. Vh.: 142 cm. Karok a test mellett. A jobb láb térdben kissé behajlítva, kifordulva. Melléklet: 1. Bronz hajkarika a koponya jobb kéz felőli oldalán (14. kép 7). 2. Sodrott ezüstgyűrű a jobb kéz gyűrűsujján (14. kép 8).

19. sír. Férfi. T: Ny 275°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 94 cm. Vh.: 170 cm. A bal kar a test mellett, a jobb a medencén. A koponya enyhén bal kéz felé fordulva. A kézfej csontjai szétszóródtak. Melléklet nem volt.

20. sír. Férfi. T: Ny 281°. A sír foltja nem volt észlelhető. A koponya sérült. Karok a test mellett. Sm.: 67 cm. Vh.: 160 cm. Melléklet nem volt.

21. sír. Gyermekek. T: Ny 277°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 41 cm. A vázból csak a koponya töredékei és néhány hosszúcsont darabja maradt meg. Melléklet nem volt.

22. sír. Gyermekek. T: Ny 283°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 65 cm. Vh.: 100 cm. Bal kéz a test mellett, jobb kéz a medence szélén. A koponya összenyomódott. Melléklet: 1. Sima, nyitott ezüstgyűrű a bal kéz gyűrűsujján (15. kép 1).

23. sír. Férfi. T: NyÉNy 303°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 81 cm. Vh.: 165 cm. A koponya balra fordult, kezek a test mellett. Melléklet nem volt.

24. sír. Férfi enyhén bolygatott sírja. T: Ny 280°. A koponya egyes részei és az állkapocs néhány darabja korábban kimozdult. A jobb kéz a test mellett, a bal kéz alkarcsontjai közül az egyik a medencén, a másik könyökben behajlítva a csigolyákon. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 41 cm. Vh.: 163 cm. Melléklet: 1. Vas nyílhegy a jobb felkar mellett, kívül. Rombusz alakú (16. kép 2). 2. Kis vaslemez a bal comb mellett, kívül, a térdek vonalában (16. kép 1).

25. sír. Férfi. T: Ny 285°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 86 cm. Vh.: 175 cm. Bal kar a test mellett, jobb kéz a medencén. A jobb lábfej hiányzik. Melléklet: 1. Nyitott bronzkarika a koponya bal oldalánál (16. kép 3). 2. Vasbalta a jobb alkar mellett, belül (17. kép 5). 3. Nyitott bronzgyűrű a jobb kéz ujjcsontjai között (16. kép 4). 4–7. Vas nyílhegyek a bal kézfej csontjainál. Rombusz és deltoid alakúak (17. kép 1–4). 8. Nyitott bronz hajkarika a koponya jobb oldalánál (16. kép 5). 9. Állatcsont a mellkas bal oldalán, az alsó bordánál.

26. sír. Férfi. T: Ny 270°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 91 cm. Vh.: 160 cm. A koponya balra fordult. Bal kar a test mellett, a jobb kéz kimozdulva. A sírt valószínűleg állat bolygatta meg. A bolygatás a jobb kéz felőli bordákat és a csigolyák egy részét kimozdította. Melléklet nincs.

27. sír. Gyermekek szétdúlt sírja. T: Ny 280°. A sír foltja nem volt megfigyelhető. Sm.: 59 cm. Csak a koponya darabjai és a hosszúcsontok töredékei maradtak meg. Melléklet nem volt.

28. sír. Férfi. T: Ny 284°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 87 cm. Karok a test mellett, a koponya balra fordulva. A lábak kissé széthúzva. A váz hossza 160 cm. Melléklet nem volt.

29. sír. Férfi. T: Ny 280°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 92 cm. Vh.: 158 cm. Karok a test mellett, a koponya kissé jobb oldalára fordult. A mellkas bal oldalát, a csigolyákat és a bal alkart valószínűleg állat bolygatta meg. Melléklet nem volt.

30. sír. Nő. T: Ny 285°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 92 cm. Vh.: 170 cm. A koponya töredékes. A bal kar a test mellett, a jobb a medence szélénél. A sírt állat

bolygatta meg. Melléklet: 1. Ezüstpénz (I. István) a jobb felkar mellett, kívül¹⁷ (19. kép 1). 2. Ezüst S-végű hajkarika az alsó csigolyák fölött 6–7 cm-rel. S-vége sima (19. kép 1). 3. Rombusz átmetsetű, elvékonyodó végű, nyitott bronz karperec a jobb csuklón (19. kép 4). 4. Nyitott, sodrott ezüstgyűrű a bal kéz gyűrűsujján (19. kép 3).

31. *sír*: Férfi. T: Ny 287°. A sír foltja nem volt megfigyelhető. Sm.: 77 cm. Vh.: 158 cm. Kezek a medencén. A koponya bal oldalára fordult. Melléklet nem volt.

32. *sír*: Nő bolygatott sírja. T: ÉNy (pontosan nem határozható meg). A sír foltja nem volt megfigyelhető. Mélység 76 cm. A vázból csak a koponya töredékei és néhány csont maradt. A sírt egy újkori gödör bolygatta meg. Melléklet: 1. Nyitott bronz hajkarika a koponyától jobbra (20. kép 3). 2. Bronzgyűrű néhány ujjsont mellett. Nyitott, végei összeérnek (20. kép 1). 3. Bronzgyűrű a másik kézfej megmaradt ujjsontjainál (20. kép 2). 4. Bronz huzalkarperec a csontok között. Kerek átmetsetű, végei felé vékonyodó, nyitott (20. kép 4.)

33. *sír*: Fiú. T: Ny 270°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 95 cm. Vh.: 140 cm. A koponya jobbra fordult, jobb kéz a test mellett, a bal a medence szélén. Melléklet: 1–2. Két vas nyílhegy a jobb felkar mellett, kívül. Rövid vágóélű, deltoid alakúak (21. kép 1, 3). 3. Bronz hajkarika a bal felkar mellett, kívül (21. kép 2). 4. Vaskés a jobb kézfej mellett, kívül. Heggyel a láb felé feküdt (21. kép 4).

34. *sír*: Nő (?). T: Ny 288°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 84 cm. A koponya a bal oldalára fordult. A jobb kéz könyökben hajlítva a hason, a bal alkar csontjai felcsúsztak a felkar csontjai mellé, esetleg könyökben vissza volt a kar hajlítva. Olyan a váz helyzete, mintha a holttestet kissé bal oldalára fordították volna. Vh.: 145 cm. Melléklet nem volt.

35. *sír*: Férfi. T: Ny 281°. A sír szélei nem voltak megfigyelhetőek. Sm.: 63 cm. Vh.: 171 cm. A koponya sérült. A jobb kar a medencén, a bal kar egyik csontja a test mellett, a másik a medencén. Melléklet: 1. Ezüstpénz a mellkas bal oldali bordái között. Salamon király verete¹⁸ (22. kép 1).

36. *sír*: Férfi. T: NyÉNy 304°. A sír méretei nem voltak megállapíthatók. Sm.: 88 cm. Vh.: 162 cm. A jobb kéz a medencén, a bal kéz a test mellett. A bordák elmozdulva. Melléklet nem volt.

37. *sír*: Nő. T: Ny 284°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 68 cm. Vh.: 154 cm. Karok a test mellett, a kézfejek a combnyakon. A koponya balra fordulva. Melléklet: 1–17. A nyakon apró gömb alakú és ikergyöngyökből álló gyöngysor, sárgák, fehérek, barnák (23. kép 1). 18. Bronz fülesgomb a bal oldali bordák között (23. kép 2). 19. Bronz lemezkarperce a jobb kézen (23. kép 3). 20. Bronzgyűrű a jobb kéz gyűrűsujján (22. kép 3). 21. Bronzgyűrű a bal kéz gyűrűsujján (22. kép 2).

38. *sír*: Férfi. T: Ny 275°. A sír foltja nem volt megfigyelhető. Sm.: 90 cm. Vh.: 170 cm. A koponya a jobb kéz felé fordult. A jobb kéz a medencén, a bal nyújtva. A két láb szorosan egymás mellett. Melléklet: 1–5. Öt darab vas nyílhegy a koponyától balra, a bal vállcsúcsnál. Rombusz és deltoid alakúak (24. kép 1–5). 6. Lira alakú bronzcsat, vastüskével, a bal alkar mellett, kívül (25. kép 2). 7. Íjmarkolat borító csontlemez

¹⁷ CNH I. 1; HUSZÁR 1979. No. 1.

¹⁸ CNH I. 19; HUSZÁR 1979. No. 14.

a bronzcsat mellett (25. kép 3). 8. Vascsat töredékei a bal combnyaknál (25. kép 1). Négyszögletes volt.

39. *sír*. Fiatal férfi lovas sírja. T: Ny 275°. A sír foltja nem volt észlelhető. Sm.: 92 cm. Vh.: 165 cm. A fej kissé balra fordulva. Jobb kéz a medencén, a bal kéz a hason. A férfinak rendkívül jó volt a fogazata. Melléklet: 1. Sima, nyitott bronz hajkarika a koponya jobb kéz felőli oldalán (26. kép 1). 2. Sima, nyitott bronz hajkarika a koponya bal kéz felőli oldalán (26. kép 4). 3. Bronzveret a koponyán, az orrüreg és a fogak között részen (26. kép 2). 4. Vas nyílhegy a koponyától balra. Rövid vágóélű, deltoid alakú (26. kép 3). 5. Vas nyílhegy a bal vállcsúcsnál. Rövid vágóélű, deltoid alakú (26. kép 7). 6. Bronz huzalkarperec a bal alkaron (27. kép 1). 7. Bronz karperec a jobb alkaron (27. kép 2). 8. Bronzgyűrű a jobb kéz ujjcsontjai mellett (26. kép 5). 9. Bronzgyűrű a bal kéz egyik ujján (26. kép 6). 10. Vaszabla a jobb térd mellett, kívül (29. kép 1). 11. Vaskengyel a ló csontjai mellett, a jobb kéz felőli oldalon. Trapéz alakú (28. kép 1). A másik kengyelt a váztól kissé távolabb, deformálódott állapotban találtuk meg. Ez is trapéz alakú (28. kép 2). A ló csontjai (koponya és lábak) a váz lába felett, annál magasabban voltak elhelyezve. Lóbőrre utaló elszíneződést nem tudtunk megfigyelni a homokban.

Az említettek mellett három, szórványként előkerült, Árpád-kori edénytöredéket is találtunk a temető területén. Korongoltak, homokkal soványítottak, vöröses színűek. Kettőn bekarcolt csigavonalas díszítés látható (29. kép 2–4). Egyik sem sírból került elő.

Temetkezési szokások

A 10–11. századi soros elrendezésű köznépi temetőnek csak egy részletét tudtuk feltárni, így nehéz általános következtetéseket levonni. Az biztos, hogy az enyhe kiemelkedés DNy-i oldalán találtuk a sírokat, kérdés azonban, hogy a temető milyen kiterjedésű volt. A közeli magaslat szerepe is kérdéses, itt azonban nem volt lehetőségünk kutatást végezni.

A homokos talajban minden igyekezetünk ellenére csak egyetlen sír foltját tudtuk megfigyelni, az 1. számúét. A sír a fejnél szélesebb volt, s a láb felé kissé elkeskenyedett. A többi sír alakjáról és méretéről nem rendelkezünk adatokkal. Koporsóra utaló nyomokat vagy leletet nem találtunk a temető eddig feltárt részében.

A sírok a temetőben sorokba rendeződtek, ezek azonban nem jelentkeznek egyértelműen. Talán egy sort alkot az 1., 4., 8., 6. sír. Egy másik sornak tartható a 19., 16., 15., 14., 22., 7., 5., 10. és 11. sír vonala. A következő sorba a 18., 17., 21., 20., 23., 2., 13. sír tartozhat. Ettől keletre egy másik sor sírjainak tarthatók a 27., 28., 29., 31. számú sírok, s ide tartozhat a 35. és 32. sír is. A keleti temetőrészen nehezebb a sorokat megfigyelni. Esetleg sort alkothat a 24., 26., 9. és a 25., 39. és a 33. sír.

A vázak tájolása Ny 262° és ÉNy 311° között ingadozott.¹⁹ A karok helyzete változó. A Juhász Irén által 1972-ben dokumentált sírokban nem ismerjük a karok helyzetét. Az 1994-ben feltárt sírokban az egyik változat az, amikor a két kar a test mellett nyújtva van. 15 ilyen sírt tártunk fel. A 13. és a 31. sírban mindkét kéz a meden-

¹⁹ A sírok foltját nem ismerve, azok pontos tájolása nem ismert, s a sír és a váz tájolása között eltérés lehet.

cén volt. A 13. számúban nő, a 31. számúban férfi feküdt. A legtöbb esetben a bal kar nyújtva a test mellett, a jobb kar a medencén vagy a hason helyezkedett el. Ezen sírok közül háromban gyermek, ötben nő, hétben férfi feküdt. Talán ide tartozik a 17. számú gyermeksír is, de itt a bal kar hiányzott. Egy esetben (24. sír) a jobb kéz volt a test mellett nyújtva, a bal kéz pedig a csigolyákon. A bal kar csontjai azonban bolygatottak, így nem tudni biztosan, hogy valóban ebben az állapotban volt-e a kéz. A sírban férfi feküdt. Néhány sírnál nem lehet a kéz eredeti helyzetét megállapítani.

A sírok mélysége 41–95. cm között váltakozott. A legkisebb mélységűek a gyermeksírok voltak. A 43 sír közül 13-ban gyermek feküdt, ami elég magas arány, de mivel a temetőnek csak egy részletét ismerjük, komolyabb következtetést nem vonhatunk le belőle.

Az 1972-ben leírt „A” sír mellett a 39. sír volt a temetőrészlet másik lovas sírja.

Mint láttuk az „A” sírt csak a találók elmondásából ismerjük. Háton fekvő, nyújtott, Ny–K-i tájolású férfi váza. Lábánál keresztben a sírban egy ló koponyája, szájában vaszablával, lólábszárcsontok, két pata, a csontok mellett két kengyel. A férfi bal oldalán vaskard vagy tör feküdt, de a találó felemelte, és ekkor az apró darabokra hullott. Két kengyel is volt a sírban, melyek közül az egyik teljesen épen került elő, a másik töredékes (5. kép 3–4). Emellett vaszabla töredéke (5. kép 6–8), tegezvasalás darabjai famaradvánnyal, vaskarika töredéke (5. kép 5) és íjborító csontlemezek maradványai kerültek elő a sírból (5. kép 1–2). Ezeket Juhász Irén a sír környékén levő homokban találta. A leírtak alapján a sír az összehajtott lóbőrös temetkezések közé tartozik. A lócsontok a lábnál voltak elhelyezve, azt azonban nem tudjuk, hogy a halott lába fölött vagy valahol a láb mellett. Az is kérdés, milyen irányba nézett a ló koponyája és a lábcsontok. A kengyelek és a vascsat alapján a lovat felszerszámozva temették a halott mellé, bár a nyeregből semmi sem maradt.

A 39. sz. lovas sírban férfi feküdt. A sír feltjét nem tudtuk megfigyelni. A ló csontjai (koponya és lábak) a váz lába felett, annál kissé magasabban voltak elhelyezve. Lóbőrre utaló elszíneződést nem tudunk megfigyelni a homokban, bár a sír egyértelműen az összehajtott lóbőrös temetkezések közé tartozik. A ló koponyája, mely a bal alsó lábszár fölött volt, a halott feje irányába, vagyis ÉNy-ra nézett. Mellette a halott jobb lábfeje fölött keresztben elhelyezve találtuk a ló lábait, a lábvégekkel a fej irányában (26. kép). A jelek szerint itt is a sírba került a teljes lószerszámzat, de a nyeregből ebben a sírban sem tudunk megfigyelni semmit.

A leletanyag értékelése

Nyitott hajkarikák („D”, 7., 13–15., 18., 22., 25., 32–33. és 39. sír.)

A temetőben az egyik legnagyobb számban előkerült lelet típusa a nyitott hajkarika. A „D” sírban előkerült két ilyen bronz hajkarika nem teljesen egyforma. Az egyik átmérője 2,5 cm, a másiké 2,9 cm. A huzalvastagság mindkettőnél 0,25 cm (4. kép 3–4). A 7. számú sírban két kisebb ezüst hajkarikát találtunk, a fejtől balra eső oldalon. A két kisméretű hajkarika 1,3 cm illetve 1,2 cm átmérőjű. A huzalvastagság 0,1 cm (10. kép 10–11). A sírban egy kislány feküdt, s a hajkarikákon kívül néhány töredékes gyöngy került még elő innen. A 13. számú női sírban két ezüsből készült példány volt a koponya mellett. Átmérőjük 2,1 cm illetve 2,4 cm. A huzalvastagság 0,15 cm (12. kép

2–3). A 14. számú női sírban talált ezüst hajkarikák 2,2 cm illetve 2,3 cm átmérőjűek, vastagságuk 1,5 cm (13. kép 3–4). A 15. számú női sírban is két ezüst hajkarikát találunk. Egy töredékes darabról nem lehet eldönteni, hogy sima vagy S-végű volt-e (13. kép 6). A két karika közül az egyik átmérője 1,3–1,6 cm, a huzal vastagsága 0,1 cm. A másik átmérője 2,5 cm, a huzal vastagsága 0,2 cm (13. kép 8–9). A 18. számú női sírban talált bronz hajkarika átmérője 1,9 cm, vastagsága 0,15 cm (14. kép 7). A 25. számú férfi sírban két nyitott, bronz hajkarika is volt. Mindkettő 2,9 cm átmérőjű. A huzalvastagság 0,15–0,2 cm (16. kép 3, 5). A 32. számú női sír bronz hajkarikája nagyméretű, kissé szögletes. Átmérője 2,6–3 cm. A huzalvastagság 0,15 cm (20. kép 3). A 33. sír egyetlen kis bronz hajkarikája 1,8 cm átmérőjű, 0,1 cm vastagságú. A sírban egy fiú feküdt (21. kép 2). Két nyitott, bronz hajkarika került elő a 39. számú férfi sírből. A kisebbik átmérője 2,7 cm, a nagyobbiké 3,5 cm, huzalvastagság 0,2 cm (26. kép 1, 4).

Összesen 10 sírből került elő ilyen hajkarika. Három kivétellel valamennyi nő illetve kislány sírja volt. A 17 hajkarika közül 9 bronzból, a többi ezüsből készült. A karikák átmérője 1,2 cm és 3,5 cm, a vastagsága 0,1 cm és 0,25 cm között változik. A nagyobb méretűek anyaga bronz. Alakjuk kör, kivéve a 15. sír egyik karikáját, mely ovális alakú (13. kép 9).

Török Gyula és Szőke Béla szerint a 970-es évektől az S-végű hajkarikák szorítják ki őket.²⁰ A 10. században ezeket a hajkarikákat elsősorban férfiak viselik.²¹ A kisebb méretűek enyhén vagy erősebben oválisak. Tettamanti Sarolta ezeket körte alakú karika típusként írja le, s megjelenésüket a 11. század elejére teszi.²² Szabó János Győző véleménye szerint a 10. század közepétől hasonló formai változásra mennek át, mint a huzalkarperecek, vagyis vastagodás és a profilálódás figyelhető meg.²³ A 11. századi továbbélésre hívta fel a figyelmet Kovács László is.²⁴ Ezt erősíti, hogy az Újkígyós, Skoperda-tanya melletti temetőben, a 14. számú sírban a hajkarikák 11. századi pénzzel, a 15. számúban 11. századi pénzzel és S-végű hajkarikával együtt kerültek elő. A 11. századi használatot figyelte meg Bende Livia és Lőrinczy Gábor is a Szegvár-óromdűlői 10–11. századi temető feltárásakor.²⁵

S-végű hajkarikák (10., 15., 16., 30. sír)

A 10. sírban előkerült hajkarikát csak feltételesen sorolhatjuk ide, mert pödrott végű is lehetett. Az ezüst hajkarika átmérője 1,5–2 cm, a huzalvastagsága 0,1 cm (12. kép 1). A 15. sírban levő kisméretű ezüst S-végű hajkarika átmérője 1,4 cm, vastagsága 0,08 cm. Az S-vég nem bordázott (13. kép 7). Három ezüst és egy bronz S-végű hajkarika volt a 16. sírban. A két kisebbik átmérője 1,9 cm, a huzalvastagság 0,1 cm. A nagyobbak átmérője 2,5 illetve 2,4 cm, a huzalvastagság 0,15 cm. A legnagyobb készült bronzból, s egyedül ennek az S-vége nem bordázott (14. kép 1–2, 5–6). A ne-

²⁰ TÖRÖK 1962. 41; SZŐKE 1962. 35.

²¹ SZŐKE 1962. 35; KÜRTI 1980. 325; RÉVÉSZ 1996. 79.

²² TETTAMANTI 1975. 219; SZŐKE-VÁNDOR 1987.

²³ SZABÓ 1980. 70.

²⁴ KOVÁCS 1994. 112, 152. j.

²⁵ BENDE-LŐRINCZY 1997. 227.

gyedik olyan sír, amelyikben S-végű hajkarika volt, a 30. számú. Az itt előkerült ezüst hajkarika ármérője 2,3 cm, a huzalvastagság 0,2 cm. S-vége nem bordázott (19. kép 2).

Összesen hét S-végű hajkarika került elő a feltárt temetőrészlet négy sírjából. Méretük alapján a kis és a közepes méretűek közé tartoznak. Csak három bordázott volt köztük. A 10. sírban kislány, a 15., a 16. és a 30. sírban nő mellett kerültek elő. Az S-végű hajkarikák elhelyezkedése: a 10. sírban a kislány feje mellett találtuk meg, a 15. sírban a jobb lapocka alatt, a 16. sírban a koponya jobb és bal oldalán, a 30. sírban a medence felső szélénél. Az S-végű hajkarikák kérdésével sokan foglalkoztak eddig. Szőke Béla megállapítása szerint a 10. század 60–70-es éveiben jelennek meg.²⁶ Szabó János Győző szerint az Alföldön a 10. század végétől mutatható ki, de csak a 11. század közepétől terjed el igazán.²⁷ Ekkoriban kezdik az S-véget bordázni.²⁸

Lépcsős fejű gyűrű (39. sír)

A temetőrészlet egyetlen lépcsős fejű gyűrűje a 39. sírban, a halott jobb kezének egyik ujján volt. A gyűrű átmérője 2,2 cm, szélessége 0,7 cm (26. kép 5). Az ilyen lépcsős fejű gyűrűk bronzból, esetleg vörösréz-ből készültek. Török Gyula véleménye szerint a 10. század második felében jelennek meg, s a 11–12. század fordulójáig viselik őket.²⁹ Szőke Béla viszont a kis előfordulási szám miatt a 11–12. század fordulójára keltezi őket, s nem a 11. század folyamára.³⁰

Egyszerű, nyitott lemezgyűrű (39. sír)

A 39. sírban a férfi bal kezének egyik ujján nyitott, bronz lemezgyűrűt találtunk. A két vége egymás felé hajol, átmérője 2,2 cm. A lemez vékony, szélessége 0,6 cm (26. kép 6). Szőke Béla szerint ez az ékszer a honfoglaló magyar köznépi temetők legegyszerűbb gyűrűtípusa, bár már a késő avar korban is használják őket.³¹ Máshol azt írja, hogy a honfoglalástól a kora Árpád-korig megtalálhatók, s a tört ezüst leletekkel hozhatók kapcsolatba.³² A Pusztaszentlászlón feltárt korabeli temető tanulsága szerint a 11. század második felében, végén is viselték őket.³³ Az Újkígyós, Skoperdatanyánál előkerült lemezgyűrű mindenképpen még a 10. század végén, legfeljebb a 11. század legelején kerülhetett sírba, hisz lóval, lószerszámmal, nyilakkal (és nyilván íjjal és tegezzel) eltemetett halott ujján volt.

Pántgyűrűk (37. sír)

A 37. sz. női sírban a jobb kéz gyűrűsujján egy széles fejű pántgyűrű volt. A zárt, vékony bronzlemez-ből készült gyűrű fejét kereszt alakú minta díszíti. A négy szárban és a szárak között is vonalak vannak. A gyűrű átmérője 2 cm, a pánt szélessége 0,7 cm, a fej átmérője 1,3 cm (22. kép 3). Szintén a 37. sírban találtuk a másik pántgyűrűt.

²⁶ SZŐKE 1962. 87.

²⁷ SZABÓ 1980. 69–70.

²⁸ SZABÓ 1980. 69; SZŐKE-VÁNDOR 1987. 51–52.

²⁹ TÖRÖK 1962. 82.

³⁰ SZŐKE 1962. 98.

³¹ SZŐKE 1962. 63.

³² SZŐKE 1962. 97.

³³ SZŐKE-VÁNDOR 1987. 68.

Ennek csak kissé szélesedik ki a feje, s a fej és a pánt találkozásánál két oldalt két-két kis dudor található. Átmérője 2 cm, a pánt szélessége 0,4 cm, a fej szélessége 0,8 cm (22. kép 2).

Sodrott ezüstgyűrűk (16., 18., 30., sír)

Három sírban találtunk sodrott ezüstgyűrűt, összesen 4 darabot. A 16. sírban két darab is volt. Az egyik a bal kéz gyűrűsujján, a másik a jobb kéz újcsontjai között volt. Az utóbbi 2,4 cm átmérőjű, 0,3 cm vastagságú. A két vége összeér. A másik vékonyabb, és a két vége nem ér össze. Átmérője 2–2,1 cm, vastagsága 0,2 cm. A sírban ezenkívül csak különböző méretű S-végű hajkarikák voltak (14. kép 3–4). A 18. sírban a jobb kéz gyűrűsujján szintén egy ilyen gyűrű került elő. Két vége összeér, átmérője 2,2 cm, vastagsága 0,15 cm. Ebben a sírban még egy nyitott hajkarika volt a leletanyagban (14. kép 8). A 30. sírban a bal kéz egyik kimozdult ujján volt egy ilyen típusú gyűrű. Végei összeérnek, átmérője 3,3 cm, vastagsága 0,3 cm (19. kép 3). A sírban I. István pénze, egy S-végű hajkarika és egy rombusz átmetszetű hegyesdó végű karperec került még elő. Mind a három sírban nő nyugodott. Mint láttuk, mindkét kézen viselték, ezen a téren nincs eltérés a két kéz között. A sodrott gyűrűk Szőke Béla megállapítása alapján a 10–11. század fordulójára keltezhetők.³⁴

Fonott ezüstgyűrű (15. sír)

A 15. sírban a nő jobb kezének gyűrűsujján egy fonott ezüstgyűrű került elő. A három szálból font, nyitott gyűrű átmérője 2,3 cm, vastagsága 0,2 cm (13. kép 10). A sírban egy ezüstpénz, egy S-végű hajkarika, két hajkarika, valamint egy további hajkarika töredéke volt még. A fonott ezüstgyűrűk 3, 5, sőt néha 7 szálból készültek, de legáltalánosabb a 2–3 szálas, amilyen ez a gyűrű is. Szőke Béla megállapítása szerint a típus a 11. század elejétől a 11. század végéig volt divatban.³⁵

Gyöngyök (2., 7., 37. sír)

Összesen három sírban találtunk gyöngyöket. A 2. számú sírban két szemes üvegyöngy került elő. A lapos, háromszög alakú, fehér szemes gyöngyök barna alapszínűek. Átmérőjük 1,1 cm, vastagságuk 0,5 cm (7. kép 2–3). A 7. sírban 6 db. gyöngytöredéket találtunk a nyakon. Az üvegyöngyök közül egyik sem volt egész. Van közöttük lapos, kör és henger alakú (10. kép 4–9). A 37. sírban a nyakon 17 darab apró, gömb alakú és ikergyöngyökből álló gyöngysor volt, sárgák, fehérek, barnák (23. kép 1). A szegvár-oromdűlői temetőben is ezek a legjellemzőbb gyöngytípusok. Ott a 11. század első felében lehettek használatban.³⁶

Háromszög alakú veret (39. sír)

A 39. sírban talált kis, háromszög alakú dísz aranyozott ezüst. Hátoldalának közepén egy, a felerősítést szolgáló fülecske van. A veretet alul kis gömb díszíti, felületét aranyozott, mélyebb csepp alakú minta ékíti. Hossza 1,5 cm, szélessége 1 cm (26.

³⁴ SZŐKE 1962. 97.

³⁵ SZŐKE 1962. 97; SZŐKE-VÁNDOR 1987. 74.

³⁶ BENDE-LŐRINCZY 1997. 234.

kép 2). Az orrüreg és a fogak között találtuk, de nem biztos, hogy ez az eredeti helye. Bár a sír nem bolygatott, a fej mellett levő nyílhegyek is kimozdultak. Nincs kizárva, hogy a kis veret a fejfedő elejét díszítette.

Kerek átmetszetű, nyitott, elkeskenyedő végű karperecek (32., 39. sír)

A 32. sírban talált ilyen típusú bronz karperec viselésének módját nem ismerjük, mivel a feldúlt és megsemmisült sír szétszórt csontmaradványai között találtuk. Átmérője 6,4–6,7 cm, vastagsága 0,35 cm (20. kép 4). A 39. sírban a két alkaron volt egy-egy ilyen típusú karperec. Ezek egyike 6,6–7,3 cm, vastagsága 0,4 cm. A másik átmérője 6,5–7,1 cm, vastagsága 0,4 cm (27. kép 1–2).

Ez az ékszer típus már a szarmatáknál előfordult. A honfoglalás kori sírok jellegzetes darabja, de a kora Árpád-korban is viselik. Általában bronzból, néha ezüsből készült.³⁷ Szőke Béla még úgy gondolta, hogy csak női sírokból kerülnek elő,³⁸ de néha férfi sírokban is előfordulnak.³⁹ Erre példa temetőnk 39. sírja is. Szabó János Győző szerint ezt a karperec típusát a 930-as évektől kezdték viselni.⁴⁰ Révész László viszont a karos-eperjesszögi temető vizsgálatakor arra a következtetésre jutott, hogy földbe kerülésük a honfoglalást követő első évektől megindulhatott.⁴¹ A típus továbbélésével kapcsolatban Szabó János Győző még úgy látta, hogy a 11. században a vékonyabbakat felváltotta a megvastagodott, félkör és kerek átmetszetű huzalkarperec valamint a négyzetes átmetszetű karperec.⁴² Valójában a vékonyabb típus nem tűnt el a vastagabb karperecek megjelenésekor, hanem továbbra is divatban maradt.⁴³

Rombusz átmetszetű, nyitott, elkeskenyedő végű karperec (30. sír)

Egyetlen ilyen típusú karperecet találtunk, a 30. sírban fekvő női váz bal csuklóján. A bronz karperec átmérője 7,8 cm, vastagsága 0,7 cm (19. kép 4). A sírban ezenkívül egy I. István által veretett ezüstpénz, egy ezüst S-végű hajkarika és egy nyitott, sodrott ezüstgyűrű volt. Szőke Béla szerint ez az ékszer típus az S-végű hajkarikákkal jelenik meg.⁴⁴ Szabó János Győző azon véleménye, hogy ezek a példányok a kerek átmetszetű karpereceket váltották le, s csak a 11. században lesz vastosabb a középső részük, nem igazolható.⁴⁵ A karperec típus kutatástörténetét nem rég Langó Péter foglalta össze.⁴⁶ Viseletét a 10. század középső harmadától számíthatjuk, s a 11. század temetőinek jellegzetes darabja.

³⁷ SZŐKE 1962. 66–67, 94; SZABÓ 1980. 66; KOVÁCS 1986. 101.

³⁸ SZŐKE 1962. 66.

³⁹ LANGÓ 2000. 35.

⁴⁰ SZABÓ 1980. 66.

⁴¹ RÉVÉSZ 1996. 90. – Példaként hozza, hogy Vereben 858–924 között vert érmekkel, Kisdobra-Ligahomok 2. sz. lovas sírjában pedig 8 db 892–911/12 között vert arab dirhimmal együtt kerültek elő ilyen huzalkarperecek (KOVÁCS 1989. 38, 74).

⁴² SZABÓ 1980. 62–66.

⁴³ LANGÓ 2000. 38.

⁴⁴ SZŐKE 1962. 95.

⁴⁵ SZABÓ 1980. 66.

⁴⁶ LANGÓ 2000. 41.

Kiszélesedő végű, nyitott lemezkarperec (37. sír)

A 37. sírban a jobb alkaron egy kiszélesedő végű, nyitott, bronz lemezkarperect találtunk. A lemez vastagsága 0,1 cm, szélessége 0,7 cm, a kiszélesedő végeknél 1,2 cm. A karperec átmérője 6,3–6,9 cm (23. kép 3). Az ilyen típusú karpercek a honfoglalóknál főleg előkelő sírokban fordulnak elő. A 10. században végig használják, egészen a 11. század elejéig.⁴⁷ Az öntött példányok sokszor pontkörökkel díszítettek, s a köznépi temetőkben a 11. század elejéig megvannak. Néha mindkét végükön átlukasztották, s valószínűleg a lyukakba fűzött zsinórral szorosra húzták ezeket a karperceket, így rögzítve őket.⁴⁸

Íjborító csontlemezek („A”, 3., 38. sír)

Osszesen három sírban találtunk íjborító csontlemezeket. Egyik a Juhász Irén által dokumentált „A” sírban volt. Ennek csak két kis darabja maradt meg. A lemez hossza 8 cm, szélessége 2,2 cm. Az íjhúr beakasztására szolgáló vájat nincs rajta. Ezek alapján markolatot borító lemezzel van dolgunk, mely a maga 2,2 cm szélességével aránylag keskenynek számít. Íjmarkolatra utal az is, hogy a lekerékített végen irdalás figyelhető meg. A másik darab ennek egy része lehet (5. kép 1–2).⁴⁹ A 38. sírban csak egyetlen, a markolat egyik oldaláról származó csontlemez került elő a bal könyök mellett, kívül. A bal vállnál található nyílhegyek alapján a tegez és az íj is a bal karnál volt elhelyezve, egymás mellett. A csontlemez több darabra tört. Szélei és két vége, valamint a hátulja irdalt (25. kép 3). Mivel a jelek szerint a sírt nem bolygatták meg, a temetéskor több csontlemez nem lehetett az íjon. Nem valószínű, hogy eleve így készült volna. Talán egy sokáig használt íjról van szó, melyről elvesztek, letörték a csontlemezek. Ez szintén azt bizonyítja, hogy ezek a vékony lemezek csak díszítésül szolgáltak, hisz az íjat nélkülük is lehetett használni. Ebből azonban az is következik, hogy szinte biztosra vehetjük: azokban a sírokban is voltak íjak, melyekben csak tegezmaradványokat vagy nyílhegyeket találtunk.⁵⁰ A 3. sír csontlemezei szintén hiányosak, de ez a sír bolygatott, így nem tudni, teljes volt-e az íjon a csontkészlet. Itt két íjkarra való és egy markolatlemez került elő. Valamennyi töredékes volt. A markolatlemez hátulja, két vége és a szélek majdnem mindenütt irdaltak. A sírban való elhelyezkedésük alapján az íj alsó karját díszítették, mert a jobb alsó lábszáron voltak (9. kép 1–3).

Tegezdíszítő csontlemez (3. sír)

A 3. sírban előkerült csontlemez (5. melléklet) minden valószínűség szerint nyíl tegezének száját díszítette. Hossza 12,8 cm, szélessége 1,5 cm, vastagsága 0,9 cm. Egyik végén elvékonyodik. A sírt megbolygatták, így a tárgy eredeti helyzete nem állapítható meg. A bal kéz külső oldalán találtuk meg. Az enyhén ívelt tárgy kissé sérült. Domború és két keskenyebb oldala, valamint a homorú oldal széle irdalt, a homorú rész közepe sima, kidomborodó. Mivel szegecselés nyoma nem látszik a tárgyon, valószínűleg a homorú oldalával kifelé volt felerősítve, s az irdalások a ragasztás jobb ta-

⁴⁷ SZÓKE 1962. 72.

⁴⁸ RÉVÉSZ 1996. 90.

⁴⁹ A leltárkönyv szerint is íjmarkolat lemez.

⁵⁰ Ez a vélemény már jóval korábban is megfogalmazódott (LÁSZLÓ 1955. 119; FODOR 1981. 150).

padását segítették (8. kép 3). A csontdész a tegez tetejének elülső ívét díszíthette. Talán kissé beékelték és beragasztották a tegez tetejét képező falemezbe, s esetleg alul és felül bőrrel vonták be a tetőlemezt. Így csak a csont sima, fehér elülső része volt látható. A 3. sír 6. melléklete is csontlemez, mely talán szintén a tegez száját díszítette. A töredékes, vékony, lapos lemez darabokra tört, eredeti alakja nem állapítható meg. A két combcsont között kerültek elő (10. kép 2–3).

Fülesgomb (37. sír)

A 37. sz. női sírban egy bronz fülesgomb volt. A bal oldali legfelső bordánál került elő, ami egy bal oldalon, fent gombolódó ruhára utal. Lencse alakú tömör feje kereszt alakban bevágott. Lapos szárán kis lyuk szolgál a felerősítésre. Hossza 1,3 cm, szélessége 0,8 cm (23. kép 2). Szőke Béla még arra gondolt, hogy a fülesgombok a női ing gombolására valók,⁵¹ valójában azonban férfi sírokban is rendszeresen előfordulnak. A 10–11. századi magyar szállásterületen mindenütt elterjedtek, mind a rangosabb, mind a köznépi sírokban megtaláljuk azokat.⁵²

Líra alakú csat (38. sír)

A 38. sírban talált líra alakú csat bronzból készült, tuskéje vas. A sírban férfi feküdt, ami újabb adat arra, hogy az ilyen típusú csatok nem csak női sírokban fordulnak elő.⁵³ A csat hossza 2,8 cm, szélessége 2,8 cm (25. kép 2). A tárgy típust Révész László vizsgálta behatóbban. Csatakunk az általa megállapított típusok közül az „A” típusba tartozik. Véleménye szerint az ilyen csatok a 10–11. század folyamán végig használatban voltak, s a köznépi temetőekben éppúgy megtaláljuk őket, mint az előkelőbbek sírjaiban. A honfoglalók által megszállt területen mindenütt előfordulnak.⁵⁴ Övcsatként éppúgy használták, mint a fegyverzet felfüggesztésére, vagy a lószerszámzat tartozékaként.⁵⁵

Nyílhegyek (3., 9., 24–25., 33., 38–39. sír)

A feltárt sírokban összesen 18 nyílhegyet találtunk. A 3. számú sír nyílhegye a villás típusba tartozik.⁵⁶ A néprajzi adatok alapján az ilyen típusú nyílhegyeket elsősorban vízi szárnyasokra való vadászatkor használták. Hossza 7,2 cm, szélessége 3,5 cm (8. kép 2). A többi nyílhegy hosszú vagy rövid vágóélű, deltoid, illetve rombusz alakú. A 9. számú sírban három nyílhegyet találtunk, melyek nem túl nagy méretűek, rombusz alakúak, s a mellkason feküdtek, valószínűleg a tegezen: 1. hossza 4,5 cm, szélessége 2,1 cm (11. kép 1), 2. hossza 6 cm, szélessége 1,7 cm (11. kép 2), 3. hossza 7 cm, szélessége 2 cm (11. kép 3). Egyetlen nyílhegy volt a 24. számú sírban. Ez a jobb váll mellett, kívül feküdt. Hosszúka, vékony, deltoid alakú nyílhegy. Hossza 6,2 cm,

⁵¹ SZÓKE 1962. 79.

⁵² RÉVÉSZ 1996. 98.

⁵³ BAKAY 1978. 148. Révész László hívta fel a figyelmet arra, hogy férfi sírokban is rendszeresen előforduló tárgyról van szó (RÉVÉSZ 1989. 515).

⁵⁴ RÉVÉSZ 1989. 527; RÉVÉSZ 1996. 119–120.

⁵⁵ RÉVÉSZ 1989. 537.

⁵⁶ A nyílhegyek típusaihoz: CS. SEBESTYÉN 1932. 193–206; RUTTKAY 1976. 325–333; KOVÁCS 1986. 228–230, 16. kép.

szélessége 1,5 cm (16. kép 2). A 25. sírban négy nyílhegy került elő. Rombusz és deltoid alakúak. Kissé rendezetlenül, a bal kéz csontjainál voltak: 1. hossza 6,3 cm, szélessége 2,4 cm (17. kép 1), 2. hossza 5,9 cm, szélessége 1,8 cm (17. kép 2), 3. hossza 9,5 cm, szélessége 3,9 cm (17. kép 3), 4. hossza 5,5 cm, 2 cm (17. kép 4).⁵⁷ A tegez talán a test bal oldalán feküdt. A 33. számú sírban két nyílhegy volt egymás mellett, a jobb felkar mellett, kívül. Rövid vágóélű, deltoid alakúak: 1. hossza 7,5 cm, szélessége 2,3 cm (21. kép 1), 2. hossza 6,5 cm, szélessége 1,8 cm (21. kép 3). Talán ezek is tegezben voltak, de abból semmi sem maradt. A 38. sírban öt nyílhegyre bukkantunk. Rombusz és deltoid alakúak. Egy csomóban, a bal válltól kissé feljebb kerültek elő, nyilván ezeket is a tegezben helyezték a sírba: 1. hossza 8,2 cm, szélessége 2,3 cm (24. kép 1), 2. hossza 6,9 cm, szélessége 2,5 cm (24. kép 2), 3. hossza 4,5 cm,⁵⁸ szélessége 2,5 cm (24. kép 3), 4. hossza 8,1 cm, szélessége 2,5 cm (24. kép 4), 5. hossza 7,5 cm, szélessége 2,4 cm (24. kép 5). A 39. sírban két rövid vágóélű, deltoid alakú nyílhegyet találtunk. Mindkettő a fejtől balra feküdt, kimozdulva eredeti helyzetéből: 1. hossza 7,5 cm, szélessége 2,1 cm (26. kép 3), 2. hossza 7,4 cm, szélessége 2,3 cm (26. kép 7).

Az itt feltárt nyílhegyeket tartalmazó sírok tovább erősítik azt a korábbi megfigyelést, hogy honfoglaló őseink soha sem tele tegezt temettek halottaik mellé, hanem legfeljebb 5–6 nyilat.⁵⁹ Egyedül a karos-eperjesszögi II. temető 60. sírjában került elő eddig 13 darab nyílhegy. 11 nyílhegy volt a karosi III. temető 11. sírjában. Mivel a II. temetőben nem a 60. számú a legrangosabb sír, tovább erősödik az a vélemény, hogy a sírba helyezett nyilak számának nincs rangjelző szerepe.⁶⁰ Az Újkígyós, Skoperda-tanyánál feltárt temetőrészletben szintén nem lehet összefüggést megfigyelni a halottak rangja, gazdagsága és a sírba tett nyilak száma között. Valószínűleg Dienes István járt legközelebb az igazsághoz, aki szerint a túlvilág különböző rétegein való áthatáshoz volt szükség a sírba tett nyilakra.⁶¹

Balta (25. sír)

A 25. sírban talált, vasból készült balta a jobb alkar mellett, belül feküdt. Hossza 10 cm, szélessége 3,2 cm (17. kép 5). Méreteiből egyértelműen látszik, hogy nem szárnyszám, hanem fegyver. A balta köpűje az alkaron volt, éle a gerincoszlopon. Elhelyezkedéséből jól látszott, hogy a nyél a láb felé nézett, párhuzamosan a testtel. A nyéllyuk kissé szabálytalan, enyhén ovális. Mivel a balta a nyéllyuk és a penge találkozásánál elpattant, a fegyver enyhén deformálódott.

Balta szavunk bolgár-török eredetű.⁶² Kovács László szerint az a típus, amelyhez a Skoperda-tanyánál előkerült példány is tartozik, finnugor előképekre vezethető vissza.⁶³ Az ezzel a típussal egy főcsoportba sorolt baltákat már korábban is finnugor eredetűnek tartotta, melyek a középső és késő avar népességgel már 670 után megjelen-

⁵⁷ A töredékes nyílhegyeknél a kiszkerkeszthető méret szerepel.

⁵⁸ A túske egy része hiányzik.

⁵⁹ RÉVÉSZ 1996. 168–169; RÉVÉSZ 2000. 18.

⁶⁰ RÉVÉSZ 1996. 168.

⁶¹ DIENES 1957. 29–31; Uő. 1975. 96; Uő. 1978. 38–39; Uő. 1979. 88–89.

⁶² TESz I. 233.

⁶³ KOVÁCS 1982. 249, Taf. 3, 6. – Kovács László a baltákat 9 főtípusba, az altípusokkal együtt 15 típusba sorolta, melyek közül az általunk vizsgált fegyver a VI/c típusba tartozik (KOVÁCS 1986. 237, 21. kép).

nek a Kárpát-medencében, majd másodsor a honfoglaló magyarok hozzák magukkal őket.⁶⁴ Véleménye szerint mérete alapján ez a típus is a fegyverek közé sorolható, de alakjuk a szerszámként való alkalmazást is lehetővé teszi.⁶⁵ A sírokba ritkán kerültek a balták. Eddig kb. 100 darab, különböző típusú baltát ismerünk a 10–11. századi temetőkből, melyek típusba sorolásával többen is foglalkoztak.⁶⁶

Tegez vasalása („A” sír)

Az „A” sír anyagában Juhász Irén tegezvasalást említ, melyeket a találók kiszedtek, így a tegez méretei nem állapíthatók meg. A vasalásból csak három töredék került leltárba. A leltárkönyv szerint: „Széles vaspánt töredékei, vasszegekkel és famaradványokkal. A nagyobb darab enyhén íves. Hosszuk 6,1 cm, 2,4 cm és 1,6 cm. Szélességük 1,7–1,9 cm között”. Elkallódtak, fotók nincsenek róluk, így egyiket sem rekonstruálhatjuk.

Vasalások (9. sír.)

A 9. sírban két, talán fából készült tárgy vasalásának tartható vastárgyat találunk, a lábak között, a térdek vonalától kissé feljebb (11. kép 4–5). Egymás mellett helyezkedtek el, párhuzamosan, vízszintesen. Mindegyik két azonos nagyságú, eredetileg téglalap alakú vaslemezről áll, melyeket két-két szegecs fog össze. A lemezek 1,2 cm illetve 1,4 cm szélesek, 4,5 és 4,4 cm hosszúak. Vastagságuk kb. 0,1 cm. A szegecsok hossza alapján a lemezek kb. 1,3–1,4 cm vastagságú anyagot, valószínűleg fát, fogtak közre. Talán a tegez alját erősítették ezek a vasalások (11. kép 4–5), bár hasonló tegezvasalás nem ismert. Arra is gondolhatunk, hogy a tegez alja elhasadt, s ezekkel a vasalásokkal erősítették meg. Egy középen nyitható tegez esetén hozzá lehetett fézni belülről is a tegez aljához. Tegezre utalnak a mellkason megtalált nyílhegyek is, az azonban látszik, hogy ha a vasalások eredeti helyükön voltak, akkor a nyilak nem lehettek a tegezben, mert túl messze helyezkedtek el a tegez alján levő vasalásoktól. A nyilak hegye és a vasalások között 91 cm távolság van. Ismerve a honfoglalás kori íjak méreteit, ilyen méretű nyílvevőkkel a honfoglalóknál nem számolhatunk. A tegeznek pedig még ennél is nagyobbak kellene lennie. Révész László a karosi temetőben megfigyelt tegezok hosszát a II/52-es sírban 80–85 cm-nek, a II/63-as sírban 78 cm-nek, a II/11-es sírban 86 cm-nek határozta meg.⁶⁷ 80 cm-es nyíltegez maradványai kerültek elő Örménykúton is.⁶⁸ Mindezeket figyelembe véve csak feltételesen sorolhatók ezek a tegezvasalások közé. Nincs kizárva, hogy más rendeltetésű fatárgy vasalásai voltak.

Vaskés (33. sír)

A 33. sírban talált vaskés az egyetlen eddig a temető leletanyagában. A fiú jobb kezének ujjcsontjai mellett, kívül feküdt. Egyélű, ívelt hátú, nyéltövises típus. Felsze-

⁶⁴ KOVÁCS 1979. 390–391. – Kovács László itt közölt típusai közül az általunk vizsgált fegyver a 7. típusba tartozik.

⁶⁵ KOVÁCS 1979. 392; KOVÁCS 1986. 237.

⁶⁶ RUTTKAY 1976. 305–313; KOVÁCS 1979. 389–392; KOVÁCS 1982. 249; RÉVÉSZ 1996. 175, 178.

⁶⁷ RÉVÉSZ 1996. 172–173.

⁶⁸ SZATMÁRI 1996. 167.

déskor kettétört. Hossza 9,6 cm, szélessége 1,3 cm (21. kép 4). Talán az övre volt függesztve, s szerves anyagból készült tokja elenyészett.

Vascsat (38. sír)

A temető egyetlen vascsatja a 38. sírban, a jobb combnyaknál került elő. A szögletes vascsatnak csak a töredékei maradtak meg, melyek a csat ráámájából származnak. A tüske hiányzik. Hossza 2, 5 cm, szélessége 2,5 cm (25. kép 1).

Vaskarika („A” sír)

Az „A” sírban egy vaskarika került elő. Valószínű, hogy a széttört zabla egyik karikája volt. Csak kis töredéke van meg (5. kép 5).⁶⁹

Zablák („A” és 39. sír)

Az „A” sírban előkerült zablából csak két egyenes zablárúd és egy zablakarika maradványa jutott múzeumba. A rendkívül töredékes lelet alapján a zabla típusa nem állapítható meg (5. kép 6–8). Ide tartozhat még a vaskarikáknál tárgyalt karika is. A temetőrészlet másik zablája a 39. sírből került elő. A csuklós csikózabla karikáihoz kis fülek kapcsolódnak szervesen, melyekbe a szíjak voltak befűzve. A zabla két csuklós szára a szokásos módon nem egyforma hosszú, vagyis aszimmetrikus. Hasonló karikájú zabla ismeretlen a honfoglalás kori anyagban. Hossza 35 cm, a karikák átmérője 4,1 cm (29. kép 1).

Kengyelek („A” és 39. sír)

Az „A” sírban előkerült kengyelek egyike ép volt, a másik töredékes. A kengyelek a lapos szárú, körte alakú típusba tartoznak. Az ép példány magassága 15,6 cm, szélessége 15 cm. A leltárkönyv szerint száruk lapos, a talpaló külső felületén gerinc fut végig (5. kép 3–4). A 39. sírban a két kengyel közül az egyik deformálódott. Ezt a sírtól kicsit távolabb találtuk meg, valószínűleg egy korábbi földmunka során került ki a sírből. A kengyelek szára egyik oldalon lapos, a másikon enyhén domború. A talpaló kiszélesedő, homorú. Az ép kengyel magassága 8,6 cm, szélessége 6,3 cm. A talpaló szélessége 1,6 cm. A trapéz alakú kengyelek közé tartoznak (28. kép 1–2).

Pénzek („B”, 1., 3., 14–15., 30., 35. sír)

A temetőrészletben hét sírből összesen nyolc ezüstpénzt ismerünk. Már 1972-ben, Juhász Irén leletmentésekor előkerült egy, a „B” sír férfi csontvázának szájából. Ez I. István király verete.⁷⁰

Az 1. számú férfi sírban, közvetlenül a bal felkar mellett, majdnem a váll magasságában került elő egy Salamon kori veret⁷¹ (7. kép 1). A 3. számú férfi sír pénze a hiányzó nyakcsigolyák helyén volt. Valószínű, hogy a sír megbolygatásakor a koponyát elvitték, de a pénzt nem vették észre. A rendkívül rossz megtartású, eredetileg átfúrt,

⁶⁹ A tárgyat nem találtam, csak egy régi fotó alapján ismert.

⁷⁰ Az Erkel Ferenc Múzeum leltárkönyve szerint az 1972. évi anyagból egyedül ez van meg, de nem találtam. A leltárkönyvi leírás 1,8 cm-es átmérőt említ. Felirata alapján István király verete.

⁷¹ CNH I. 22; HUSZÁR 1979. No. 17.

félbevágott pénzt nem lehet meghatározni (8. kép 1). A sírban hajkarika, nyílcsúcs, tegezdzsítés (?) maradványai és íjborító csontlemezek voltak. A pénz valószínűleg magyar király által veretett, mivel egyetlen idegen pénzt sem találtunk a sírokban. Ha ez így van, akkor megint csak megerősítést kap az a korábbi megállapítás, hogy Békés megyében számítanunk kell a 11. század elején, s talán még később is, pogány módon, fegyverrel, esetleg akár lóval eltemetett halottak sírjának előkerülésére.⁷² A szintén Békés megyében, a Sarkadkeresztúr, Csapháti-legelő, Barna-tanya lelőhelyen feltárt 10–11. századi temető 117. sírjában íjászfelszereléssel, lószerszámmal eltemetett halott sírjában I. István pénze került elő.⁷³ A 14. számú női sír két pénze közül az egyik a bordák és a bal felkar között,⁷⁴ a másik közvetlenül a bal alkar mellett, kívül volt.⁷⁵ Az előbbit félbehajtották, az utóbbi pedig rosszabb állapotú, töredékes. Mindkettő Salamon király verete (23. kép 1–2). A 15. számú női sír pénze az orrűregeen feküdt. Ez is töredékes, nem túl jó állapotú. Salamon király verete⁷⁶ (13. kép 5). A 30. számú női sírban szintén I. István pénze volt. Ezt közvetlenül a jobb felkar mellett, kívül találtuk meg⁷⁷ (19. kép 1). A 35. számú férfi sírban a csontváz bal oldali bordái között bukkantunk egy pénzre. Ez nagyon jó állapotú, Salamon király verete⁷⁸ (22. kép 1).

Mint látjuk, a „B” sírnál a halott szájában volt a pénz. A 3. sír esetében a bolygatás miatt csak annyi biztos, hogy az érme a koponya környékén lehetett eredetileg is. A 15. sírban az orrűregeen feküdt egy érme, a többi esetben a karok mellett, vagy a bordák között találtuk őket. Felvarrásra utaló nyomot csak egy esetben lehetett megfigyelni (3. sír), így a többi esetben a pénzek nem díszek, hanem túlvilági úttravalók lehettek. A 3. sír átfúrt pénze felvarrásra, esetleg nyakban való viselésre utal, azt azonban nem zárhatjuk ki, hogy a sírba már ez is mint halotti úttravaló került. Erre utalhat, hogy félbevágták. A pénzeket tartalmazó hét sírből négyben férfi, háromban nő feküdt. A legkorábbi pénzek I. István veretei, a legkésőbbiek Salamon király idejéből származnak.

Ételmelléklet (25. sír)

Egyetlen sírban volt ételmelléklet. A 25. sírban állatcsont került elő a mellkas bal oldalán, az alsó bordánál. A kis birka csont (?) a temető egyetlen ételmelléklete. Az ételmelléklet adás az egyik legmegfoghatatlanabb a temetkezési szokások közül, ezért még teljesen feltárt temető esetében is vigyázni kell a százalékos megoszlás számításánál. Az ételmelléklet lehet növényi eredetű, vagy olyan húsfélt, melyben nincs csont. Ezeknek semmilyen nyoma nem marad, éppen úgy, mint egy fából faragott, vesszőből, gyékényből vagy szalmából font edénynek, ha esetleg abban helyezték a halott mellé az ételt. Erre utalnak egyébként az edény nélkül előkerülő állatcsontok, hisz nem valószínű, hogy a sült vagy főtt húst egyszerűen tették volna a sírba. Nyilván

⁷² RÉVÉSZ 1997. 183; MEDGYESI 2000. 51.

⁷³ Medgyesi Pál ásatása. MMM Régészeti Adattár, ltsz.: 1873/1986, 2061/1990, 2075/1991, 2087/1992; MEDGYESI 1993. 488–489.

⁷⁴ CNH I. 22; HUSZÁR 1979. No. 17.

⁷⁵ CNH I. 22; HUSZÁR 1979. No. 17.

⁷⁶ CNH I. 22; HUSZÁR 1979. No. 17.

⁷⁷ CNH I. 1; HUSZÁR 1979. No. 1.

⁷⁸ CNH I. 19; HUSZÁR 1979. No. 14.

edényen helyezték el. Italmellékletnél is gondolhatunk fakulacsra vagy más, fából készült, folyadék tartó edényre.

A temető időrendje és helye a vidék 10–11. századi történetében

Sajnos a temető összes sírját nem ismerjük, de a megtalált sírok alapján is látszik, hogy a legkorábbinak tartható sírokba még pogány módon temetkeztek, a legkésőbbiek viszont már Salamon király pénzével keltezettek. A temető első sírjai valószínűleg még a 10. századból származnak, s a század utolsó negyedéből valók. Már korábban felvetődött, hogy vidékünkön a pogány rítusú temetkezések a 11. századi pogánylázadások idején is keletkezhetnek.⁷⁹ A 3. számú sírban, ahogy a pénzek tárgyalásánál már volt róla szó, az íjjal, tegezzel eltemetett férfi sírjában meghatározhatatlan, de valószínűleg magyar király által veretett, tehát 11. századi érme került elő. Ez arra figyelmeztet, hogy a temetőrészlet többi, korai sírját sem kell feltétlenül a 10. századra keltezni, vagy legalábbis a század vége is számításba jöhet. A legkésőbbi pénzek Salamon király veretei, ez azonban csak a feltárt temetőrészletet datálja, s még ebben is lehetnek későbbi sírok. A temető használata ennél jóval tovább is tarthatott.

A mellékletek alapján legkorábbinak tarthatók a 3.(?), 9., 24–25., 33., 37–39. sírok. Ezek mind a temetőrészlet keleti részén vannak, egy tömbben, így teljesen egyértelmű, hogy a temető benépesülése itt kezdődött, majd nyugat felé terjeszkedett. Az I. István érmével keltezett 30. sír a legdélebbi sír. Kissé magányosnak tűnik, de számításba kell venni, hogy a környezete nincs teljesen feltárva. A szintén I. István érmével keltezett „B” sír helyét nem tudjuk azonosítani. A legkésőbbi sírok lehetnek a Salamon király pénzével keltezettek. Ide tartozik az 1., 14–15. és 35. sír. Ezek, a 35. sír kivételével, a temetőrészlet nyugati szélén helyezkednek el. Az 1972-ben feltárt sírok helyét nem ismerjük, ezért ezeket nem tudtuk ilyen szempontból értékelni.

Bolygatást figyelhetünk meg a 2–3., 8., 12., 17., 23–24., 26–30., 32. sírnál. A bolygatások egy részét állatok okozhatták, a 32. sírt pedig egy újkori gödör rombolta szét. Mivel több újkori gödröt találtunk a területen, nehéz eldönteni, melyek a kirabolt sírok. Nehezíti a helyzetet, hogy éppen úgy, mint a sírok foltját sem, a rablógödörkét nem lehetett megfigyelni.

Kígyós a nevét valószínűleg az egykor itt élő sok kígyóról kapta.⁸⁰ A 16. században nevét hol Kegyósnak, hol Kigiosnak írták.⁸¹

⁷⁹ RÉVÉSZ 1997. 183; MEDGYESI 2000. 51.

⁸⁰ KISS 1978. 590, 666.

⁸¹ MADAY 1960. 433; KRUPA 1981. 10. – A falu első említése 1398-ból származik. Ekkor a lakók kendertermesztéssel foglalkoztak. Később a település életében fontos szerepet játszott az Ajtósy család, akik 1512-ben Békés megyéhez csatoltatták Kígyóst. A falu elnéptelenedése a török kiűzése idején történt, bár van, aki a végső pusztulást a Péro-féle lázadással hozza összefüggésbe (FÜZESI 1965. 13). A török kor végén pusztulhatott el számos szomszédos falu is: Apáti, Vadad, Fövényes, Rotyma, Eperjes. Apáti ma puszta Újkígyós keleti, Kétegyháza felőli határrészén, a nemzetközi vasútvonal mentén, Fövényes a mai Fényes, Rotyma valószínűleg az egykori Kígyós nyugati részén terült el, Eperjes pedig, mely 1596-ban pusztult el, a mai Újkígyós déli határát képezte. A török kiűzése után Harruckern János György magyar, szlovák és német telepeseket hozott a környékre, de Újkígyós csak 1815 után települt újjá, amikor gróf Wenckheim József száz dohánykertész családot költöztetett ide (KARÁCSONYI 1884. 14; KARÁCSONYI 1896. II. 99, 183). A település történetéhez lásd még: JÁROLI-SZIGETI 1991. 6–7.

A Skoperda-tanyán előkerült temetőrészlet egyike az egykori Zaránd megye nyugati részéről ismert 10–11. századi sírmezőknek. A terület ilyen korú temetkezéseit Révész László gyűjtötte össze.⁸² Szabadkígyóson a Pálligeti-táblán,⁸³ szintén Szabadkígyóson a Tangazdasági-homokbányában,⁸⁴ Medgyesegyházán Zsilinszky Mihály telkén,⁸⁵ Bánkúton a Rózsa-major területén,⁸⁶ Kunágotán,⁸⁷ Gyulán a vármegyeháza udvarán⁸⁸ és a téglagyár területén⁸⁹ honfoglalás kori temetkezések kerültek elő. Ezen a téglagyár területén 10–11. századi sírokra bukkantak.⁹⁰ Az általa összeállított lelőhelylistát magam néhány új temetőrészlettel egészítettem ki. Ezek közül az egyik az itt tárgyalt Újkígyós, Skoperda-tanya melletti 10–11. századi, a másik a Medgyesegyházán, a Kétegyházi út melletti homokgödörnél előkerült honfoglalás kori temető.⁹¹

A mai Békés megye területén, forrásaink szerint, a 11. században Ajtony és Vata törzsfő nemzetsége osztozott. Az északi részt Vata családja birtokolta, a délit Ajtony.⁹² Ajtony leverése után⁹³ területét a győztes Csanád nevét kapta meg.⁹⁴ Ebből vált ki később Zaránd megye. Györffy György szerint Ajtony árvái csak néhány falut tarthattak meg Ajtony monostora körül.⁹⁵ Az északi területek urai is behódoltak a központi hatalomnak, maga Vata is felvette a keresztény hitet.⁹⁶

Ajtony egykori területén valószínűleg a lakosság egy része is kicserélődött. Erre utal talán az, hogy a Szabadkígyós, Pálligeti-táblán⁹⁷ és a Szabadkígyós, Tangazdasági-homokbányában⁹⁸ feltárt honfoglalás kori temetők sírjait részben kirabolták. A jelek szerint ez akkor történt, amikor még a sírok helye látszott. Az északi területeken vi-

⁸² RÉVÉSZ 1997. 180–184.

⁸³ BÁLINT 1971. 49–86.

⁸⁴ PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 30.

⁸⁵ MFM ltsz.: 53.175.1–12; 53.180.1–3; Szegedi Múzeum Naplója II. 331–333; MÓRA 1932. 62; CS. SEBESTYÉN 1932, 208–209; BÁLINT 1941. 26–27; FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962. 52, 648. tétel; MESTERHÁZY 1968. 166; NAGY 1968. 78; BÁLINT 1971. 75, 80; ECSEDY István – MARÁZ Borbála – GOLDMAN György: A MFM-ban levő Békés megyei régészeti anyag fotói és az MTA RI Adattárában levő dokumentumokról készült másolat (MMM Régészeti Adattár 1460/1977); BÁLINT 1991. 239; SZATMÁRI-VÁGÓ 1993. 16.

⁸⁶ BÁLINT 1932. 260; FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962. No. 710. (Nagykamarás név alatt). 1993-ban a lelőhely közelében hitelesítő ásatást végeztem, de nem találtam sírokat. SZATMÁRI-VÁGÓ 1993. 16; JATE Gyűjteménye, ltsz.: 9940–9953.

⁸⁷ MÓRA 1926. 125–133; Uő. 1932. 58; CS. SEBESTYÉN 1932. 197; BÁLINT 1941. 23–24; FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962. 601. tétel; MÓRA 1982. 175–183; MFM ltsz.: 53.170.1–37.

⁸⁸ FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962. 363. tétel; EFM ltsz.: 1687, 1688, 1985, 1988.

⁸⁹ BAKAY 1978. 175–180.

⁹⁰ FEHÉR 1957. 305; FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962. 34, 274. tétel; MEDGYESI 1996; Uő. 2000.

⁹¹ MEDGYESI 2000. 51; LISKA András – MEDGYESI Pál: Honfoglalás kori temető részlete Medgyesegyháza-Kétegyházi út, Homokgödör lelőhelyről. Kézirat.

⁹² A terület történetéhez részletesebben: MEDGYESI 2000. 50–53.

⁹³ A nagyobbik Gellért legenda adatait elemezve talán 1028-ban volt az Ajtony elleni hadjárat (KRISTÓ 1999. 113–114). Györffy György viszont 1008-ra teszi a hadjárat idejét: (GYÖRFFY 1977. 172–173).

⁹⁴ BLAZOVICH-KRISTÓ-MAKK 1994. 27.

⁹⁵ GYÖRFFY 1977. 200.

⁹⁶ Gellért püspök nagyobbik legendája az ujjászületettek közül valónak említi Vatát, ami a keresztény hitre térítettek elnevezése volt (BLAZOVICH-KRISTÓ-MAKK 1994. 37–38).

⁹⁷ BÁLINT 1971. 79.

⁹⁸ PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 34–35.

szont békésebb volt az átmenet, s helyben maradtak az eredeti lakosok. Talán ez magyarázza, miért éppen az északi részeken törtek ki a pogánylázadások 1046-ban majd 1061-ben.

Mindez egyezik Révész László megfigyelésével, hogy a Békéscsabától északra eső területen, kb. Mezőberényig, a 10. századi temetők folytatódnak a 11. században is. Ugyanakkor déli irányban, a kb. Kunágotáig tartó területen, mely később Zaránd megye része volt, a 10. századi temetőknek általában nincs 11. századi folytatása.⁹⁹ Természetesen a későbbi feltárások még módosíthatják ezt a megfigyelést, hiszen a Skoperda-tanyánál feltárt temetőrészlet sem illeszkedik a sorba. Ennek ellenére a jelenlegi adatok alapján elfogadhatjuk Révész László felvetését.¹⁰⁰ Úgy tűnik, valóban volt egy lakosságcsere ezen a vidéken, ez azonban nem érintett minden települést. Erre utal az Újkígyós, Skoperda-tanya melletti és talán az Elek-téglagyári temetőrészlet is.¹⁰¹

IRODALOM

ANDÓ 1974.

Andó Mihály: Békés megye természeti földrajza. In.: Békés megye gazdasági földrajza. (Szerk.: Krajkó Gyula) Békéscsaba, 1974. 13–84.

BAKAY 1978.

Bakay Kornél: Honfoglalás és államalapítás kori temetők az Ipoly mentén. StudCom 6. 1978.

BÁLINT 1932.

Bálint Alajos: Honfoglaláskori sírok Ószentivánon és Bánkúton. – Gräber aus der Landnahme-Zeit zu Ószentiván und Bánkút. Dolg 8 (1932) 255–268.

BÁLINT 1941.

Bálint Alajos: Csanád, Arad és Törontál KEE. vármegyék régészeti katasztere. Makó, 1941.

BÁLINT 1971.

Bálint Csanád: X. századi temető a szabadkígyósi pálligeti táblában. – Tenth Century Cemetery in the Pálliget Plot of Szabadkígyós. BMMK 1 (1971) 49–88.

BÁLINT 1991.

Bálint Csanád: Südungarn im 10. Jahrhundert. Budapest, 1991.

⁹⁹ RÉVÉSZ 1997. 183–185.

¹⁰⁰ MEDGYESI 2000. 51.

¹⁰¹ Az Elek-téglagyári temetőrészlet anyagában nincs 10. századra utaló anyag, de a munkások lócsontokat is említettek a megsemmisült sírokban. Banner Benedek is kibontotta egy ló medencéjét és két kinyújtott hátsó lábát, de nem volt ideje kideríteni, hogy lovas temetkezésről van-e szó (MEDGYESI 2000. 42).

BENDE-LŐRINCZY 1997.

Bende Livia – Lőrinczy Gábor: A szegvár-oromdűlői 10–11. századi temető. – Das Gräberfeld von Szegvár-Oromdűlő aus dem 10. bis 11. Jahrhundert. MFMÉ–StudArch III (1997) 201–245.

BLAZOVICH-KRISTÓ-MAKK 1994.

Blazovich László – Kristó Gyula – Makk Ferenc: Szent Istvántól Mohácsig. Források a középkori Magyarországról. (Szerk.: Blazovich László) Szeged, 1994.

CNH I.

Réthy László: Corpus Nummorum Hungariae I. Árpád-házi királyok kora. – Die Zeit der Arpadenkönige. Budapest, 1898.

DIENES 1957.

Dienes István: A bashalmi (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglalás kori magyar temető. ArchÉrt 84 (1957) 24–37.

DIENES 1962.

Dienes István: Nemzetségjegy (tamga) a békési honfoglaláskori íjcsonton. – Sippenzeichen (Tamga) auf dem Bogenknochen von Békés aus der Zeit der Landnahme. FolArch 14 (1962) 95–109.

DIENES 1975.

Dienes István: A honfoglaló magyarok és ősi hiedelmeik. – Die landnahmezeitlichen Ungarn und ihr Urglaube. In.: Urali népek. (Szerk.: Hajdú Péter) Budapest, 1975. 77–108.

DIENES 1978.

Dienes István: A honfoglaló magyarok lélekhiedelmeinek régészeti bizonyosságai. In.: Mítosz és történelem. Előmunkálatok a magyarság néprajzához 3. (Szerk.: Hoppál M.–Istvánovits M.) Budapest, 1978. 28–39.

DIENES 1979.

Dienes István: Archäologische Beweise des Geisterglaubens der Ungarn zur Zeit der Landeseroberung. Alba Regia 17 (1979) 81–90.

FEHÉR 1957.

Fehér Géza.: Beiträge zum Problem des ungarisch-slawischen zusammenlebens. Acta ArchHung 8 (1957) 269–318.

FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962.

Fehér Géza – Éry Kinga – Kralovánszky Alán: A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírletei. Régészeti Tanulmányok. II. Budapest, 1962.

FODOR 1981.

Fodor István: Honfoglalás kori sír Doroszlón. – Ungarisches Grab von Doroszló aus dem 10. Jh. ComArchHung I (1981) 149–164.

FÜZESI 1965.

Füzesi Etelka: Újkígyós vázlatos története. In.: Jubileumi emlékkönyv Újkígyós megalapításának 150. évfordulójára. (Szerk.: Zsótér József) Újkígyós, 1965. 9–35.

GYÖRFFY 1977.

Györfly György: István király és műve. Budapest, 1977.

HUSZÁR 1979.

Huszár Lajos: Münzkatalog Ungarn. Von 1000. bis heute. Budapest, 1979.

JÁROLI-SZIGETI 1991.

Újkígyós mindennapjai a XIX. század első felében. (Sajtó alá rendezte: Jároli József-Szigeti Antal) Gyula, 1991.

KARÁCSONYI 1884.

Karácsonyi János: Két összeírás a békésvármegyei pusztákról. Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténeti Társulat Évkönyve 1883/84. Gyula, 1884. 33–42.

KARÁCSONYI 1896.

Karácsonyi János: Békésvármegye története I–III. Gyula, 1896.

KISS 1978.

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, 1978.

KOVÁCS 1979.

Kovács László: Régészeti jegyzet baltaneveink eredetéhez. – Archäologische Bemerkung zum Ursprung ungarischer Axtnamen. Nyelvtudományi Közlemények 81 (1979) 389–392.

KOVÁCS 1982.

Kovács László: Die Waffen der landnehmenden Ungarn: Säbel, Kampfäxte, Lanzen. MittArchInst 10–11 (1980/81) Budapest, 1982. 243–255, Taf. 1–6.

KOVÁCS 1986.

Kovács László: Viselet, fegyverek. In.: Kristó Gyula: Az Árpád-kor háborúi. Budapest, 1986. 216–281.

KOVÁCS 1989.

Kovács László: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Budapest, 1989.

KOVÁCS 1994.

Kovács László: Das früharpadenzeitliche Gräberfeld von Szabolcs. Budapest, 1994.

KRISTÓ 1999.

Kristó Gyula: A tizenegyedik század története. Szeged, 1999.

KRUPA 1981.

Krupa András: Újkígyósi mondák és igaz történetek. Békéscsaba, 1981.

KÜRTI 1980.

Kürti Béla: Honfoglalás kori magyar temető Szeged-Algyőn. – Ein ungarisches Gräberfeld aus der Landnahmezeit in Szeged-Algyő. MFMÉ 1978/79–1 (1980) 323–347.

LANGÓ 2000.

Langó Péter: Megjegyzések a Kárpát-medence X–XI. századi huzalkarpereceinek és sodrott karpereceinek viseletéhez. – Beiträge zur Tracht und Benutzungszeit der Draht- und gedrehten Armringe im Karpatenbecken des 10.–11. Jahrhunderts. JAMÉ XLII (2000) 33–37.

LÁSZLÓ 1955.

László Gyula: Études archéologiques sur l'histoire de la société des Avars. Budapest, 1955.

MADAY 1960.

Maday Pál: Békés megye története. Békéscsaba, 1960.

MEDGYESI 1993.

Medgyesi Pál: 10–11. századi temető Sarkadkeresztúr határában. Előzetes jelentés. – Ein Gräberfeld aus dem 10.–11. Jahrhundert in der Gemarkung Sarkadkeresztúr. Vorläufiger Bericht. HOMÉ XXX–XXXI/2 (1993) 487–511.

MEDGYESI 1996.

Medgyesi Pál: Az Elek-téglagyári 10–11. századi temetőrészlet. – Der Gräberfeldteil Elek-Téglagyár aus dem 10.–11. Jahrhundert. Savaria 22/3 (1996) 197–202.

MEDGYESI 2000.

Medgyesi Pál: X–XI. századi temetőrészlet az eleki téglagyár területén. In.: Eleki évszázadok 1. Tanulmányok Elek történetéhez I. (Szerk.: Havassy Péter) Elek, 2000. 41–56.

MESTERHÁZY 1968.

Mesterházy Károly: Adatok a honfoglalás kori magyar köznépi család szerkezetéhez. – Some facts on the structure of Hungarian commonalty joint families at the time of the conquest. DMÉ 1966–67 (1968) 131–178.

MÓRA 1926.

Móra Ferenc: Lovassírok Kunágotán. *Dolg II* (1926) 123–134.

MÓRA 1932.

Móra Ferenc: Néprajzi vonatkozások szegedvidéki népvándorlás kori és korai magyar leletekben. *Ethnographia XLIII* (1932) 54–68.

MÓRA 1982.

Móra Ferenc: Mit találtam a cirokföldön? In.: *Utazás a föld alatti Magyarországon*. Budapest, 1982. 175–183.

NAGY 1968.

Nagy Árpád: Az Eger-szépasszony-völgyi X. századi temető. – *Das Gräberfeld von Eger-Szépasszonyvölgy aus dem X. Jh. EMÉ VI* (1968) 69–113.

PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971.

Pálóczi-Horváth András: X. századi temető a szabadkígyósi tangazdaság homokbányájában. – *Tenth Century Cemetery in the Sand-pit of the Model Farm of Szabadkígyós. BMMK 1* (1971) 7–48.

RÉVÉSZ 1989.

Révész László: Lira alakú csatok a Kárpát-medencében. – *Lyraförmige Schnallen im Karpatenbecken. HOMÉ XXVII* (1989) 513–541.

RÉVÉSZ 1996.

Révész László: A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez. – *Die Gräberfelder von Karos aus der Landnahmezeit. Archäologische Angaben zur Geschichte des oberen Theibgebietes im 10. Jahrhundert. Miskolc, 1996.*

RÉVÉSZ 1997.

Révész László: Honfoglalás kori női sír Békéscsaba-Erzsébethelyen. – *Ein landnahmezeitliches Frauengrab in Békéscsaba-Erzsébethely. MFMÉ–StudArch III* (1997) 169–195.

RÉVÉSZ 2000.

Révész László: Hitelesítő ásatás a tuzséri honfoglalás kori temető területén. *JAMÉ XLII* (2000) 7–32.

RUTTKAY 1976.

Alexander Ruttkay: *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. SA 24* (1976) 245–396.

CS. SEBESTYÉN 1932.

Cs. Sebestyén Károly: „A sagittis Hungarorum...” A magyarok íjja és nyila. – *Bogen und Pfeil der alten Ungarn. Dolg VIII* (1932) 107–255.

SZABÓ 1980.

Szabó János Győző: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában IV. – Arpadenzeitliche Siedlung und ihr Friedhof in der Gemarkung von Sarud IV. EMÉ 16–17 (1980) 45–136.

SZATMÁRI 1996.

Szatmári Imre: Honfoglalás kori lovas sírok Décsén. – Reitergrabstätten aus der Zeit der Landnahme in Décsé. In.: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. (Szerk.: Wolf Mária és Révész László) Miskolc, 1996. 162–186.

SZATMÁRI-VÁGÓ 1993.

Szatmári Imre – Vágó Csaba: Medgyesegyháza területének településtörténete az őskortól a török világ végéig. In.: Medgyesegyháza 1893–1993. Tanulmányok a nagyközségi alakulás centenáriuma tiszteletére. (Szerk.: Szabó Ferenc) Medgyesegyháza, 1993. 8–66.

SZÓKE 1962.

Szóke Béla: A honfoglaló és a kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. Régészeti Tanulmányok I. Budapest, 1962.

SZÓKE-VÁNDOR 1987.

Szóke Béla Miklós – Vándor László: Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője. – Arpadenzeitliches Gräberfeld von Pusztaszentlászló. Budapest, 1987.

TESZ

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III. (Főszerk: Benkő Lóránd) Budapest, 1967; 1970; 1976.

TETTAMANTI 1975.

Tettamanti Sarolta: Temetkezési szokások a X–XI. században a Kárpát-medencében. – Begräbnissitten im 10.–11. Jh. im Karpatenbecken. StudCom 3 (1975) 79–123.

TÖRÖK 1962.

Török Gyula: Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert. Budapest, 1962.

RÖVIDÍTÉSEK

ArchÉrt	=	Archaeologiai Értesítő, Budapest
Acta ArchHung	=	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
BMMK	=	A Békés Megyei Múzeumok Közleményei, Békéscsaba
ComArchHung	=	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
DMÉ	=	A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, Debrecen
Dolg	=	Dolgozatok a Szegedi Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből, Szeged
EFM	=	Erkel Ferenc Múzeum, Gyula
EMÉ	=	Az Egri Múzeum Évkönyve, Eger
FoIArch	=	Folia Archaeologia, Budapest
HOMÉ	=	A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc
JAMÉ	=	A Jósa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
JATE	=	József Attila Tudományegyetem, Szeged
MFM	=	Móra Ferenc Múzeum, Szeged
MFME	=	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
MFME–StudArch	=	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica, Szeged
MittArchInst	=	Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest
MMM	=	Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba
MTA RI	=	Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete, Budapest
RégFüz.	=	Régészeti Füzetek, Budapest
SA	=	Slovenská Archeologia, Bratislava
StudCom	=	Studia Comitatus, Szentendre
Varia ArchHung	=	Varia Archaeologica Hungarica, Budapest
Átm.	=	átmérő
ltsz.	=	leltári szám
Sh.	=	sírhossz
Sm.	=	sírmélység
Ssz.	=	sírszélesség
T	=	tájolás
Vh.	=	vázhossz

**Friedhofsteil aus dem 10–11. Jahrhundert, der bei dem
Skoperda-Bauernhof in Újkígyós freigelegt wurde**

– Pál Medgyesi –

Resümee

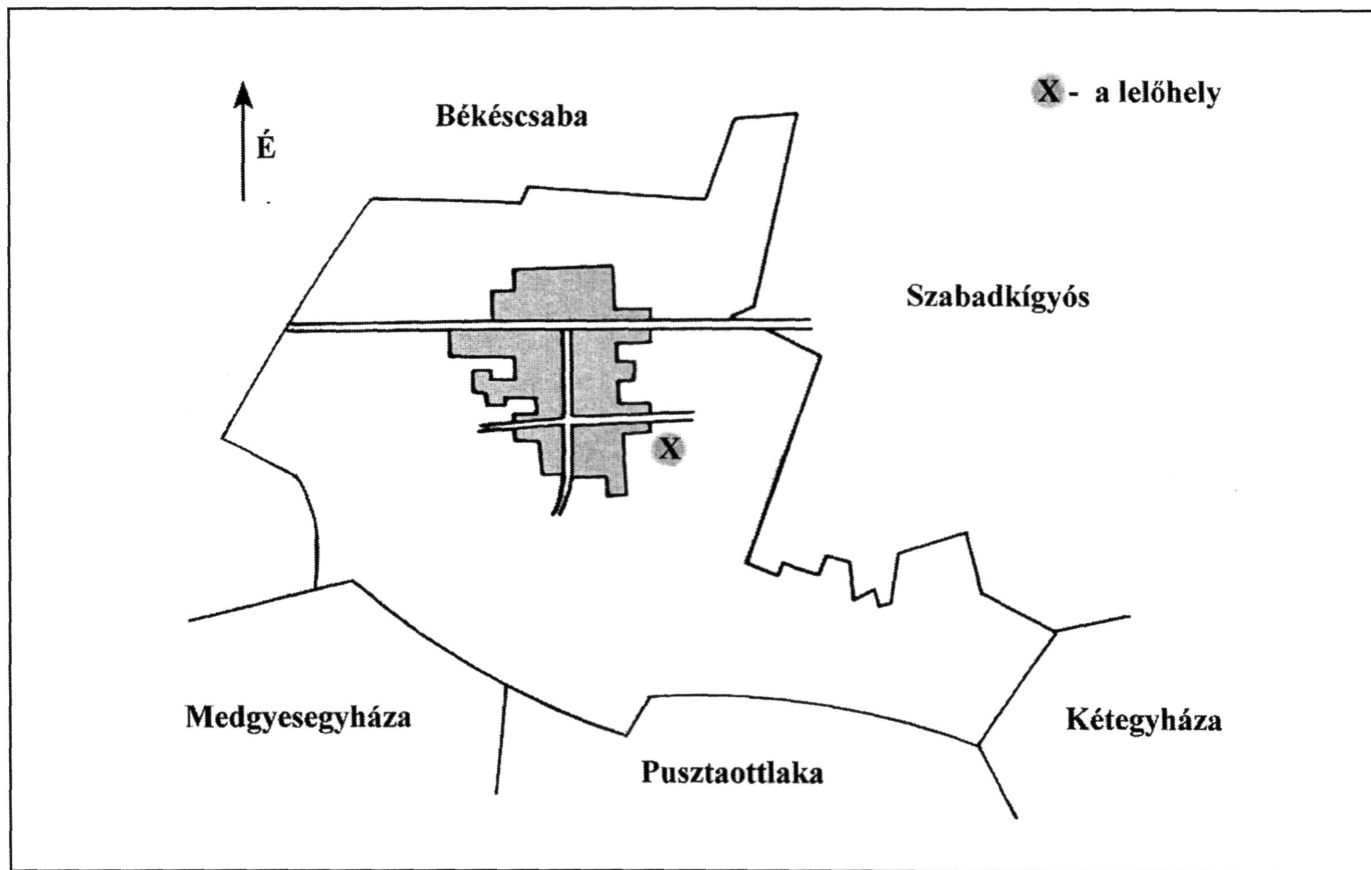
Zwischen 8. August und 9. September 1994. machten wir eine Fundspeicherung bei dem ehemaligen Skoperda-Bauernhof in der Feldmark von Újkígyós. Auf dem Fundort wurden schon 1972 Gräber aus dem 10–11. Jahrhundert freigelegt. Nach der Ankündigung der Familie Skoperda wurde eine kleinere Fundspeicherung von Irén Juhász gemacht, wobei 4 Gräber neben dem – damals noch stehenden und bewohnten – Haus identifiziert wurden.

1994, anlässlich der eintausendeinhundertsten Jahreswende der Landnahme, wurden die Kosten einer neuen Grabung gemeinsam von der Selbstverwaltung des Komitates Békés und von der Selbstverwaltung von Újkígyós gesichert. Während der Aufdeckung wurden 39 Gräber freigelegt. Aus der Geldsumme – die wir für die Arbeit erhielten – könnten wir den Friedhof leider nicht völlig freilegen, und wegen der Fundspeicherungen, die wegen der ab 1995 im Komitat Békés beginnenden Großinvestitionen fällig waren, könnte man die Grabung nicht fortführen. Deshalb sind aus dem Friedhof bis jetzt nur diese 39 Gräber und diejenige 4, die von Irén Juhász freigelegt wurden, bekannt.

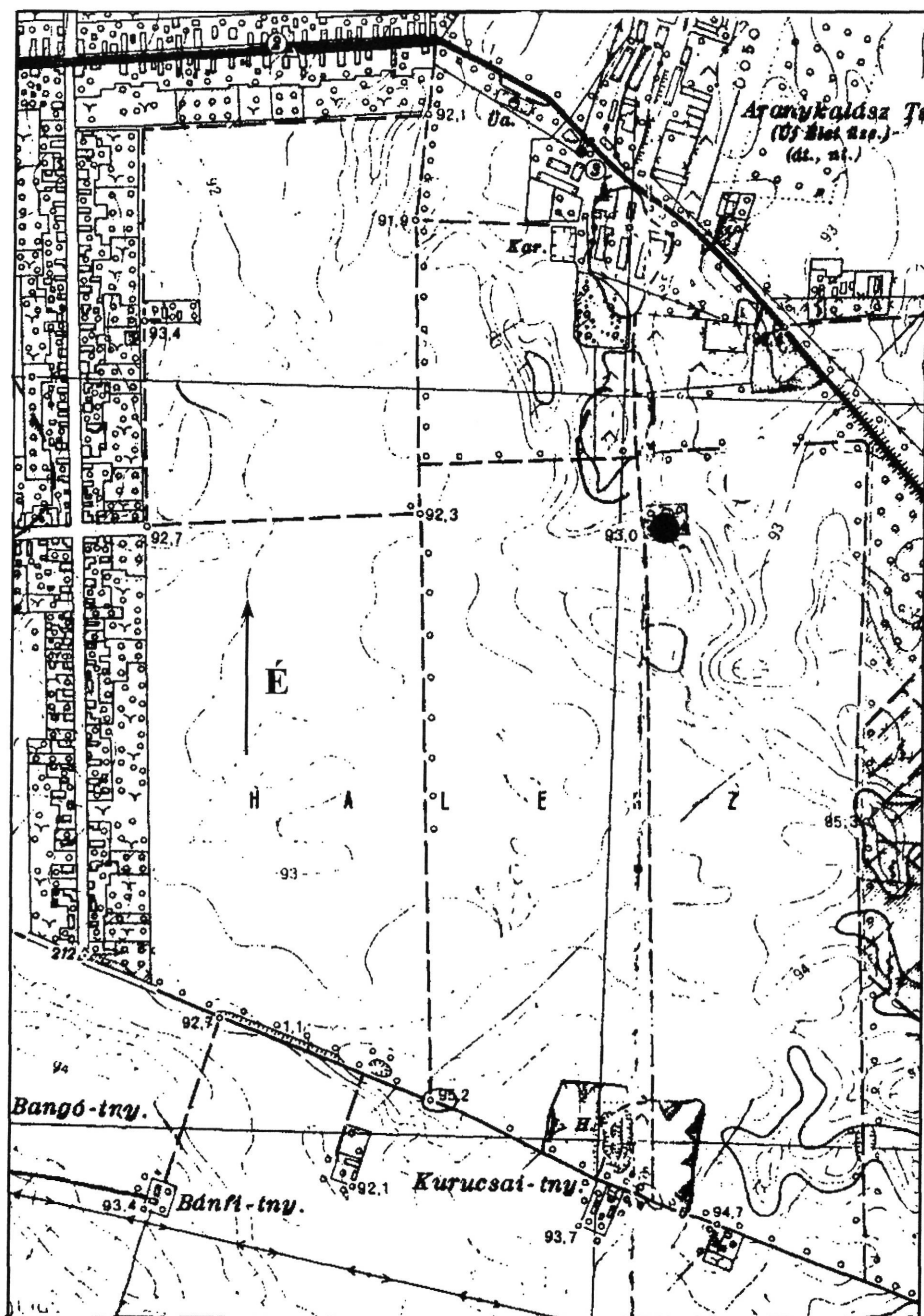
In den Gräbern waren S-förmige Haarringe, Ringe mit treppenartigem Kopf, offener Blechring, Bandring, gedrehte und geflochtene Silberringe, Perlen, Armspangen, Beinplatten für Bogendeckung und Köcherverzierung, Knöpfe mit Henkel, lyraförmige Bronzeschnalle, Pfeilspitzen, Axt, Köcherbeschlagung, Eisenmesser, Eisenschnalle, Eisenring, Gebisse, Steigbügel und Geldstücke. In zwei Gräbern wurde partielle Pferdbestattung gefunden.

Auf dem Grund des Fundmaterials waren die ältesten Gräber aus dem Ende des 10. Jahrhunderts, die nachherigen aus der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts entstanden.

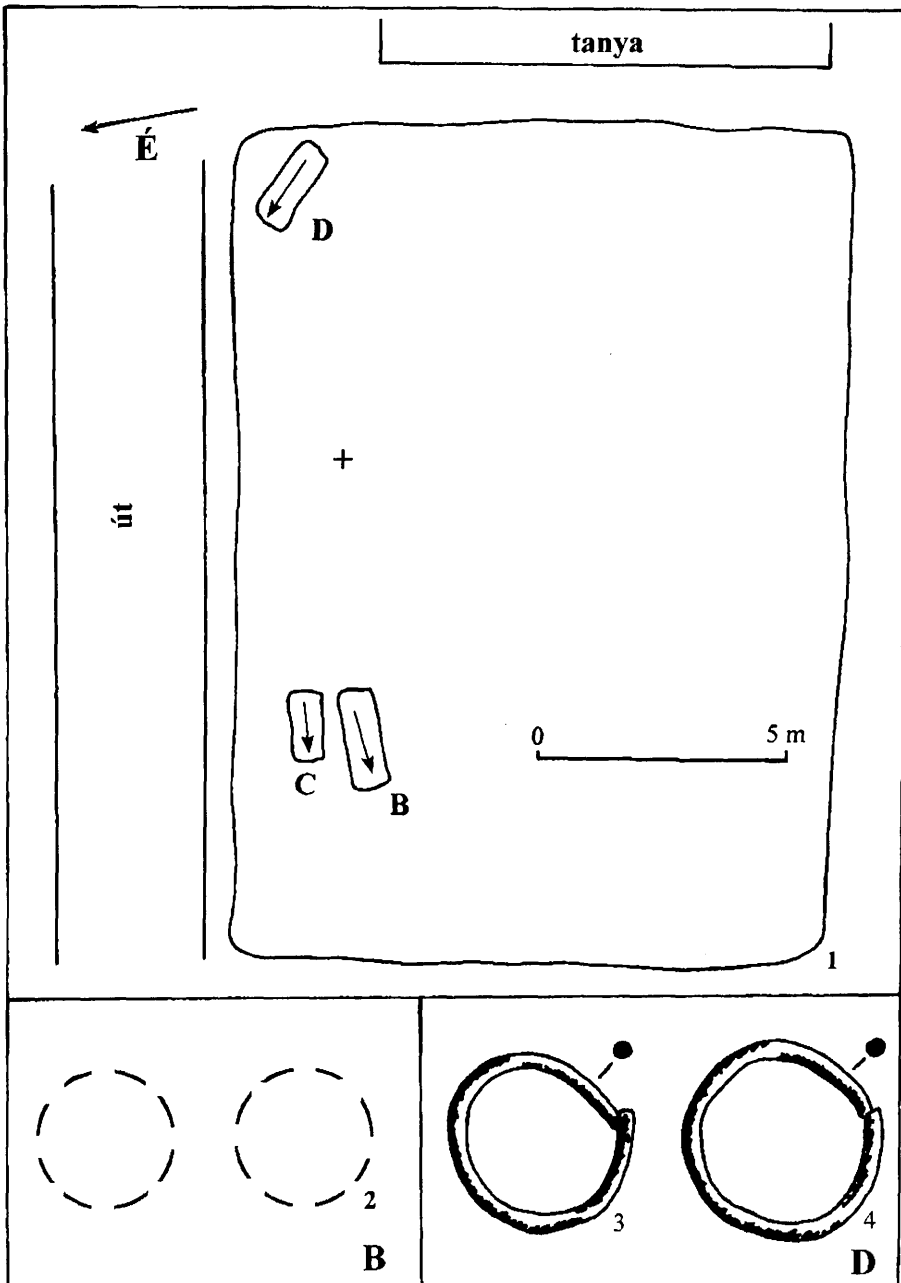
Medgyesi Pál
Munkácsy Mihály Múzeum
H–5600 Békéscsaba, Széchenyi út 9.
E-mail: medgyesipal@freemail.hu



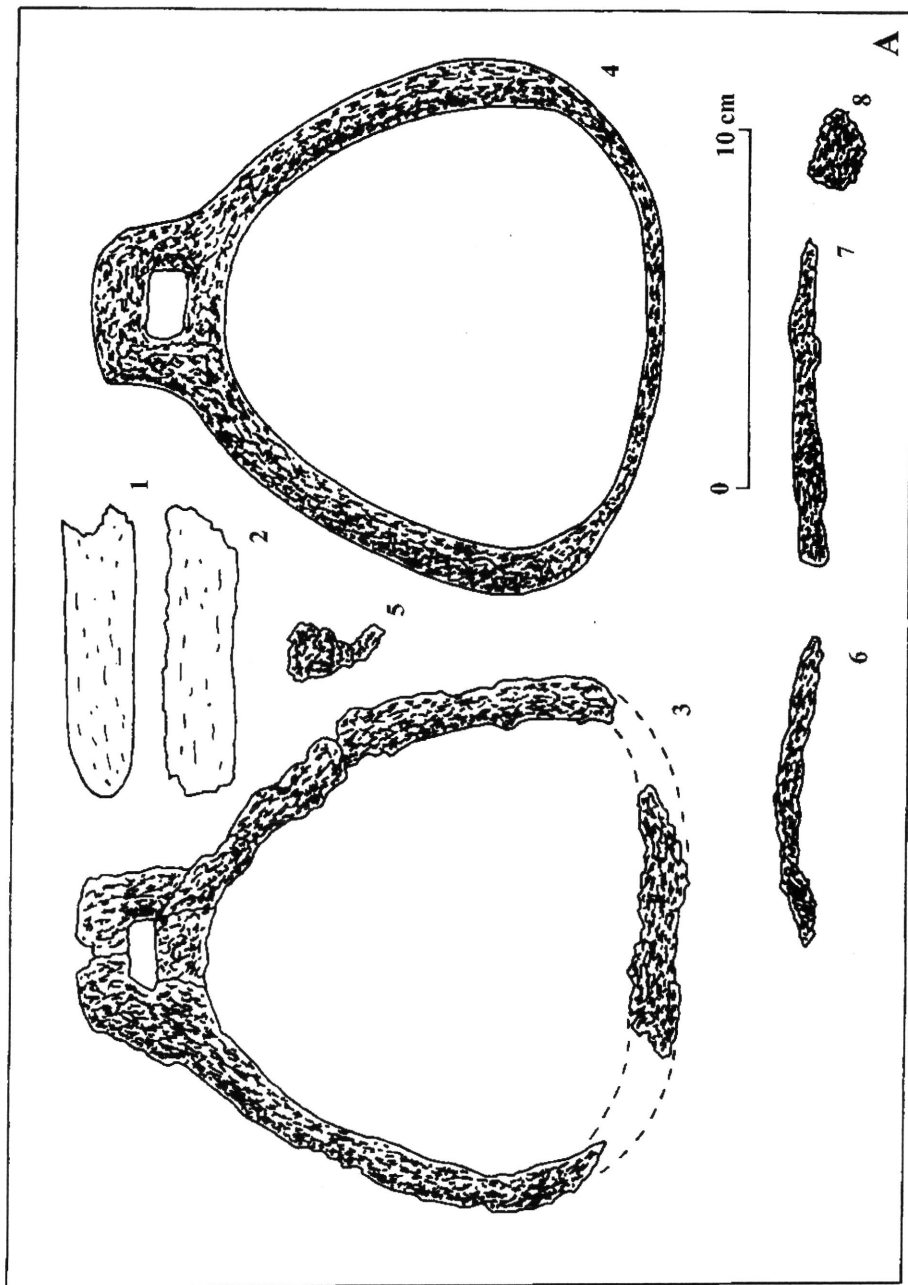
2. kép. Újkígyós határa a lelőhely feltüntetésével



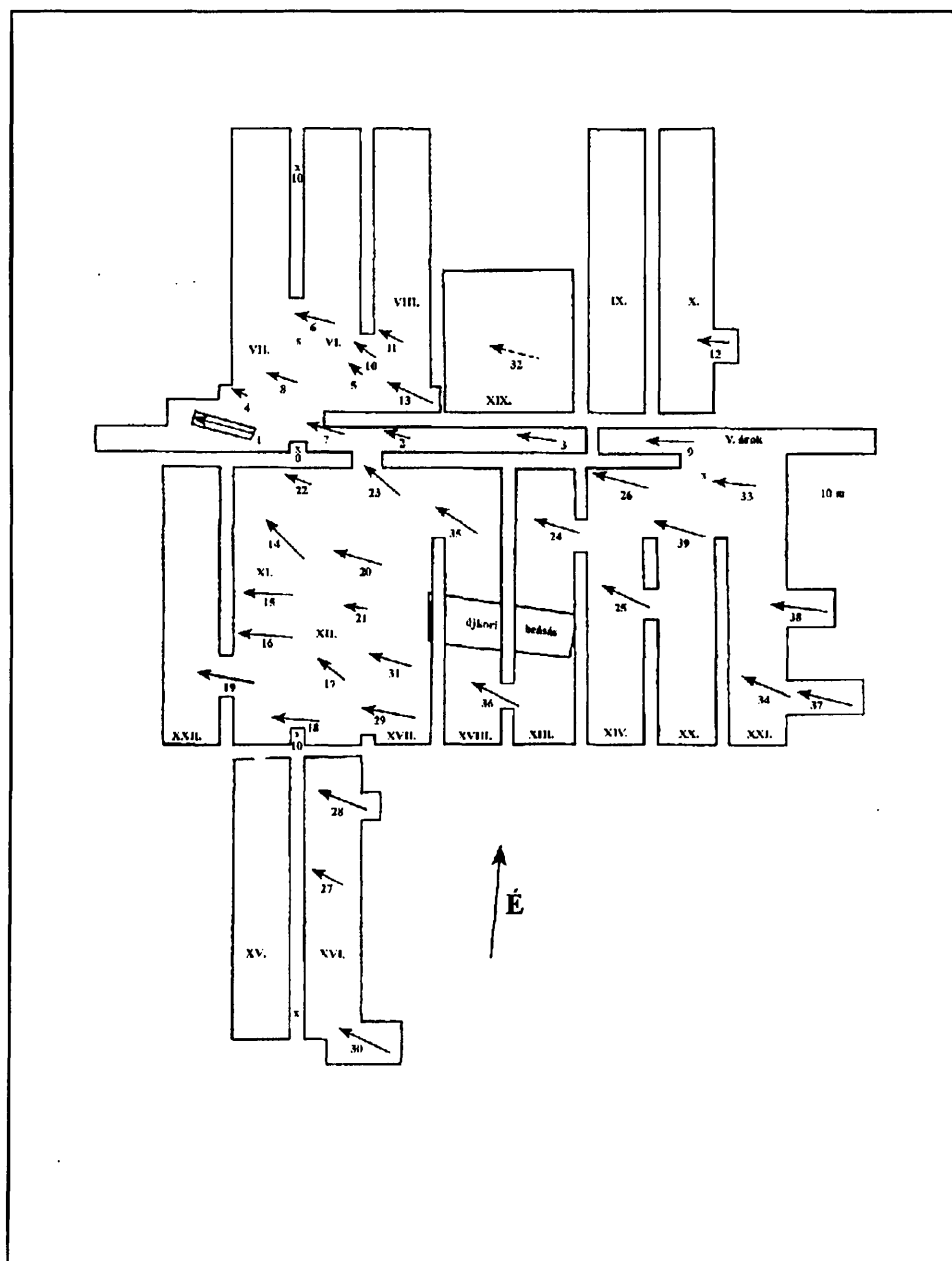
3. kép. A Skoperda-tanya helye Újkígyós határában



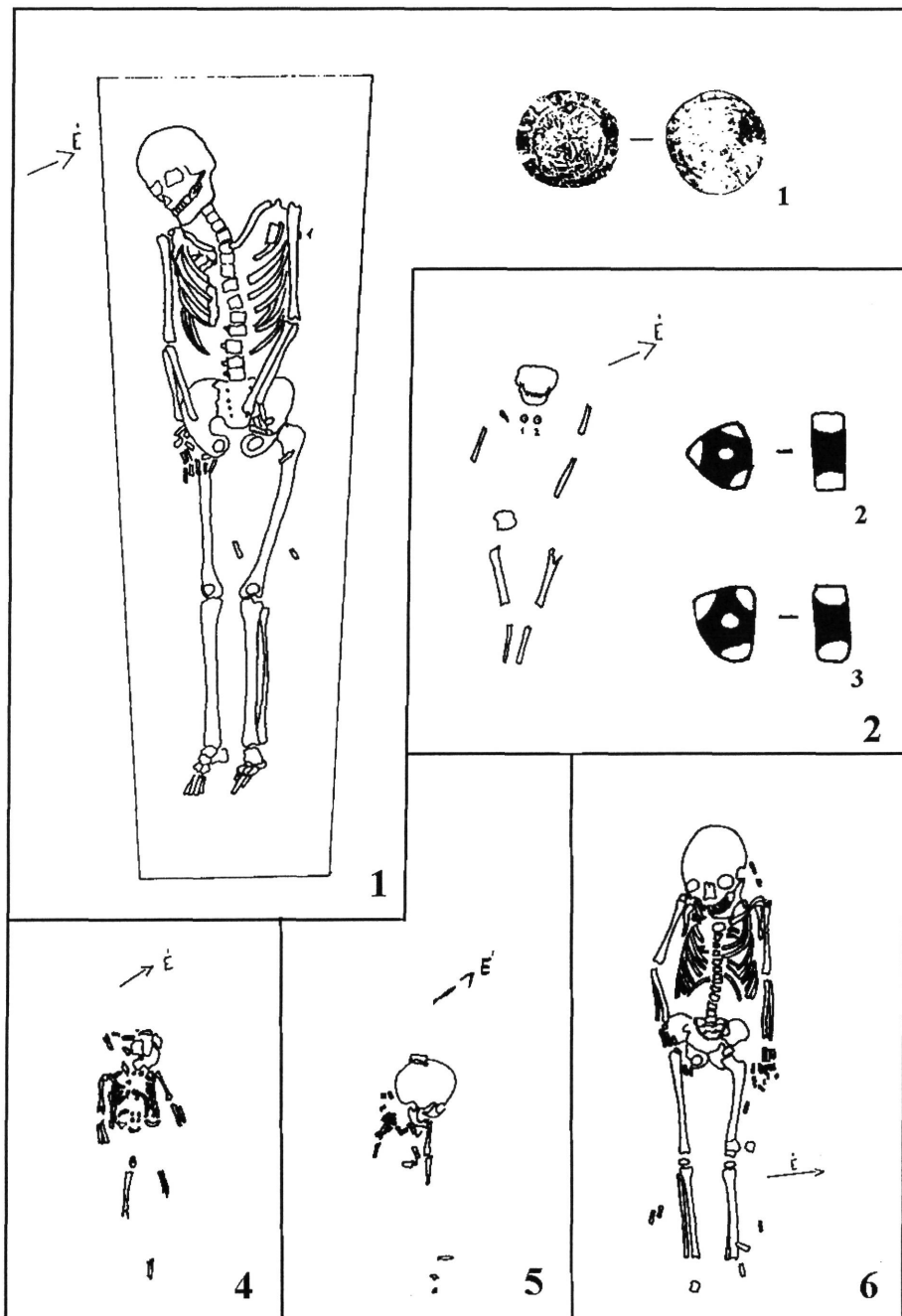
4. kép. 1: Juhász Irén vázlata az 1972-ben feltárt sírok elhelyezkedéséről.
B-D: Az 1972-ben feltárt „B” és a „D” sírok leletei



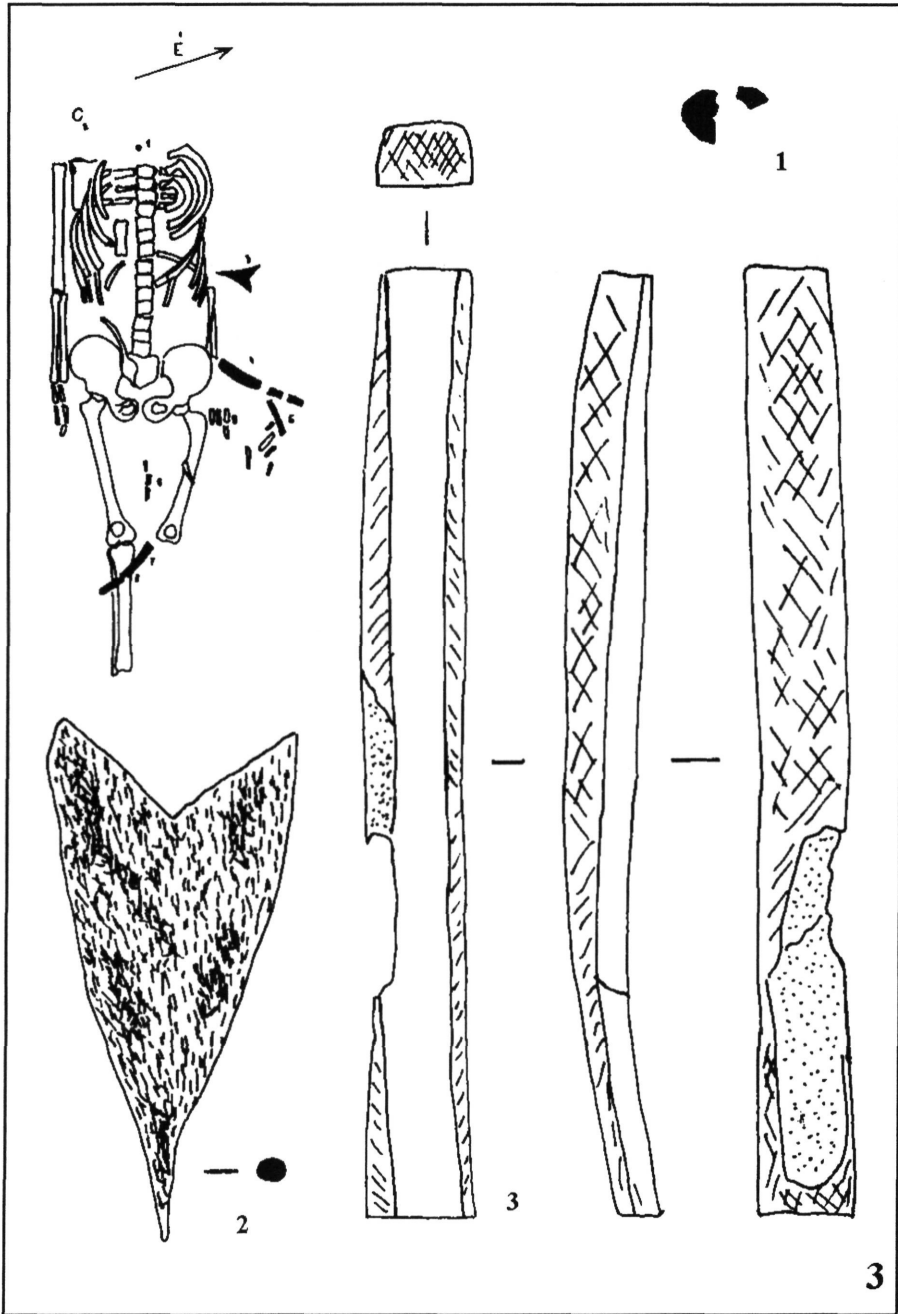
5. kép. 1–8: Az 1972-ben feldúlt „A” sír leleteinek egy része



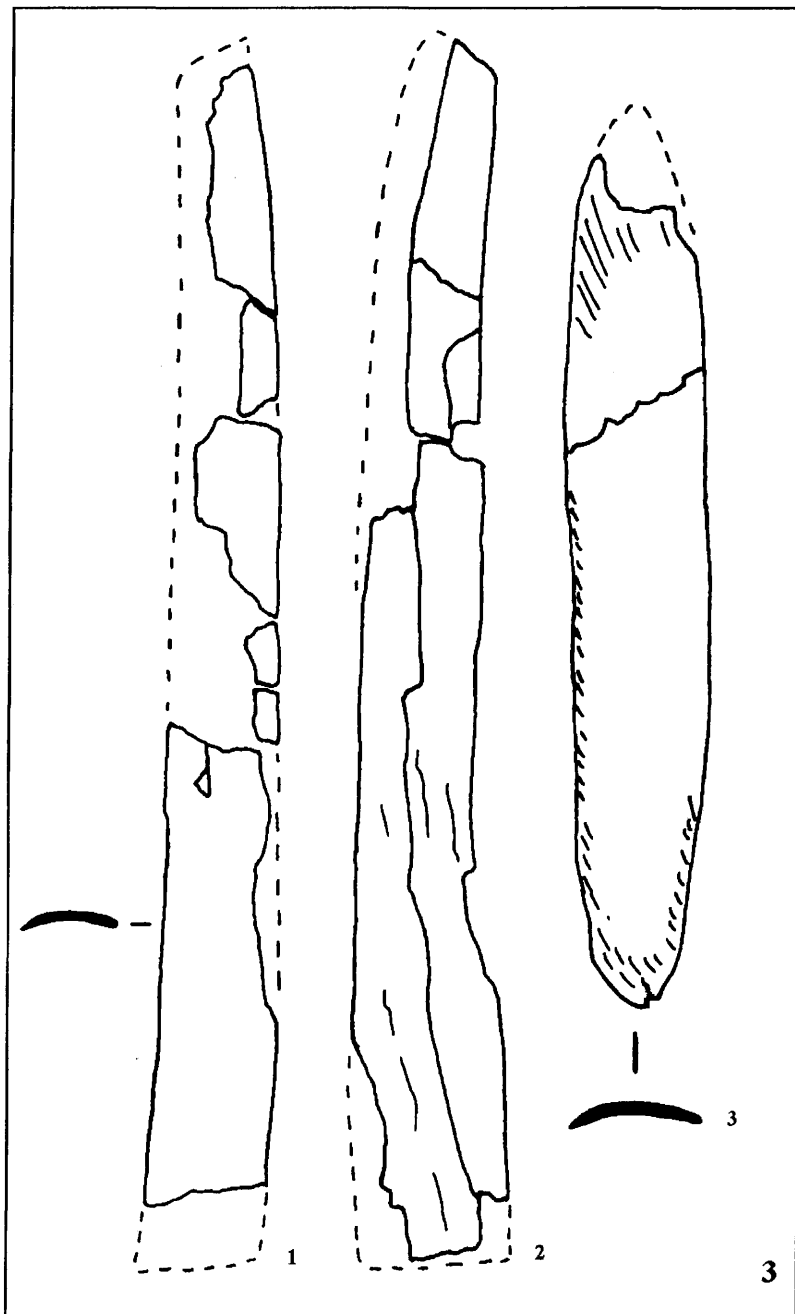
6. kép. Az 1994-ben feltárt temetőrészlet térképe



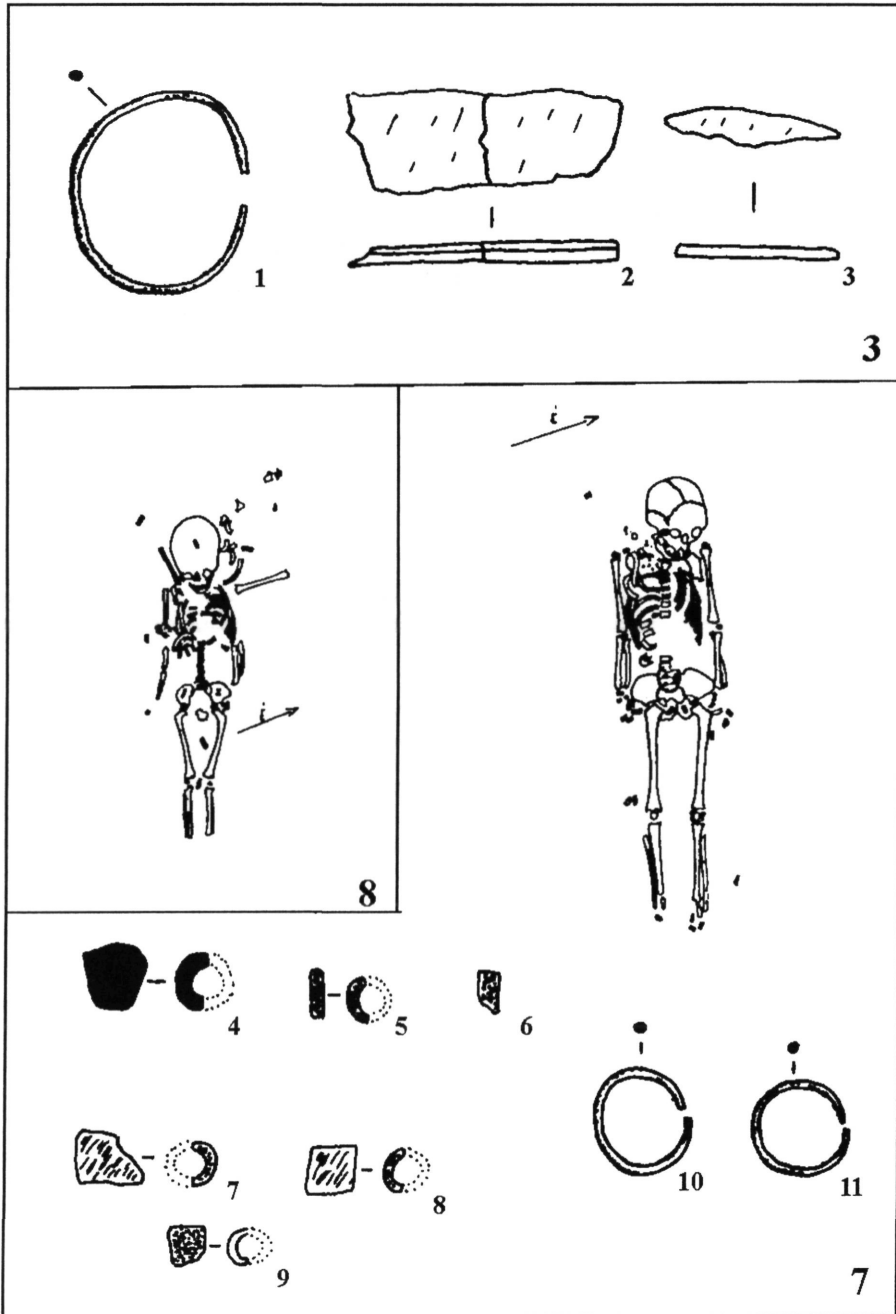
7. kép. Az 1–2, 4–6. sír



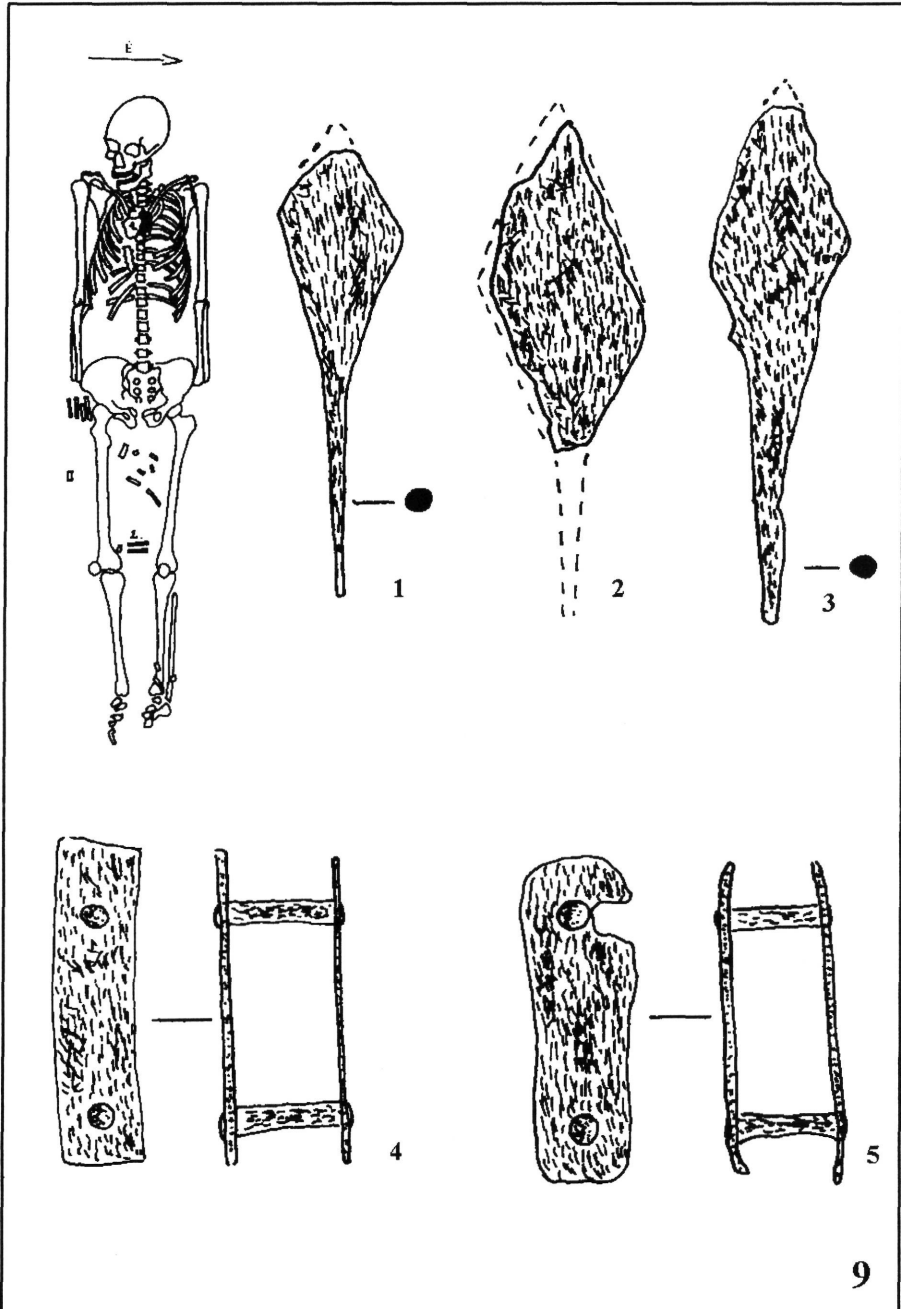
8. kép. A 3. sír



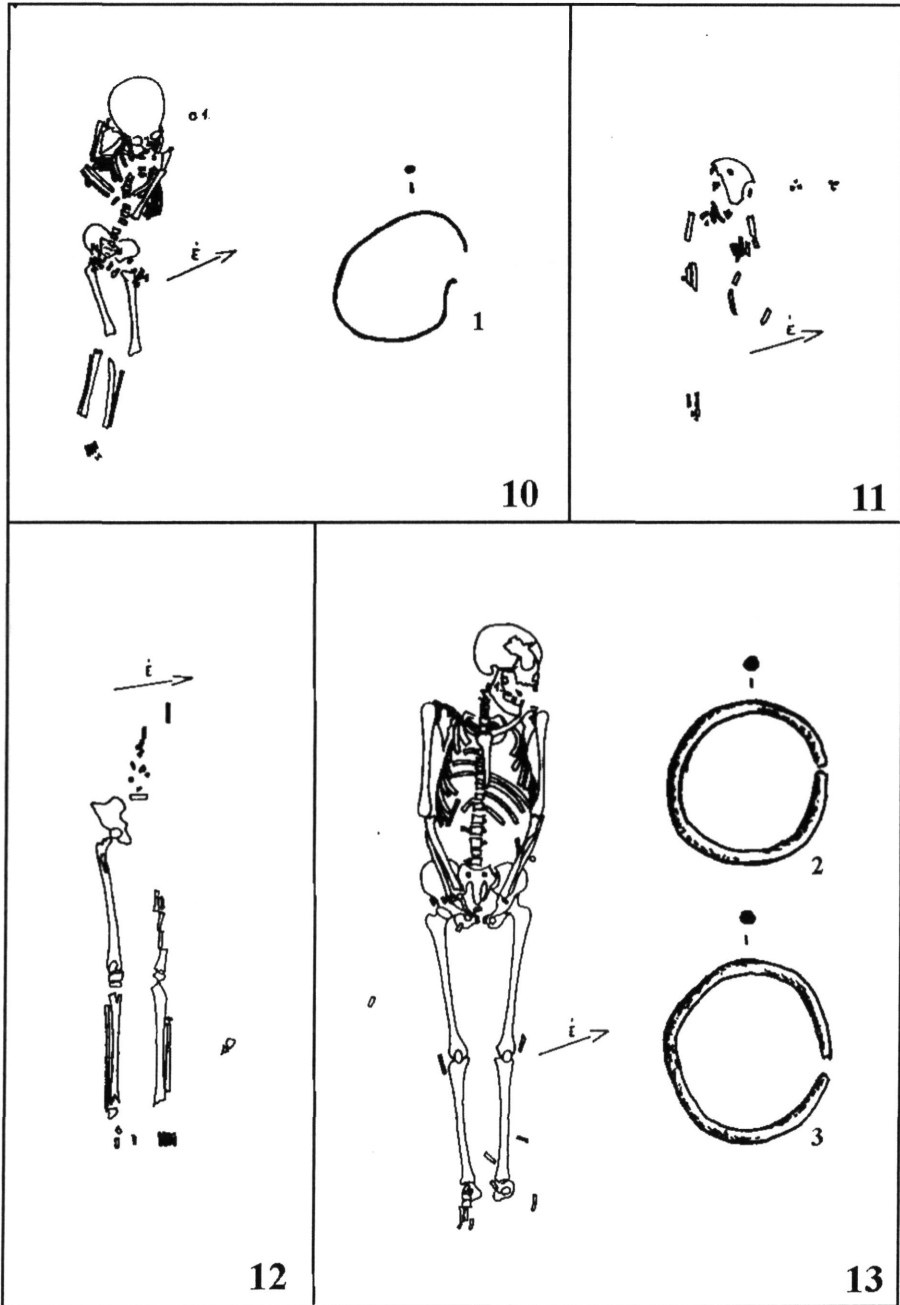
9. kép. A 3. sír



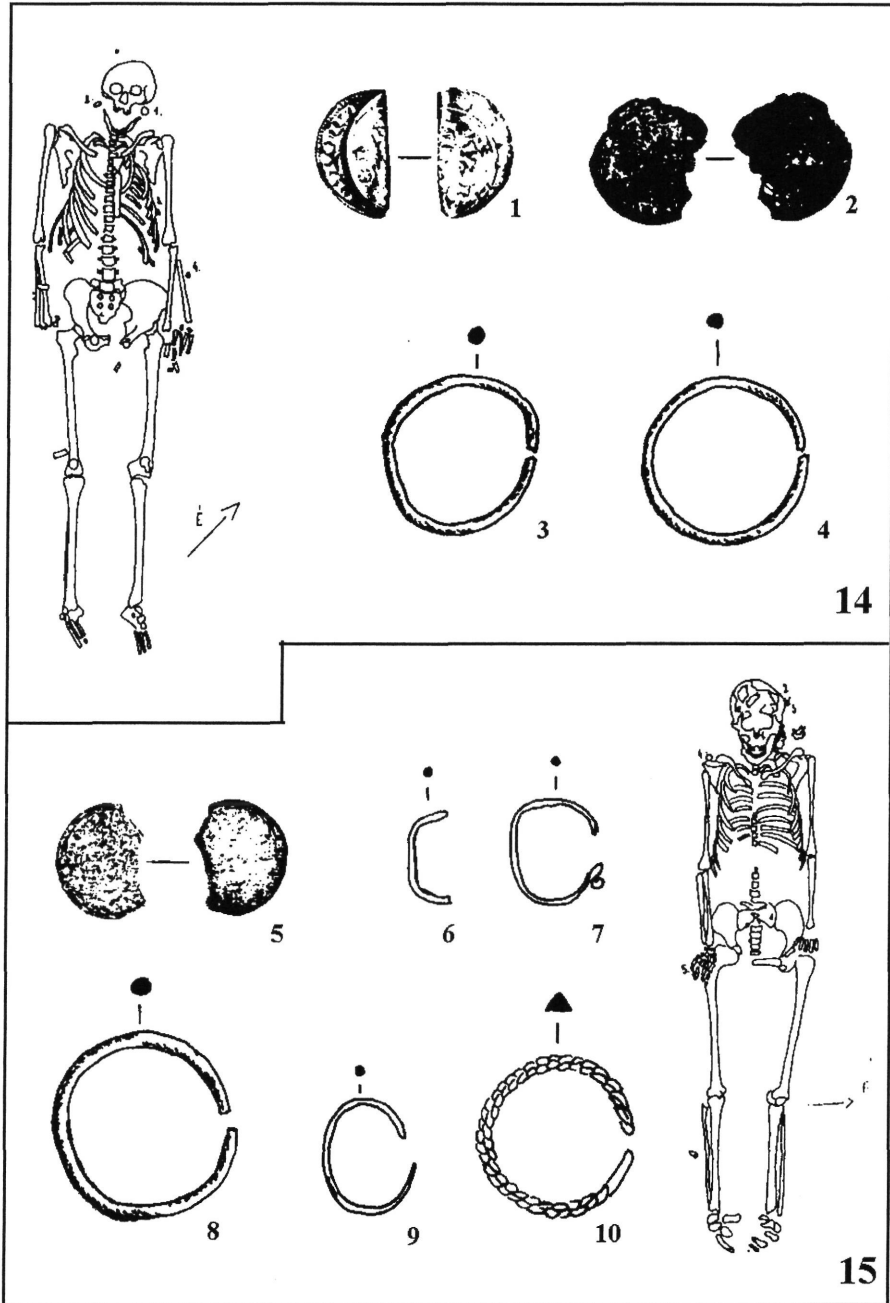
10. kép. A 3, 7, 8. sír



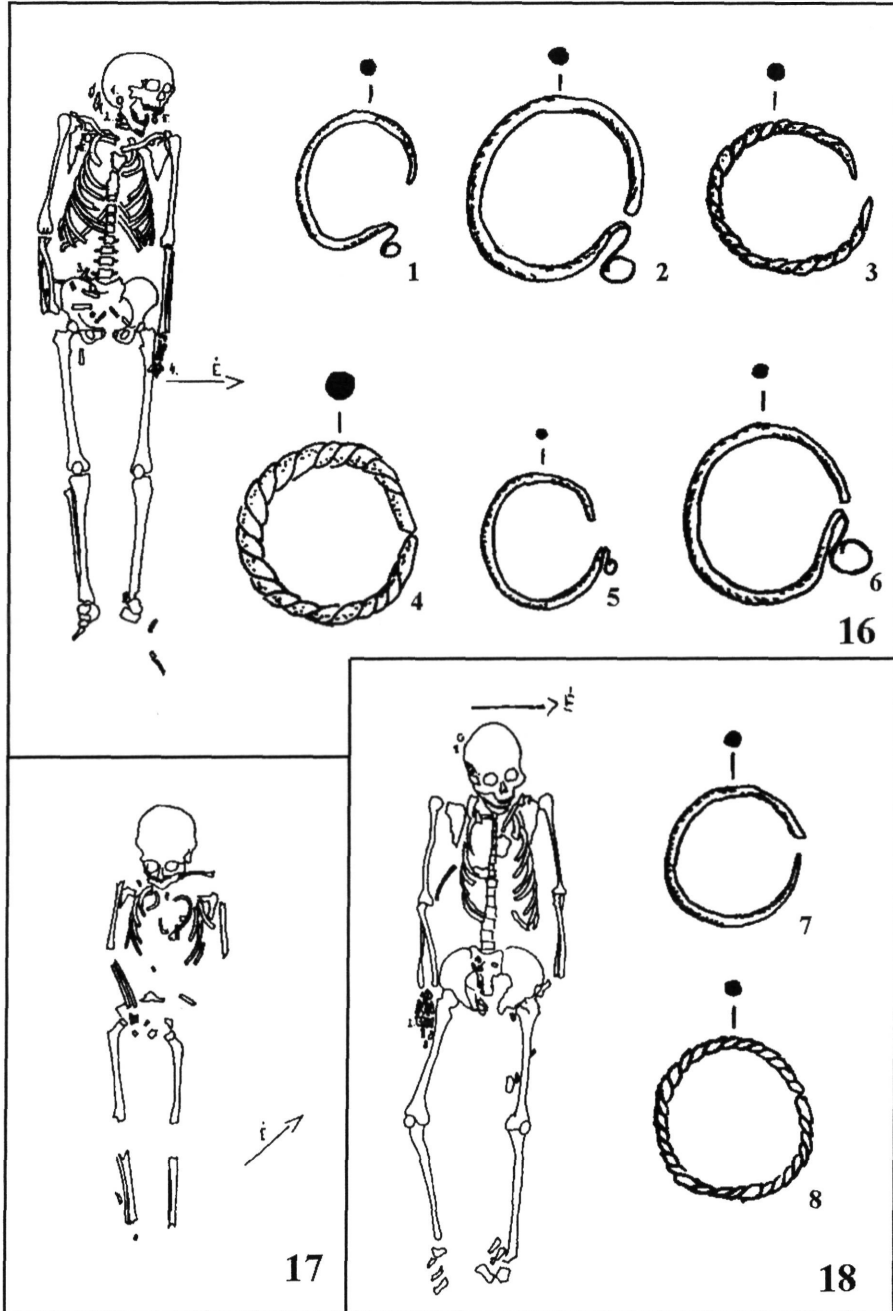
11. kép. A 9. sír



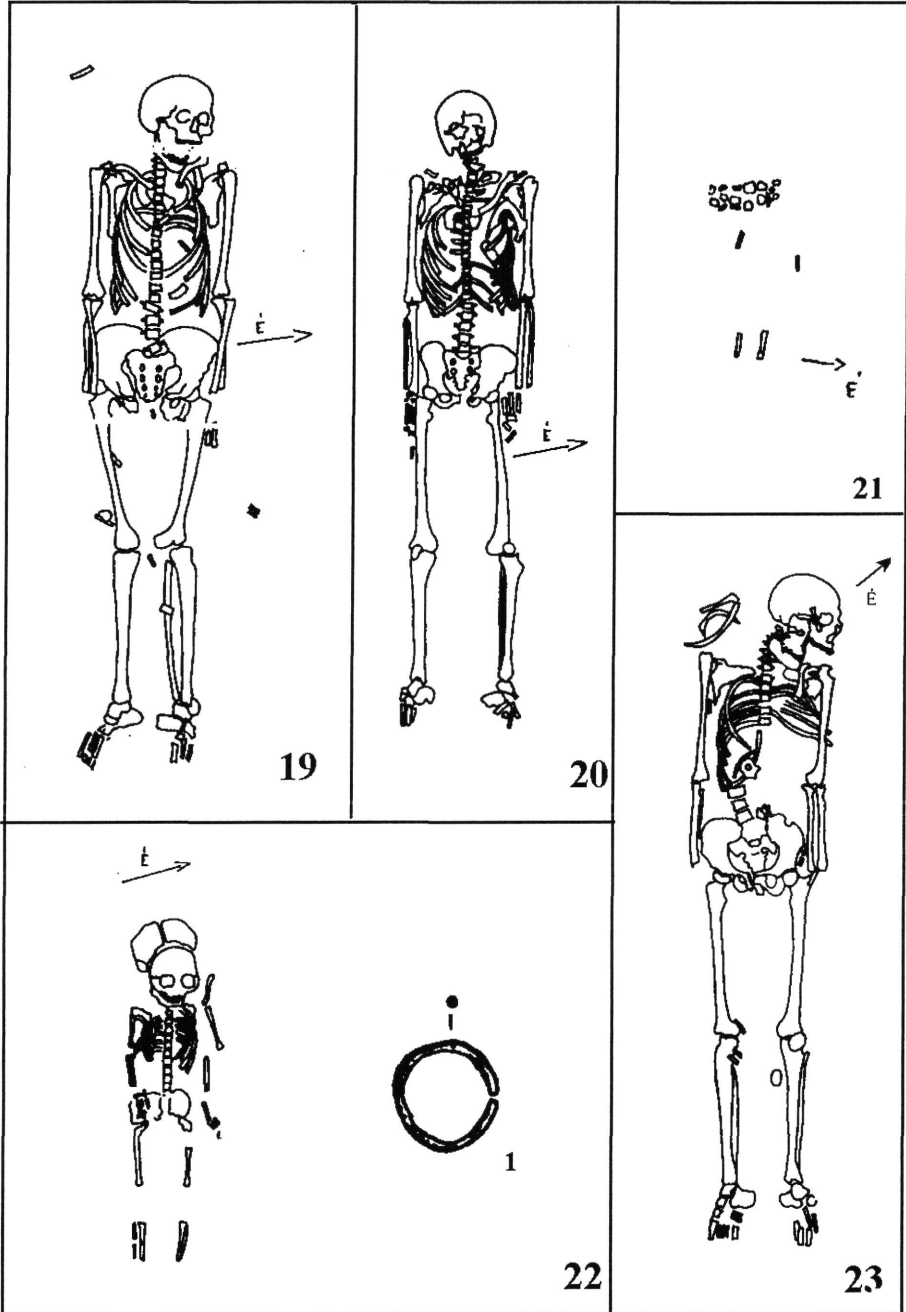
12. kép. A 10–13. sír



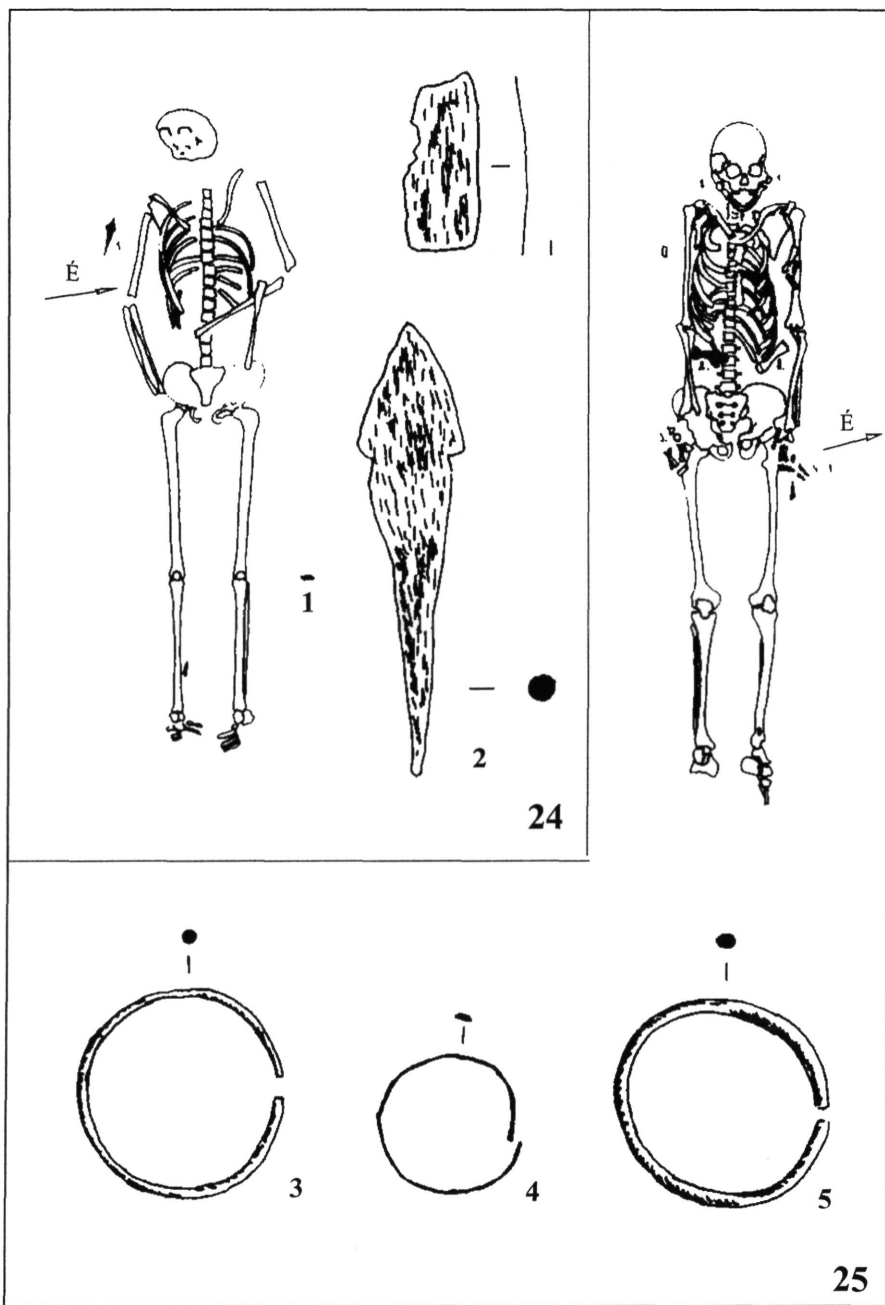
13. kép. A 14–15. sír



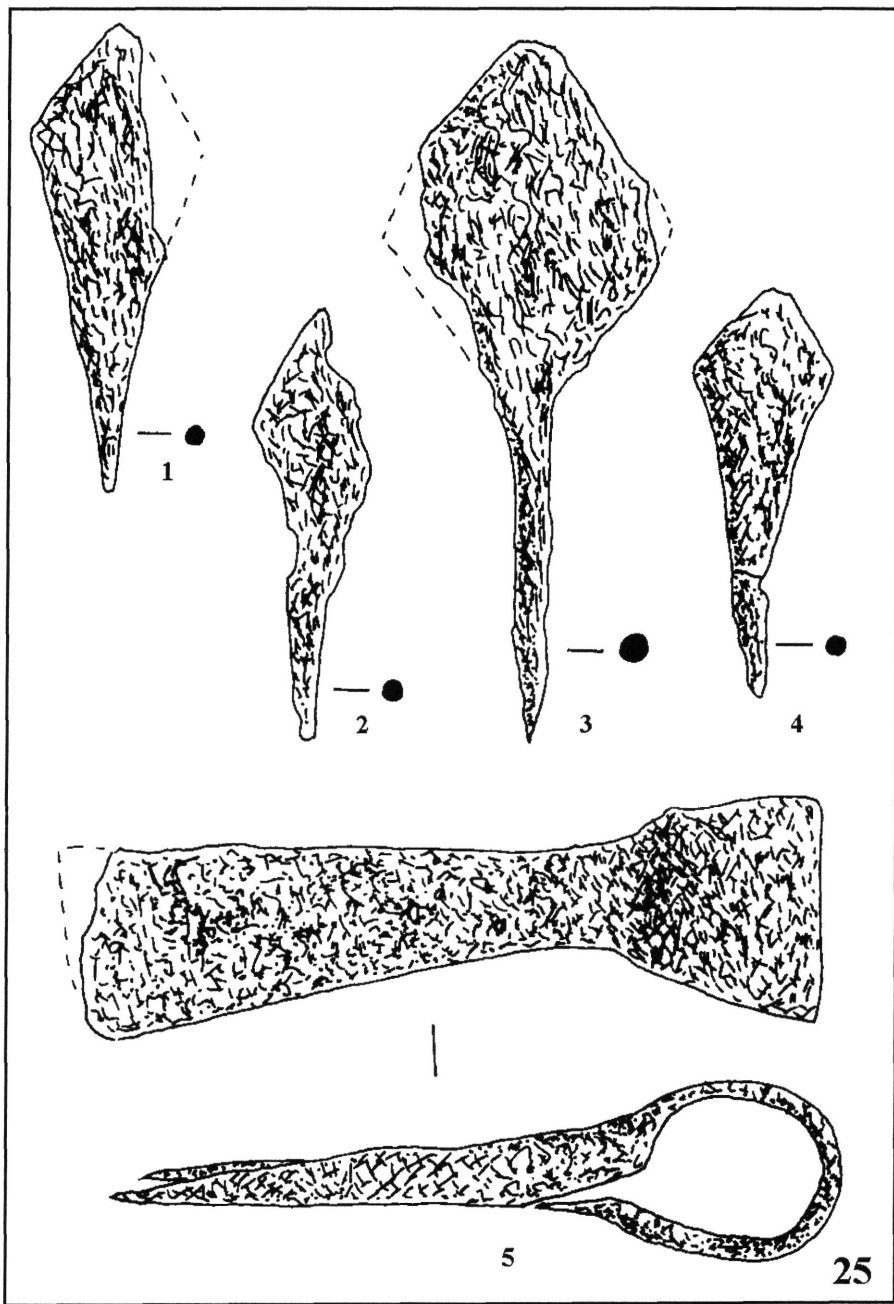
14. kép. A 16–18. sír



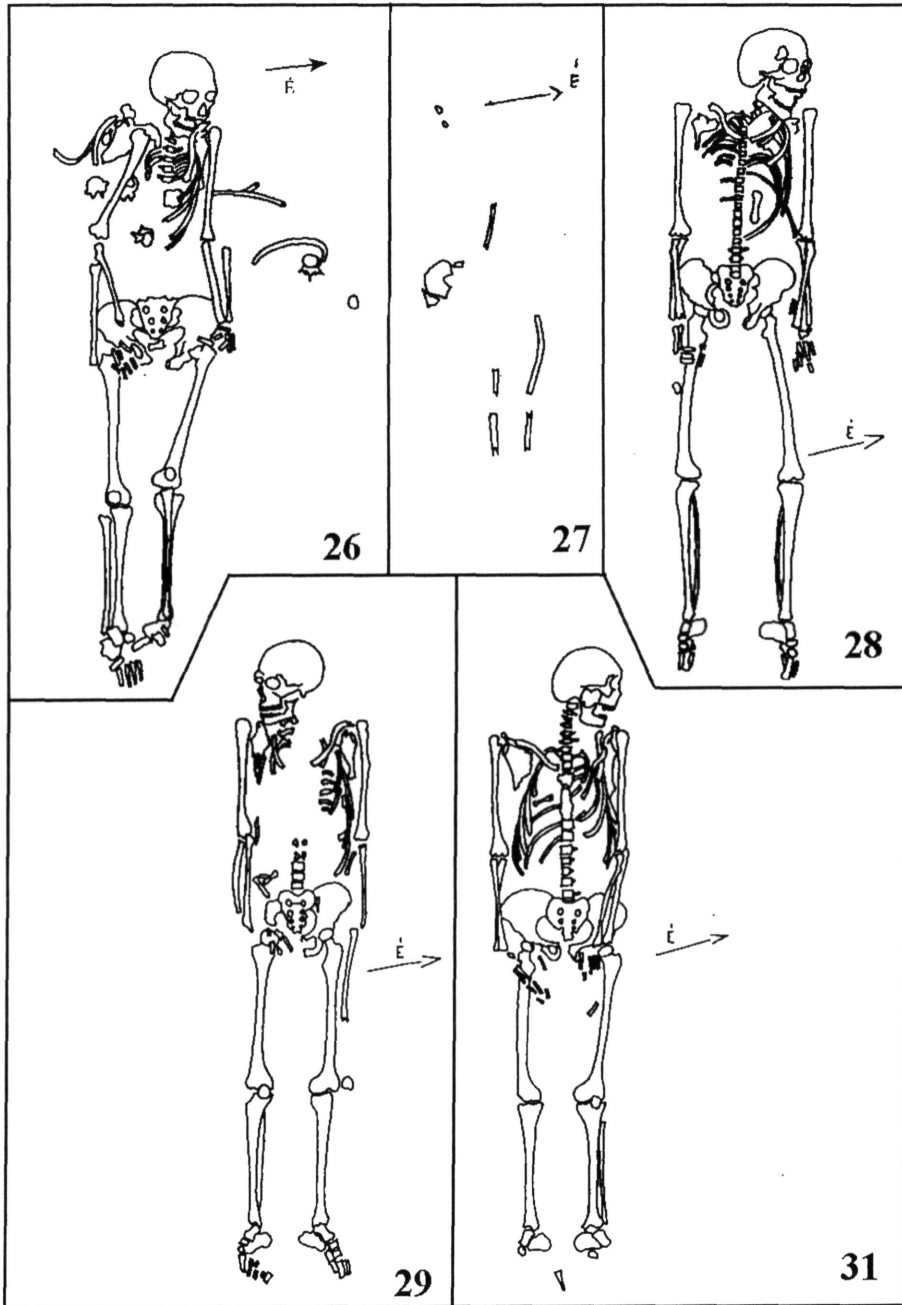
15. kép. A 19–23. sír



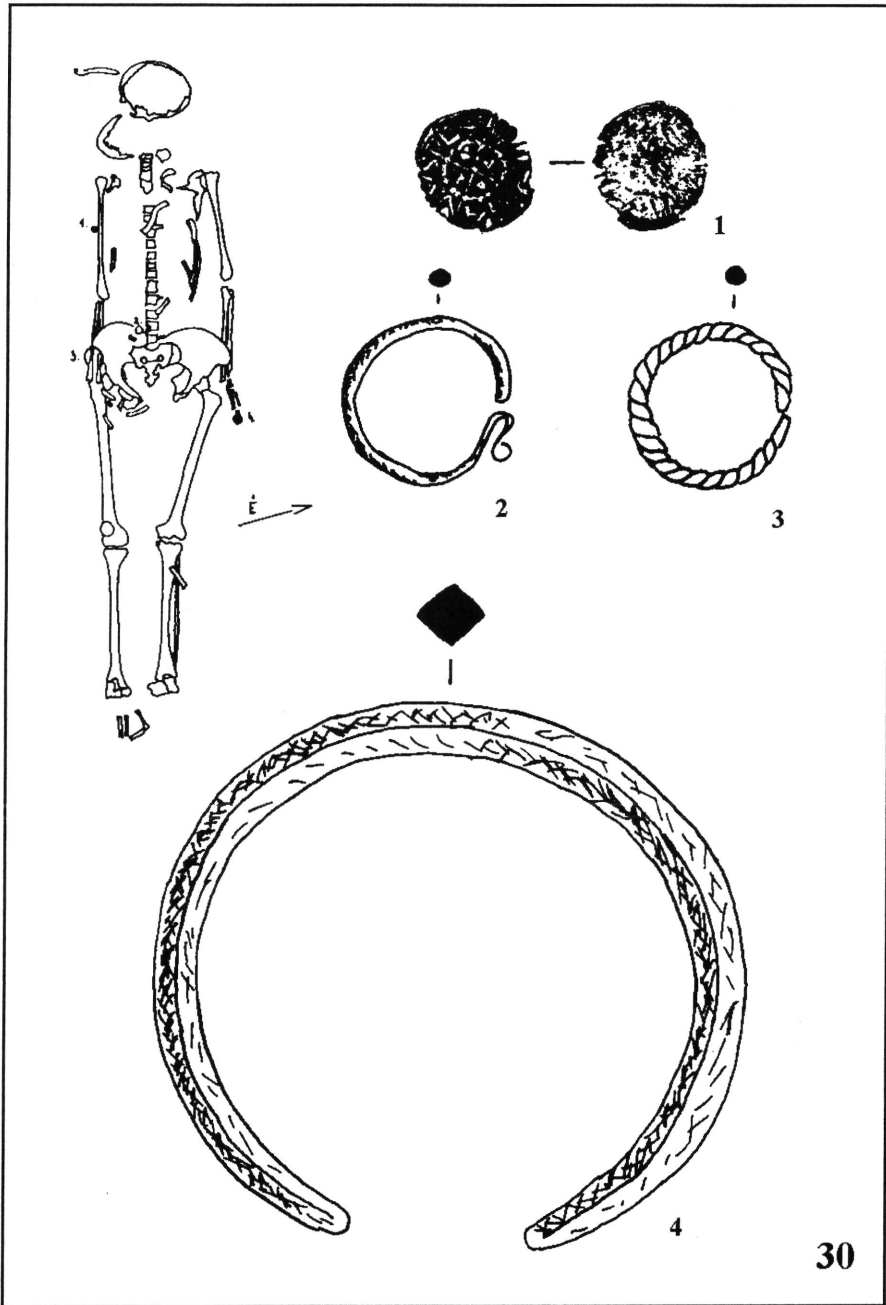
16. kép. A 24–25. sír



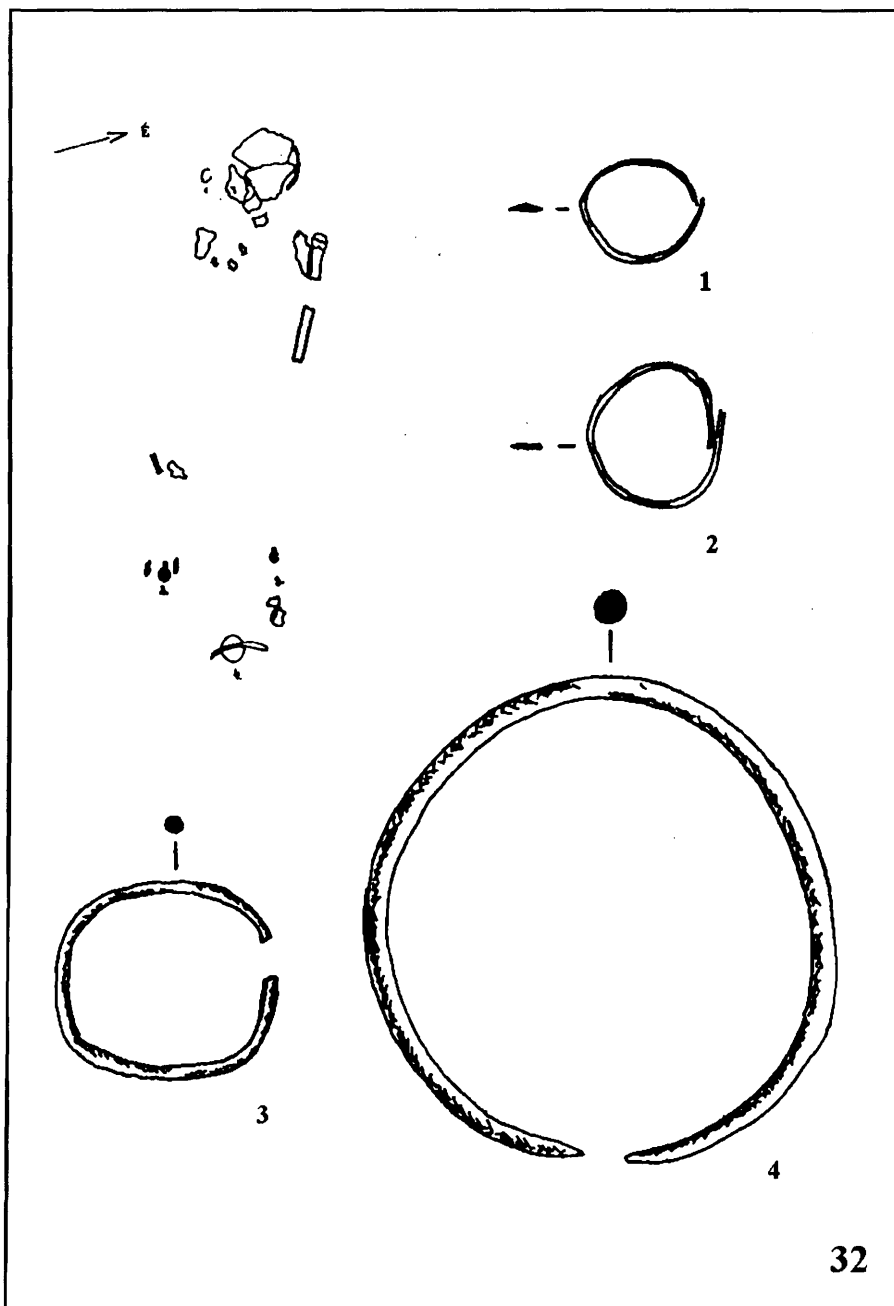
17. kép. A 25. sír



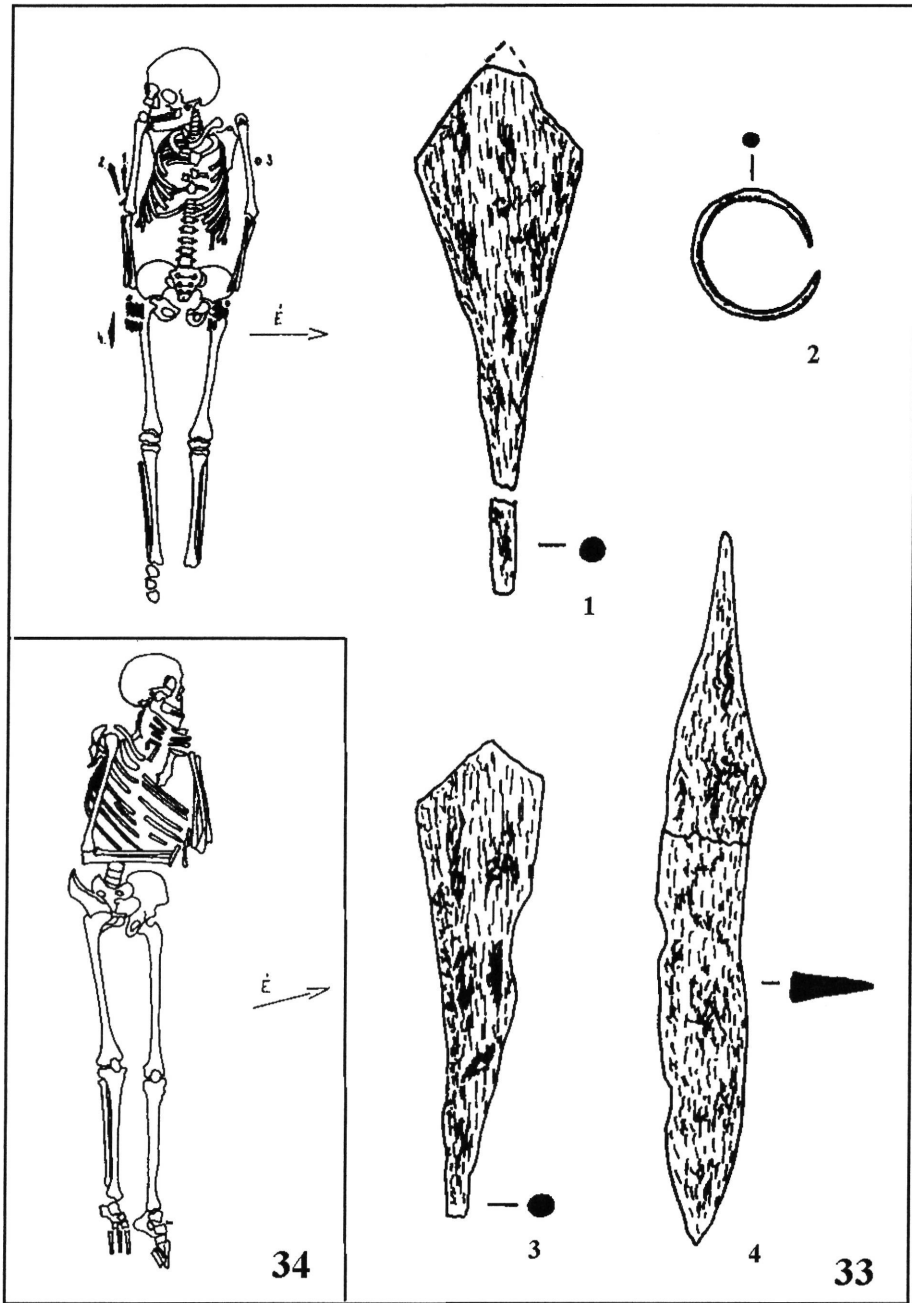
18. kép. A 26–29, 31. sír



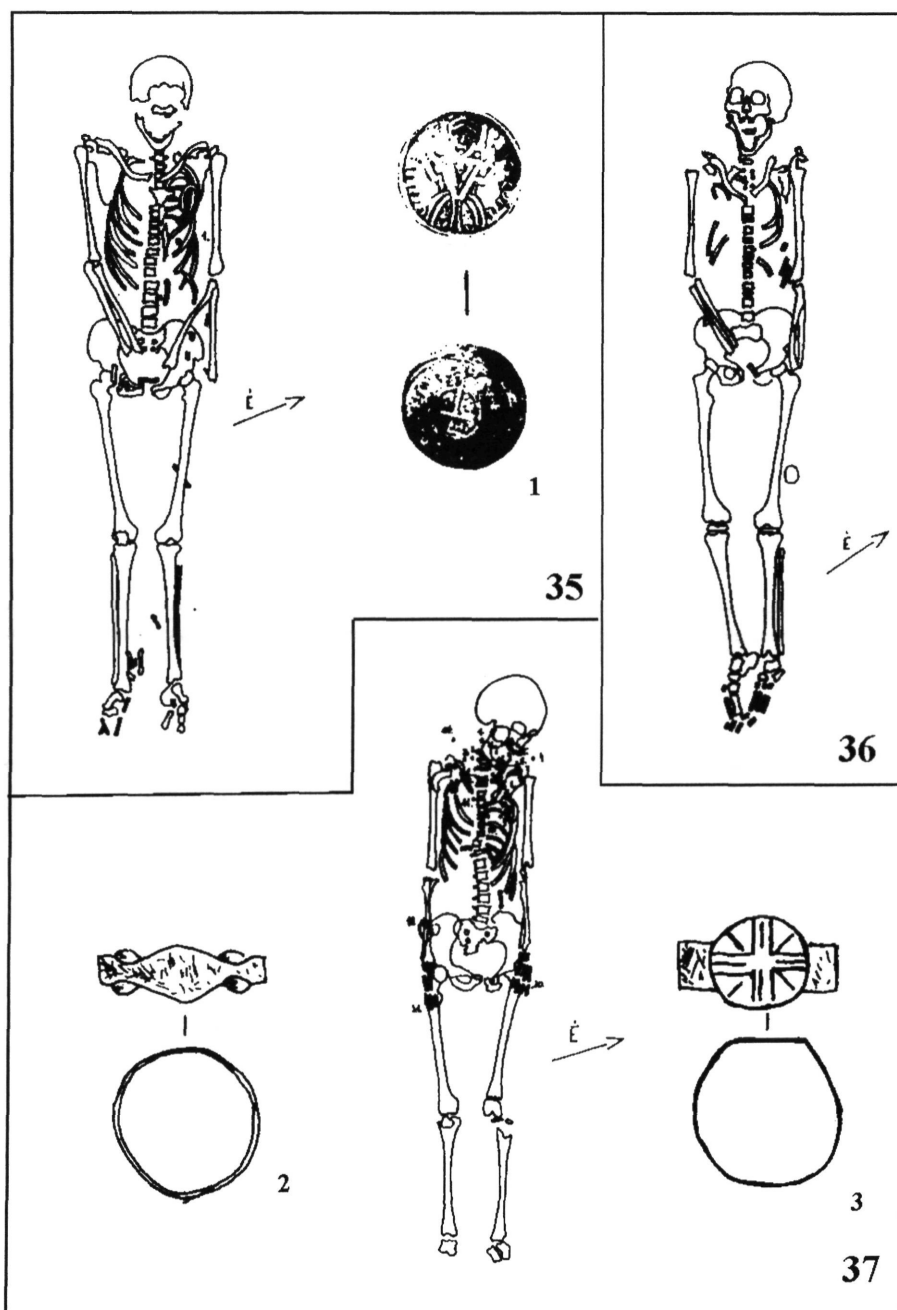
19. kép. A 30. sír



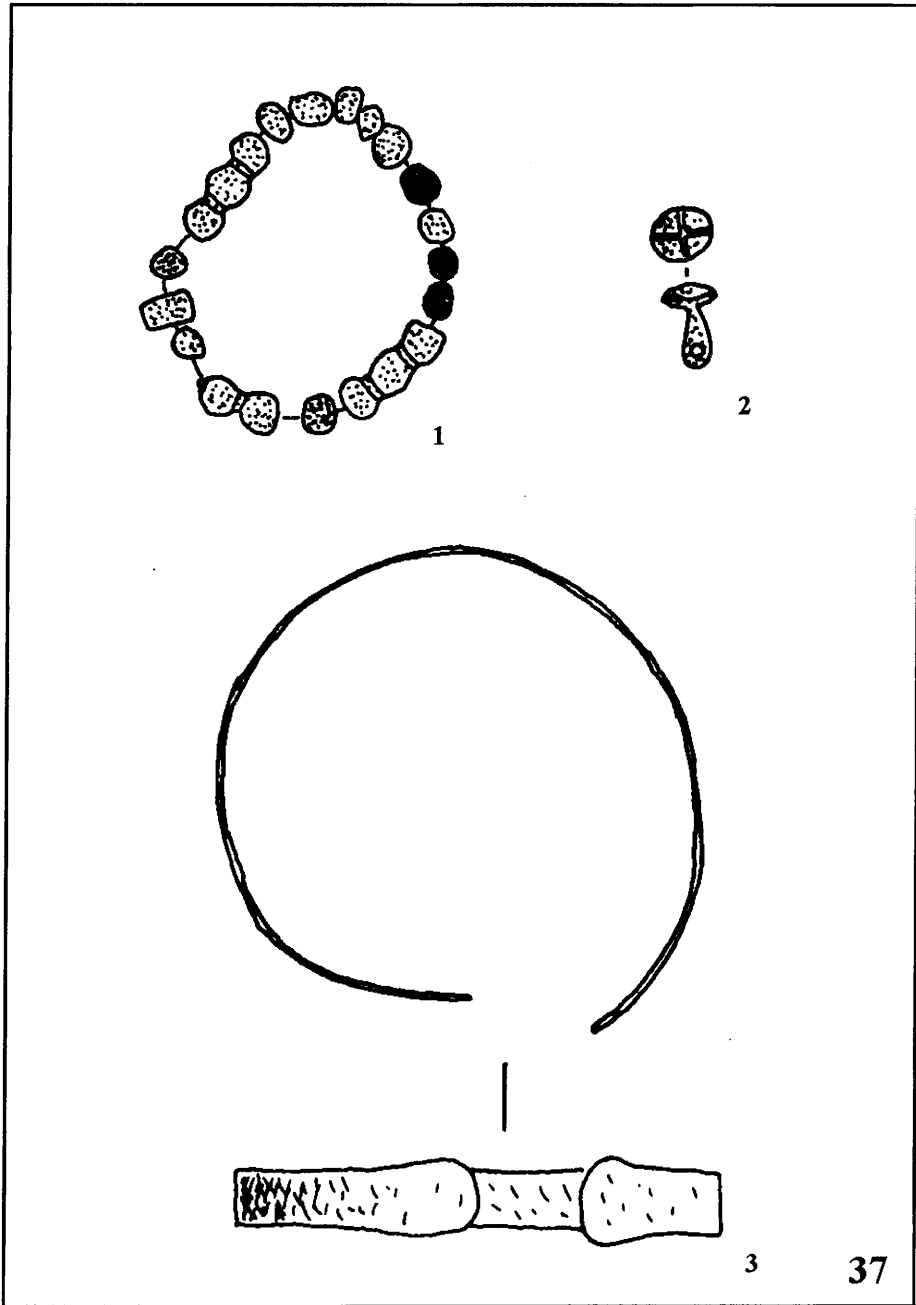
20. kép. A 32. sír



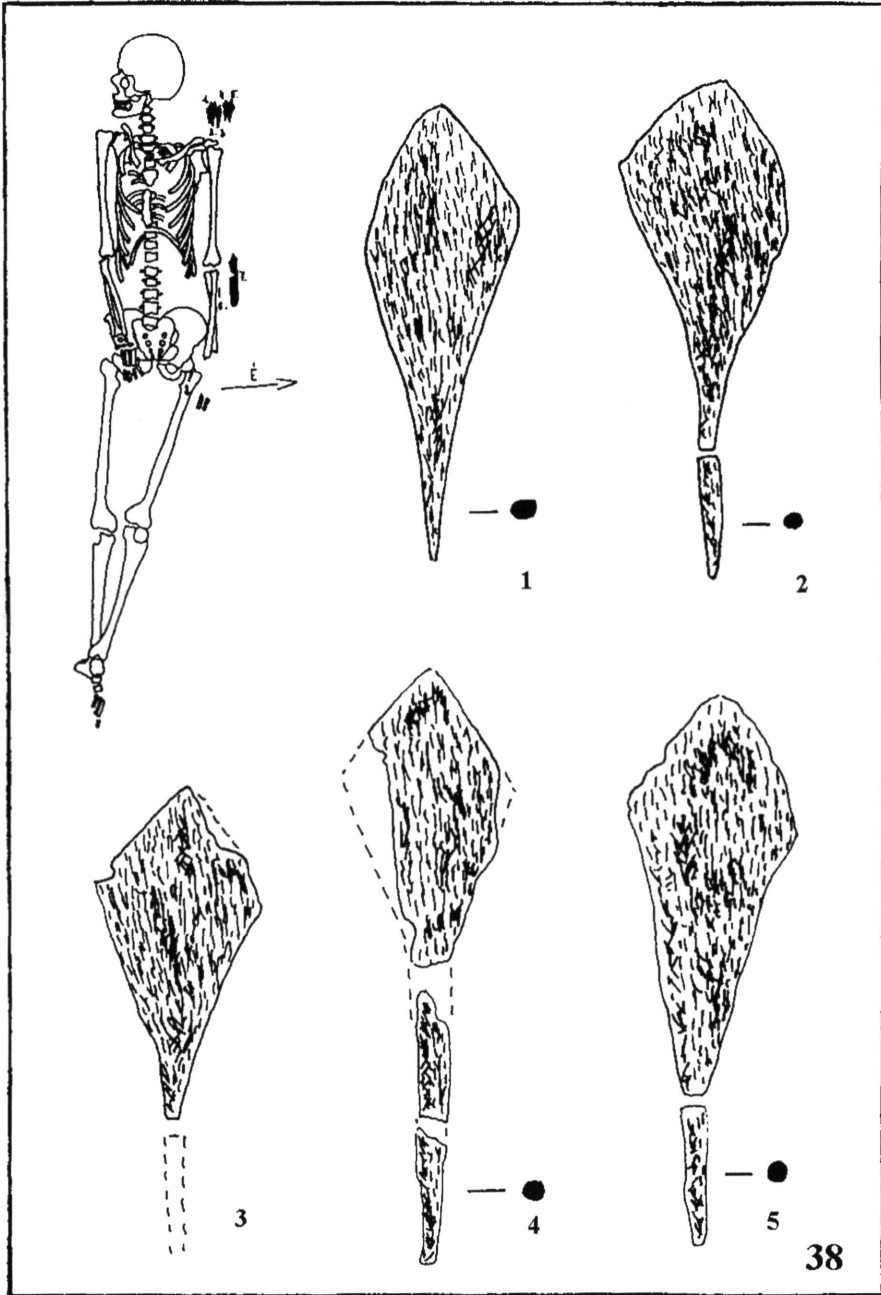
21. kép. A 33–34. sír



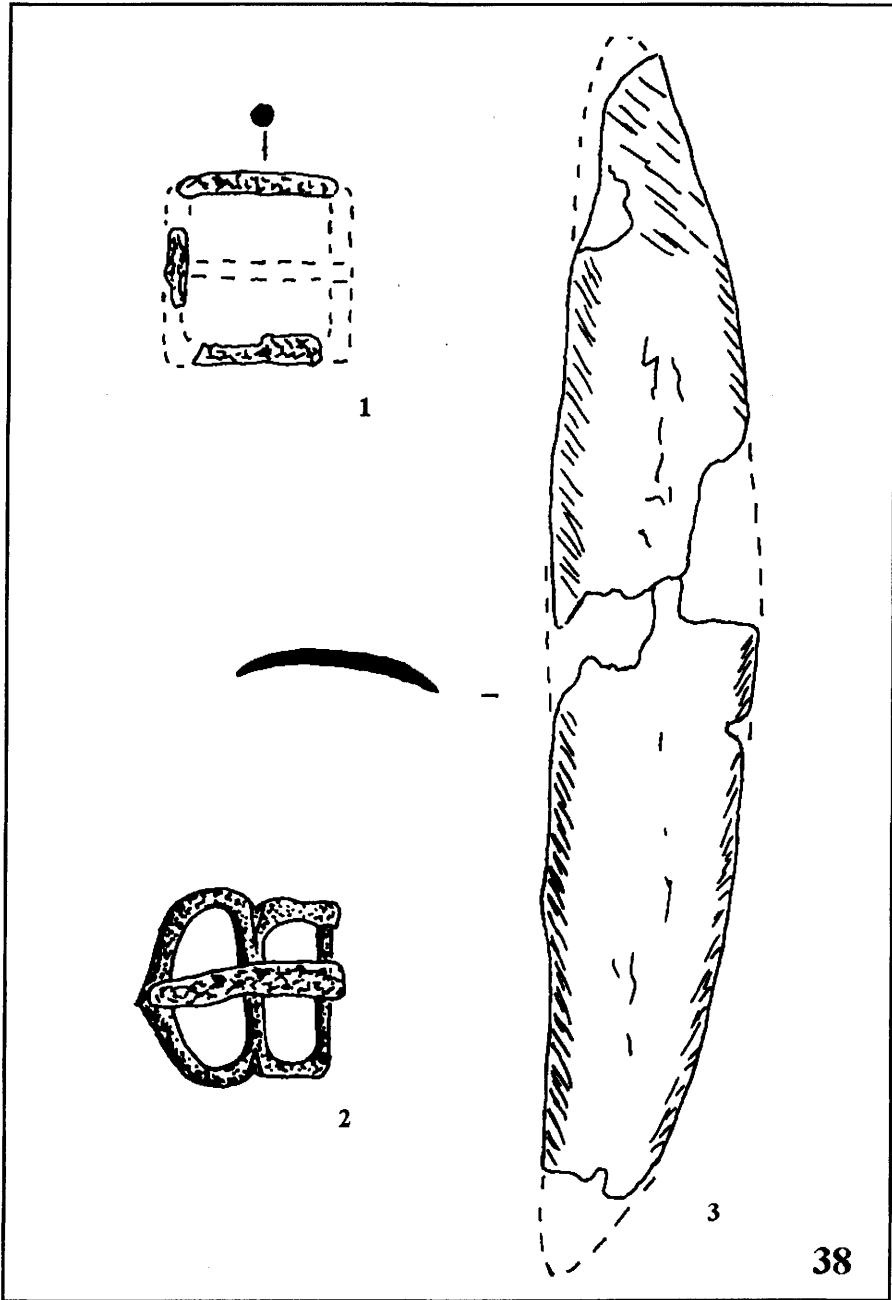
22. kép. A 35–37. sír



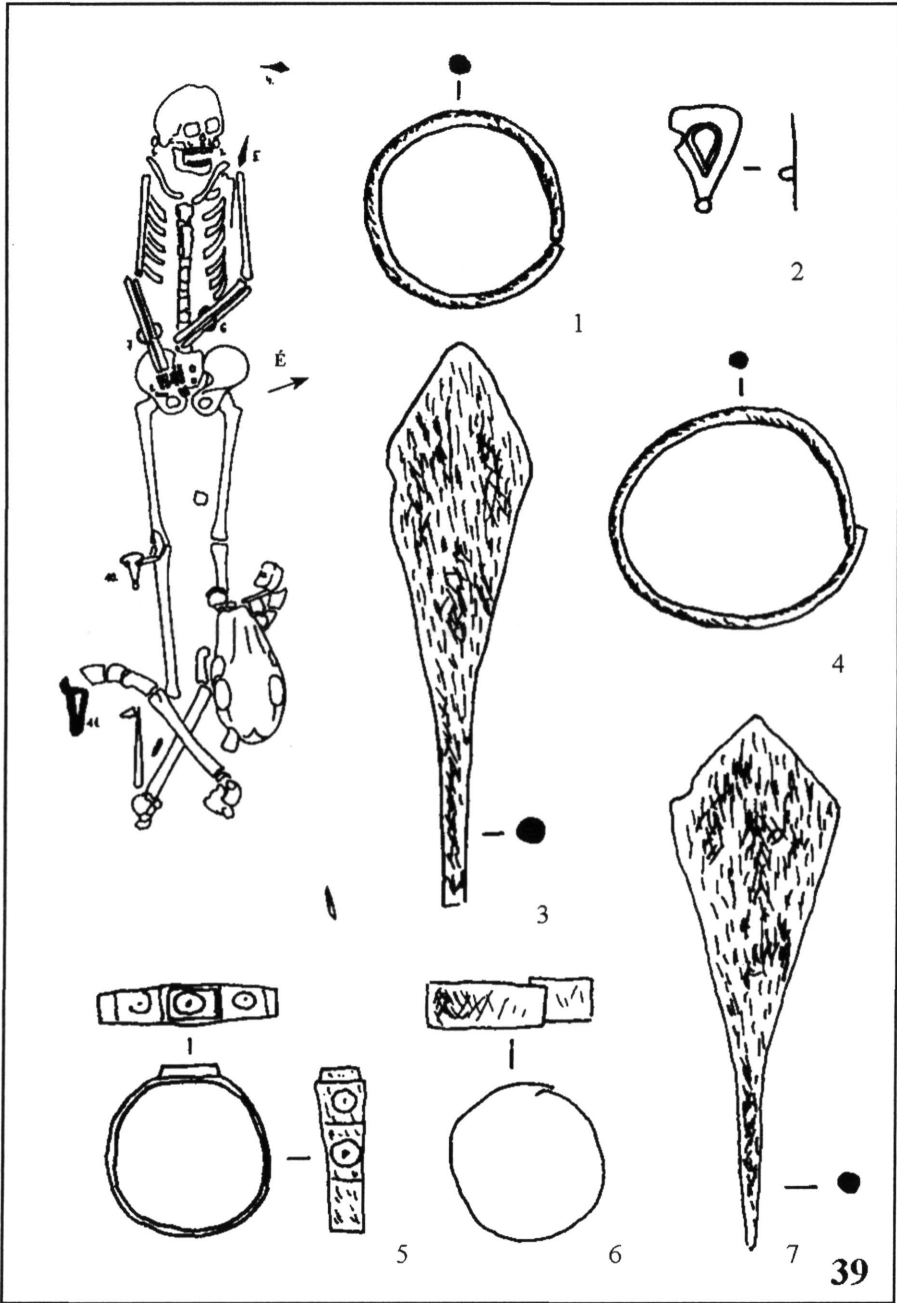
23. kép. A 37. sír



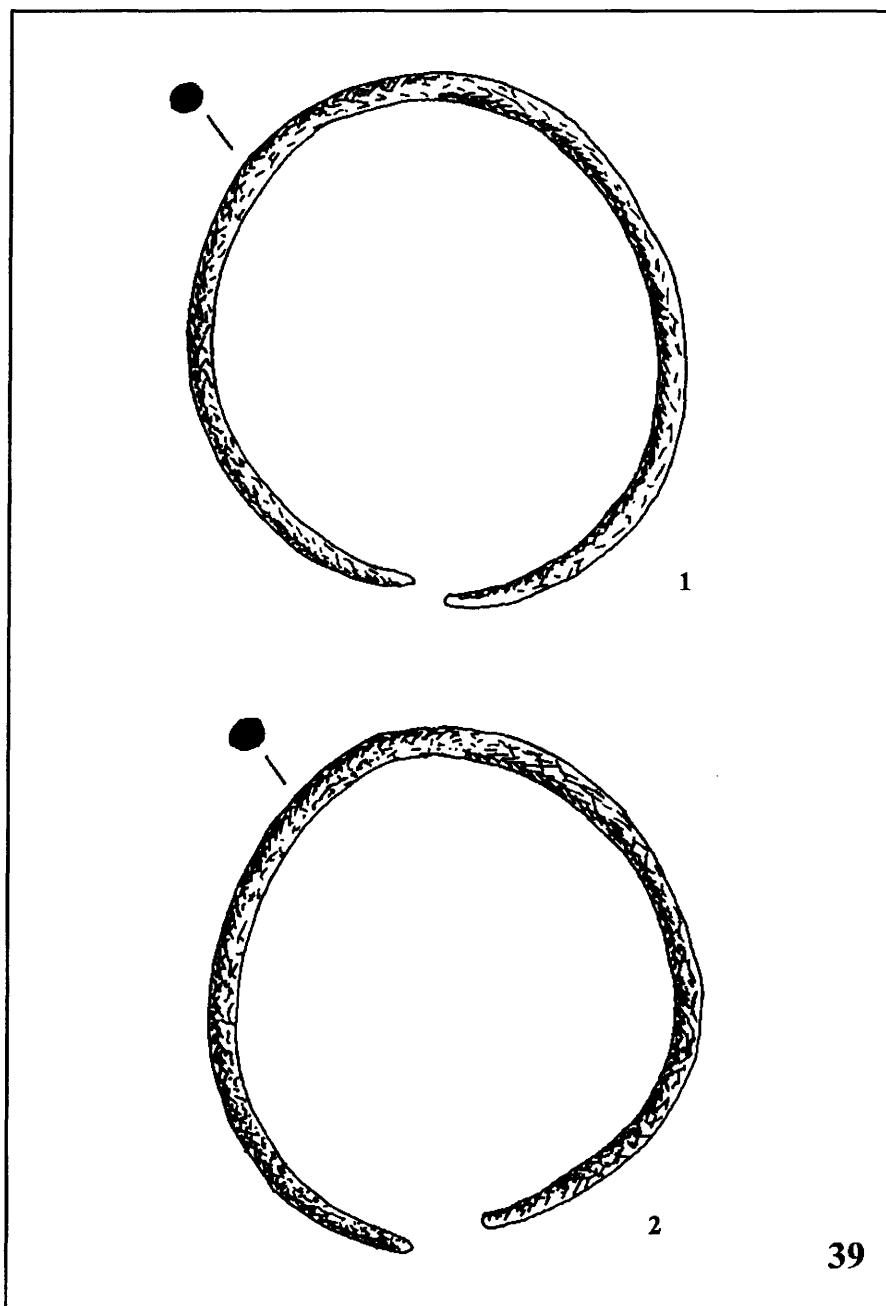
24. kép. A 38. sír



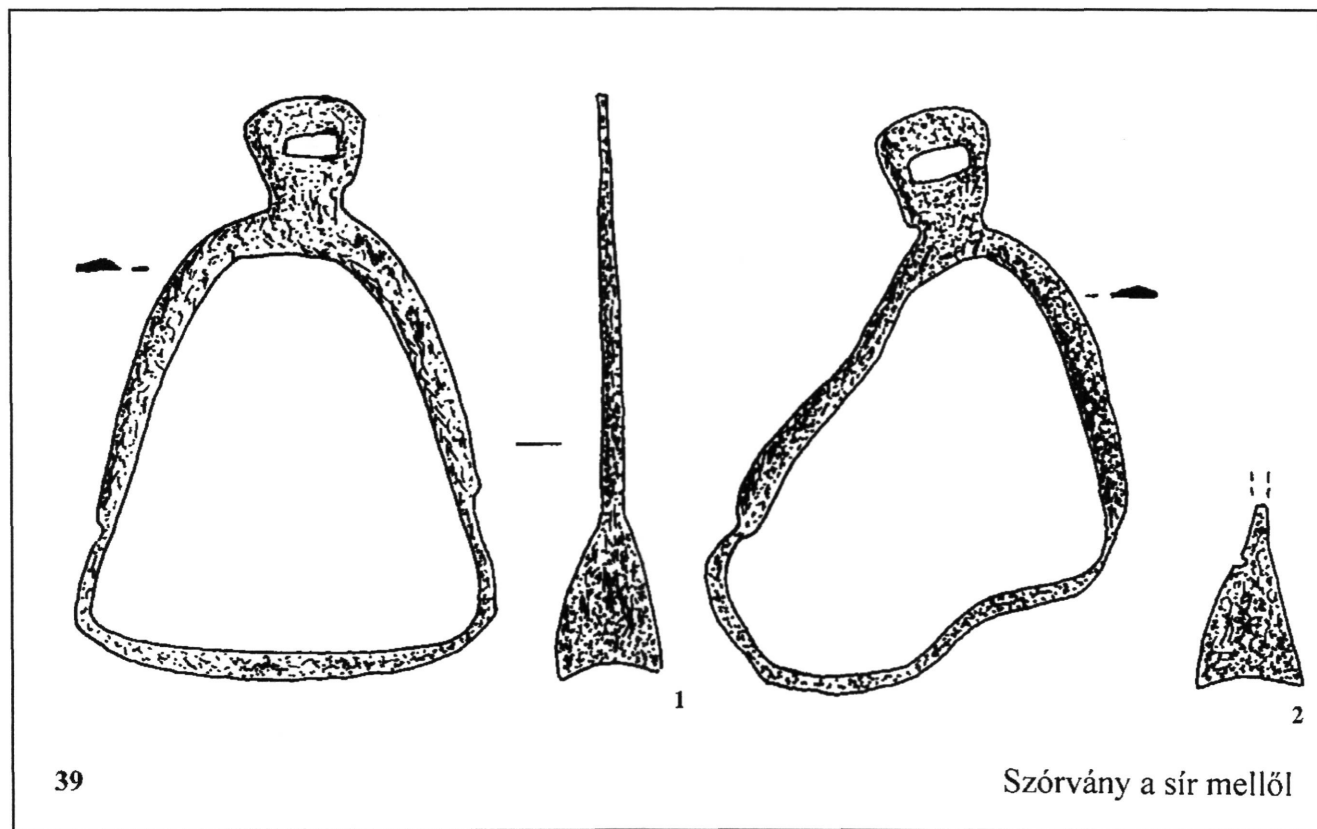
25. kép. A 38. sír



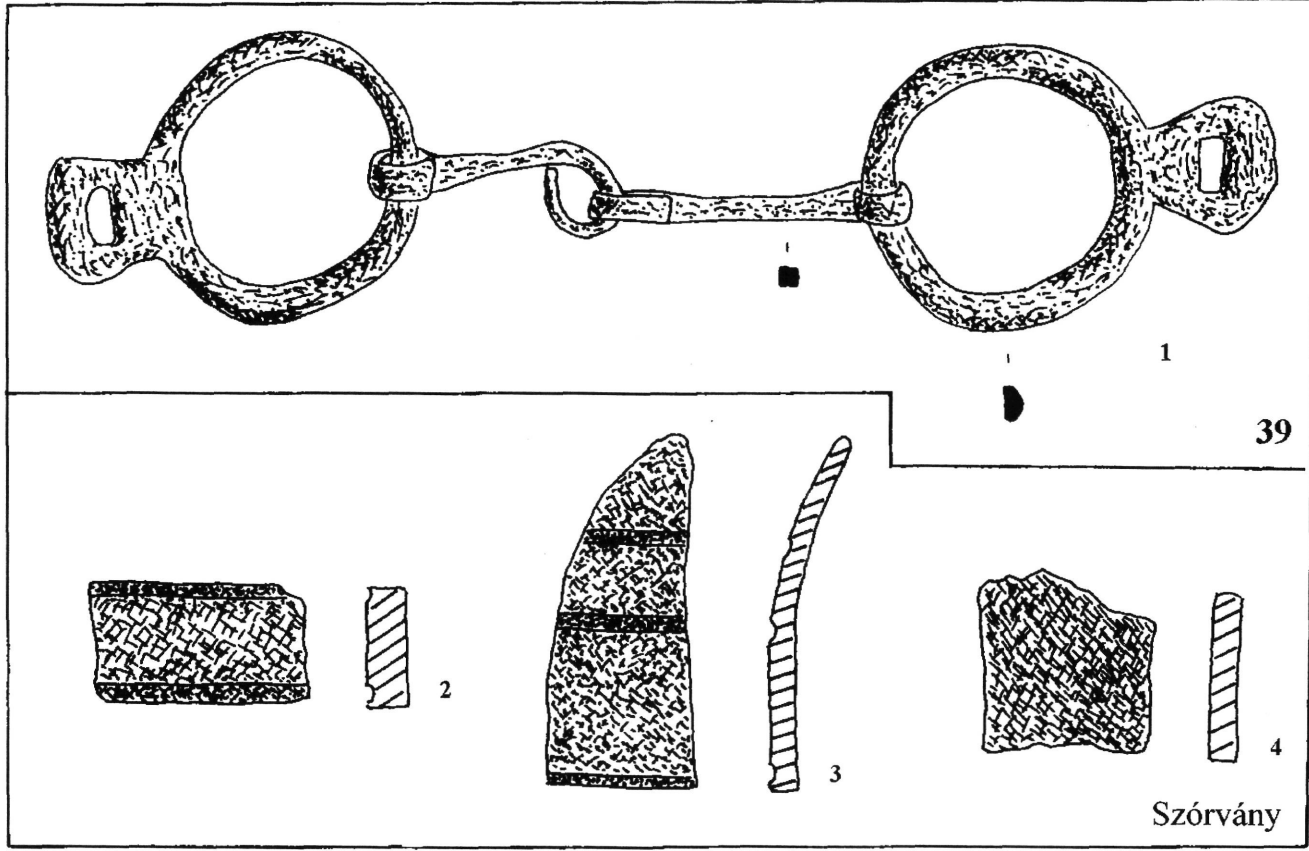
26. kép. A 39. sír



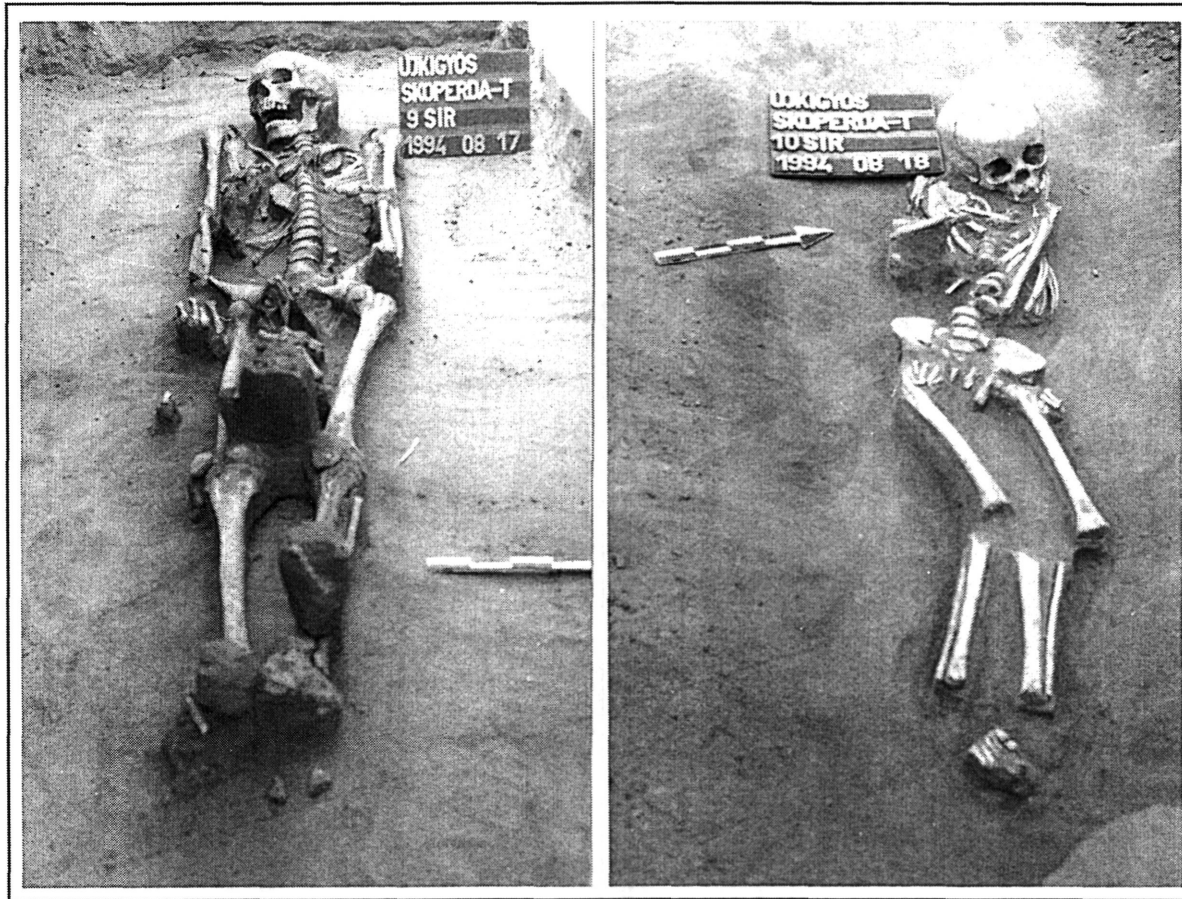
27. kép. A 39. sír



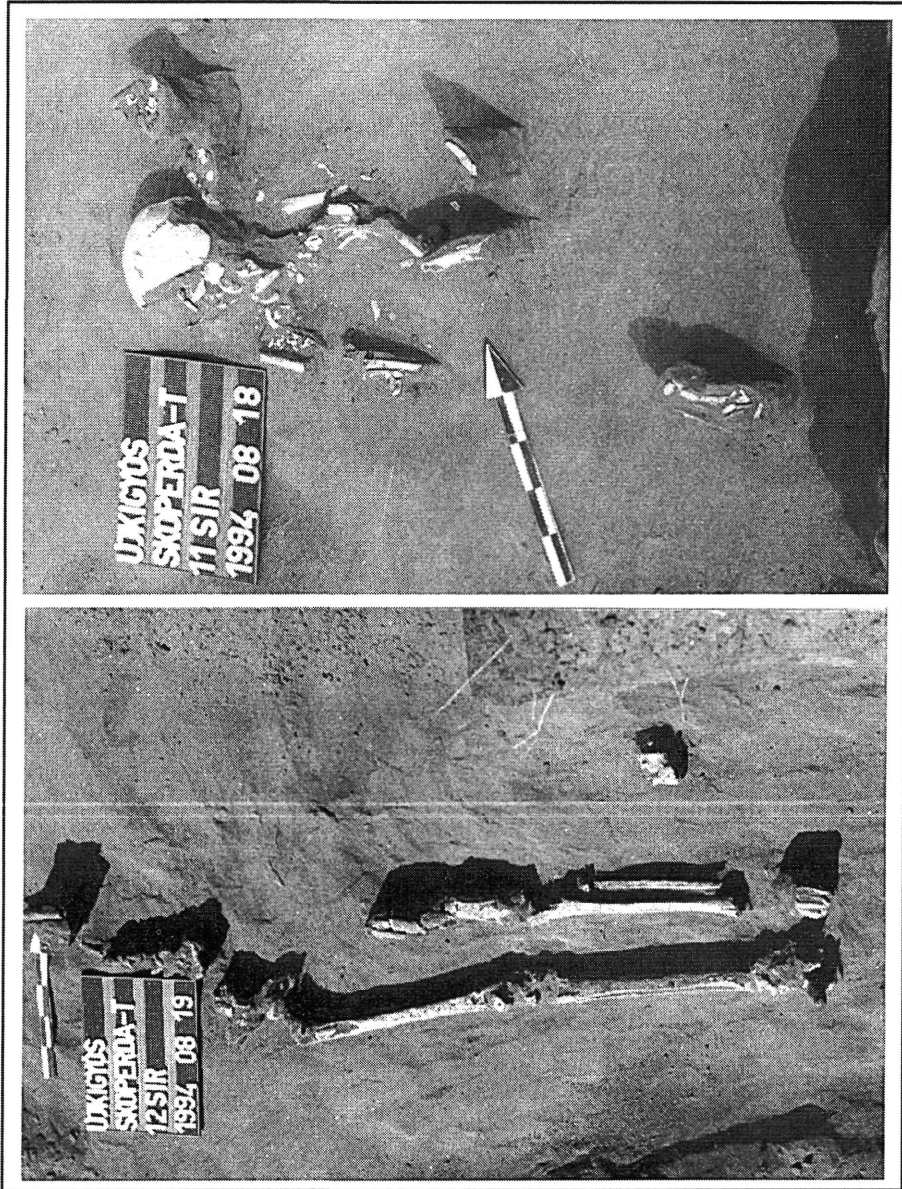
28. kép. A 39. sír



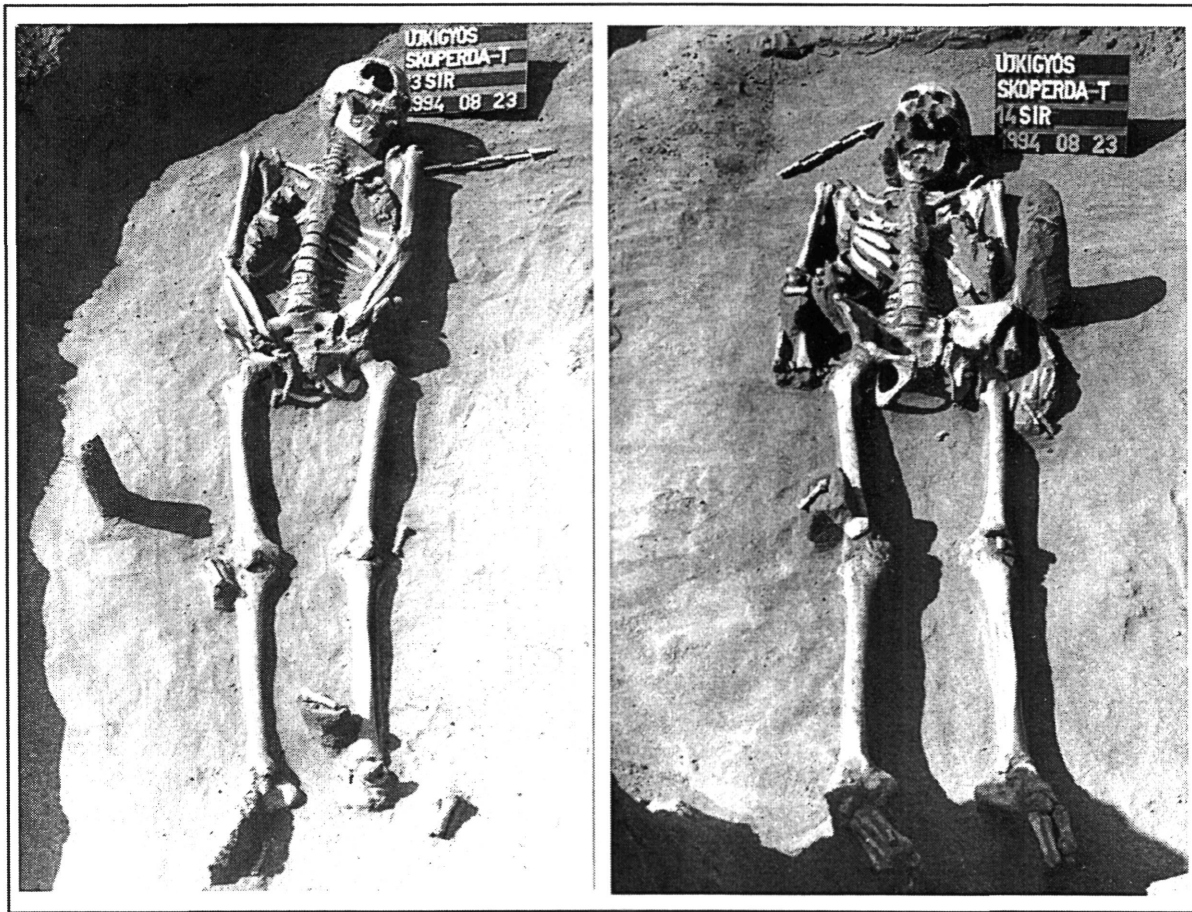
29. kép. A 39. sír ill. szórvány



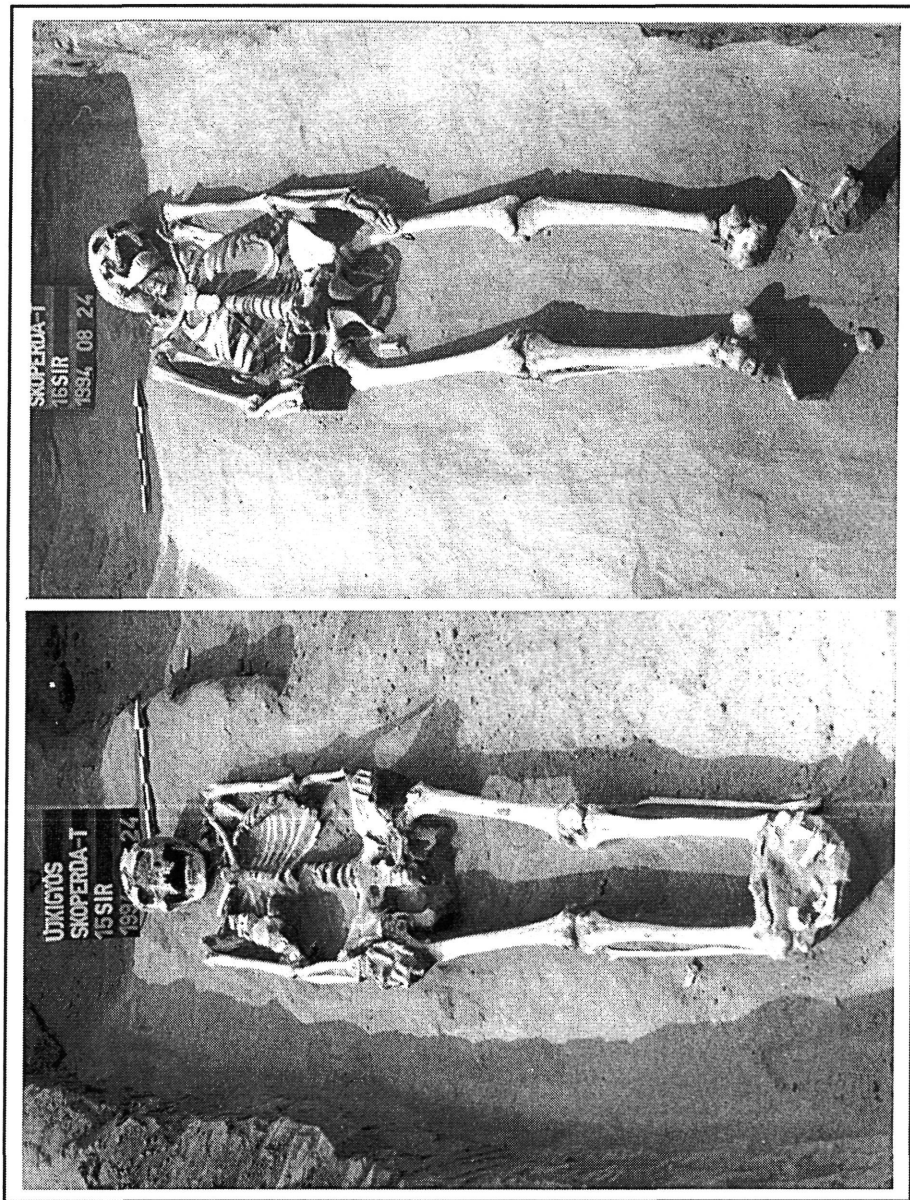
30. kép. 1–2: A 9. és a 10. sír fotója



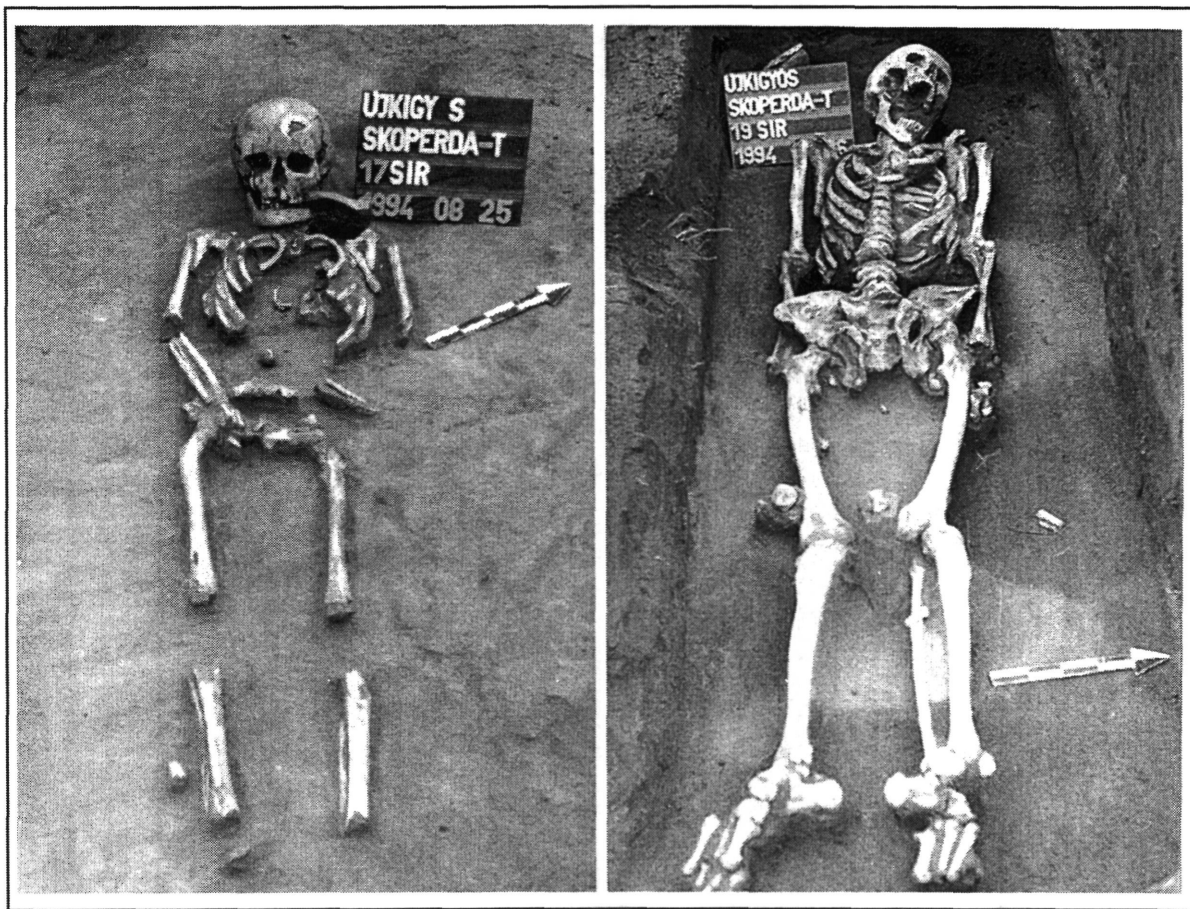
31. kép. 1-2: A 11. és a 12. sír fotója



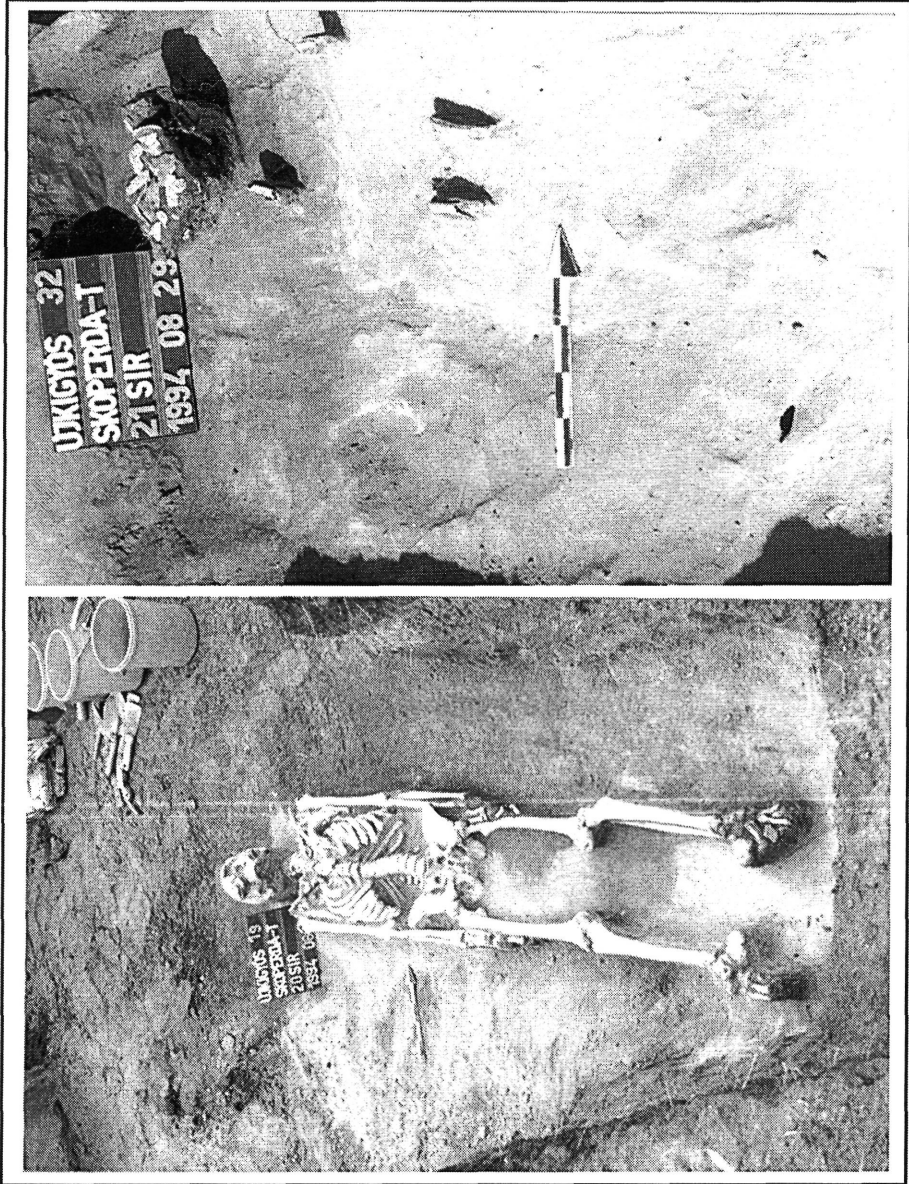
32. kép. 1–2: A 3. és a 14. sír fotója



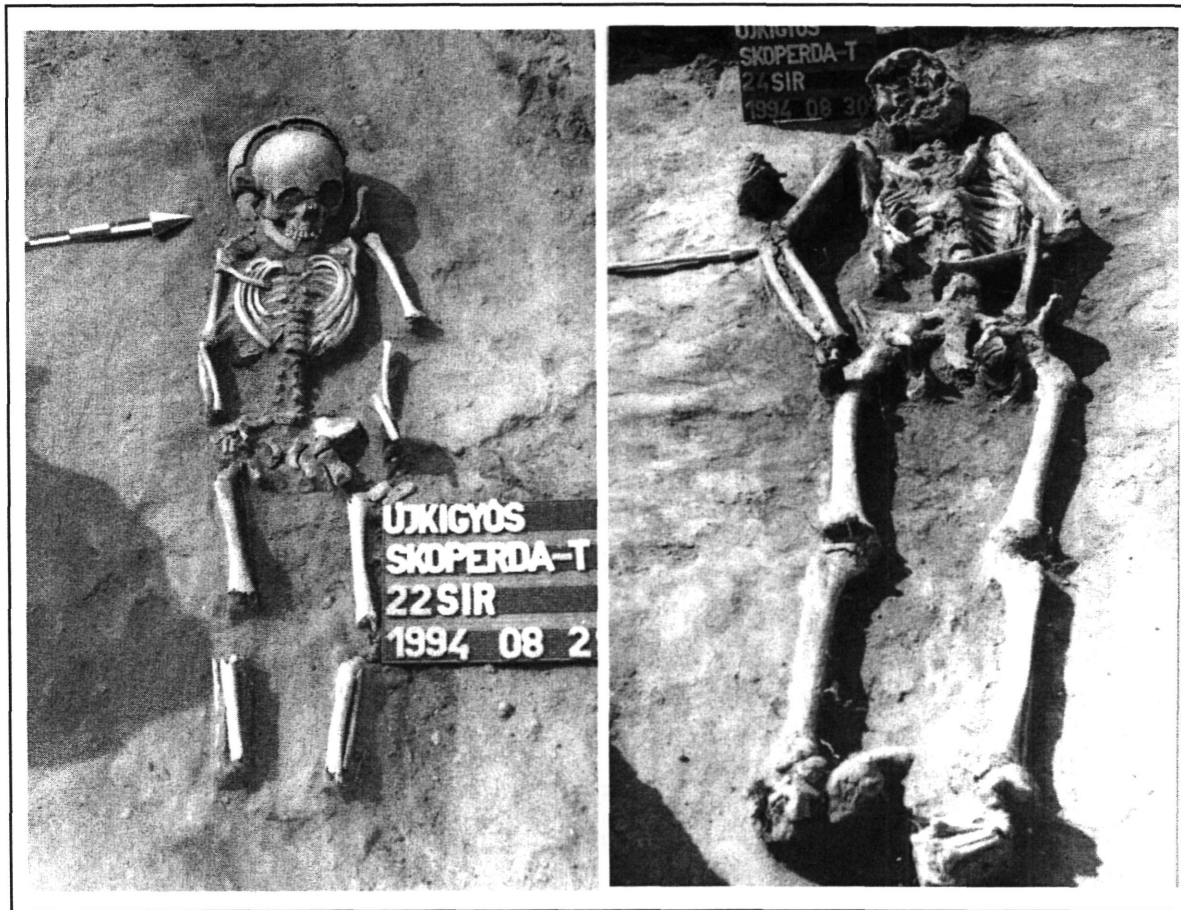
33. kép. 1–2: A 15. és a 16. sír fotója



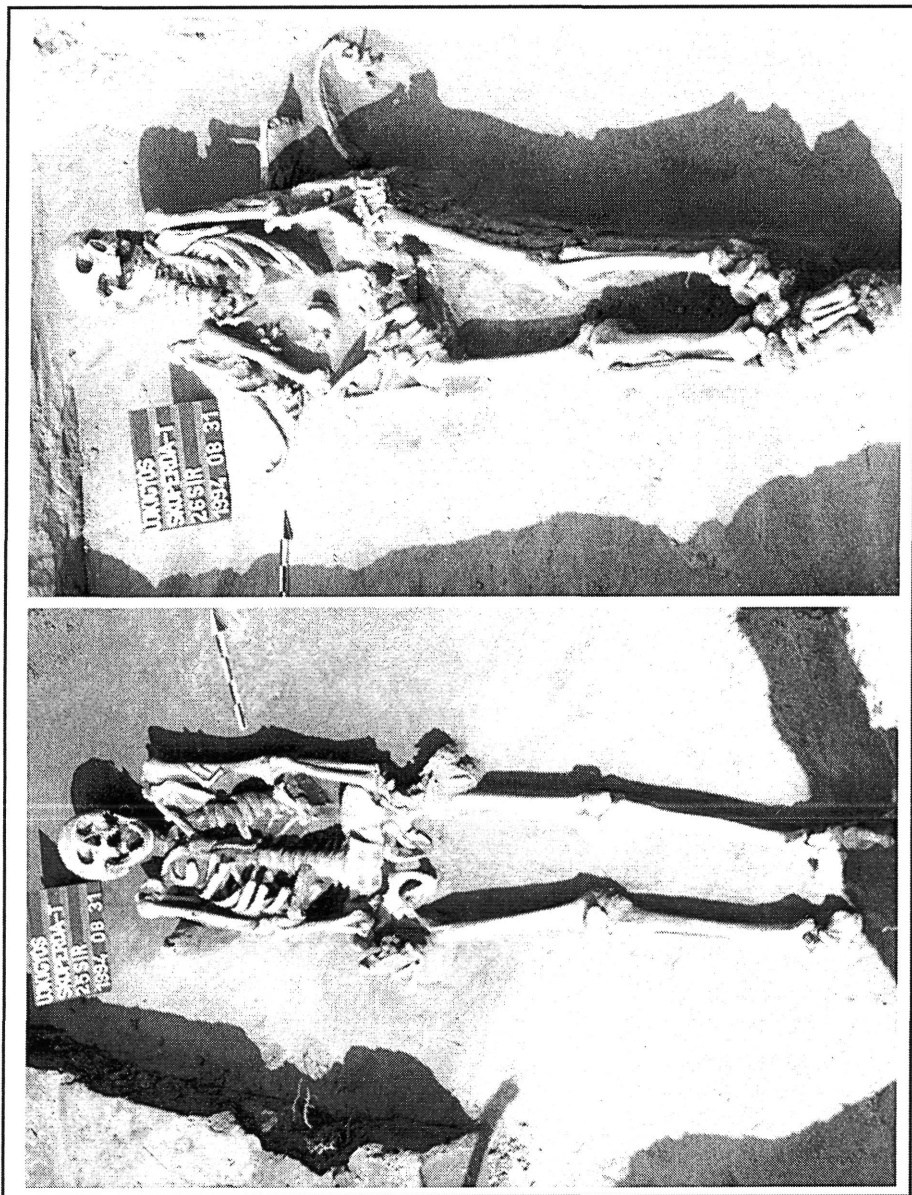
34. kép. 1–2: A 17. és a 19. sír fotója



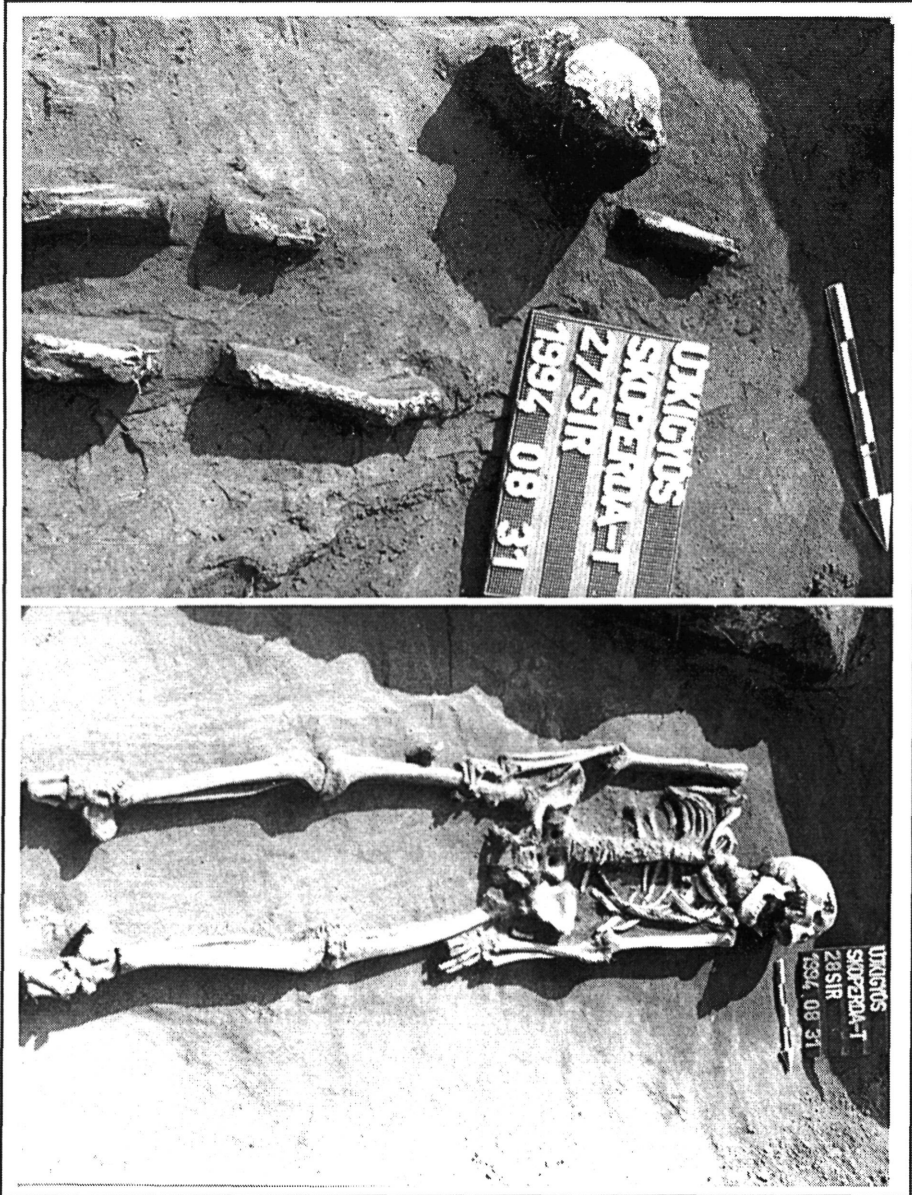
35. kép. 1-2: A 20. és a 21. sír fotója



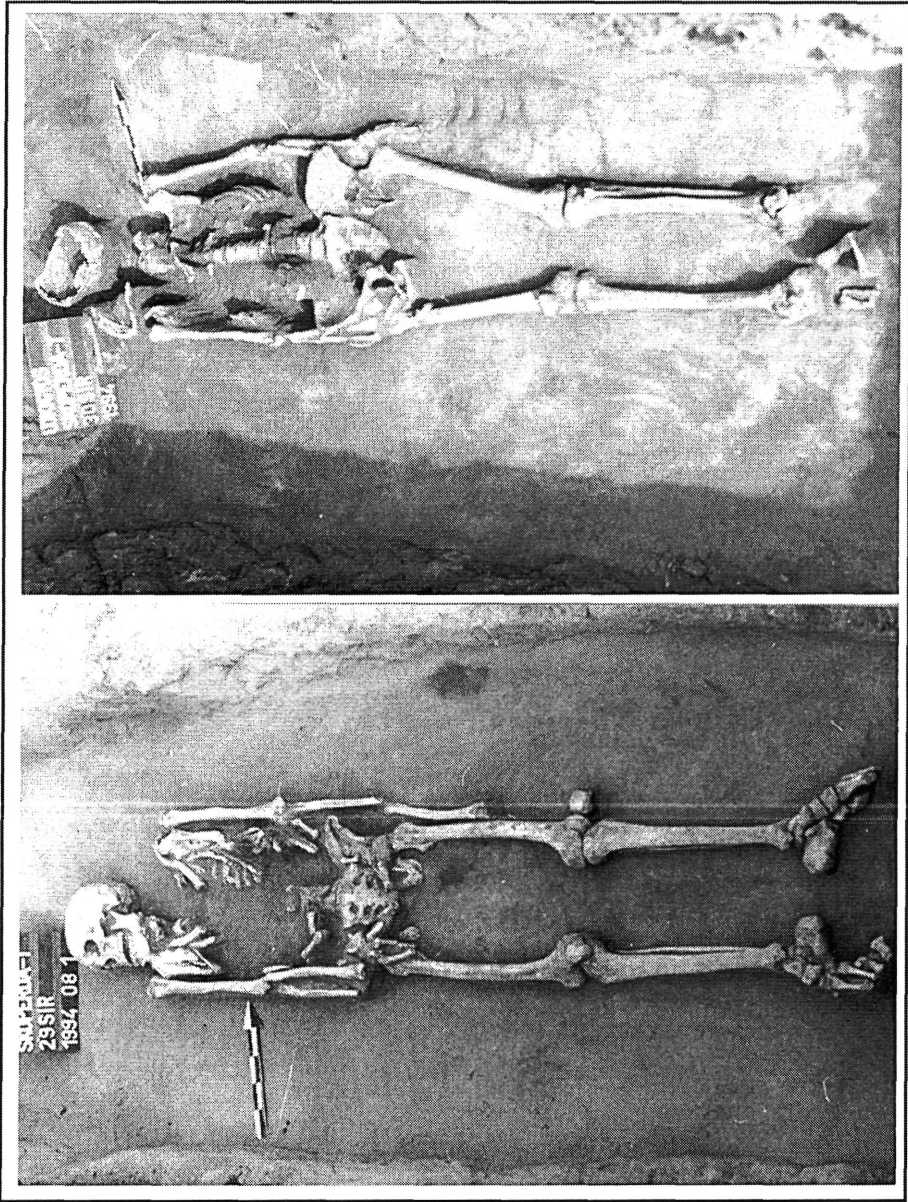
36. kép. 1–2: A 22. és a 24. sír fotója



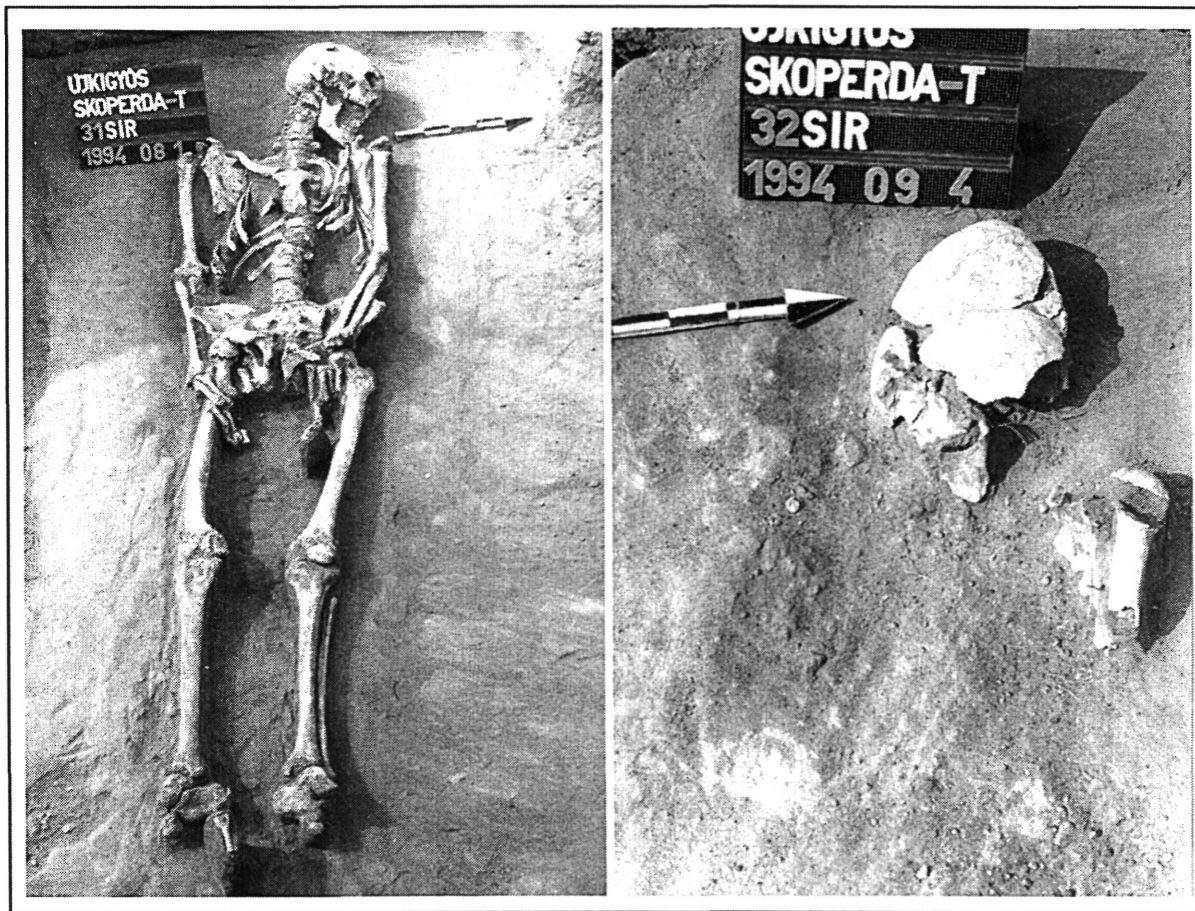
37. kép. 1–2: A 25. és a 26. sír fotója



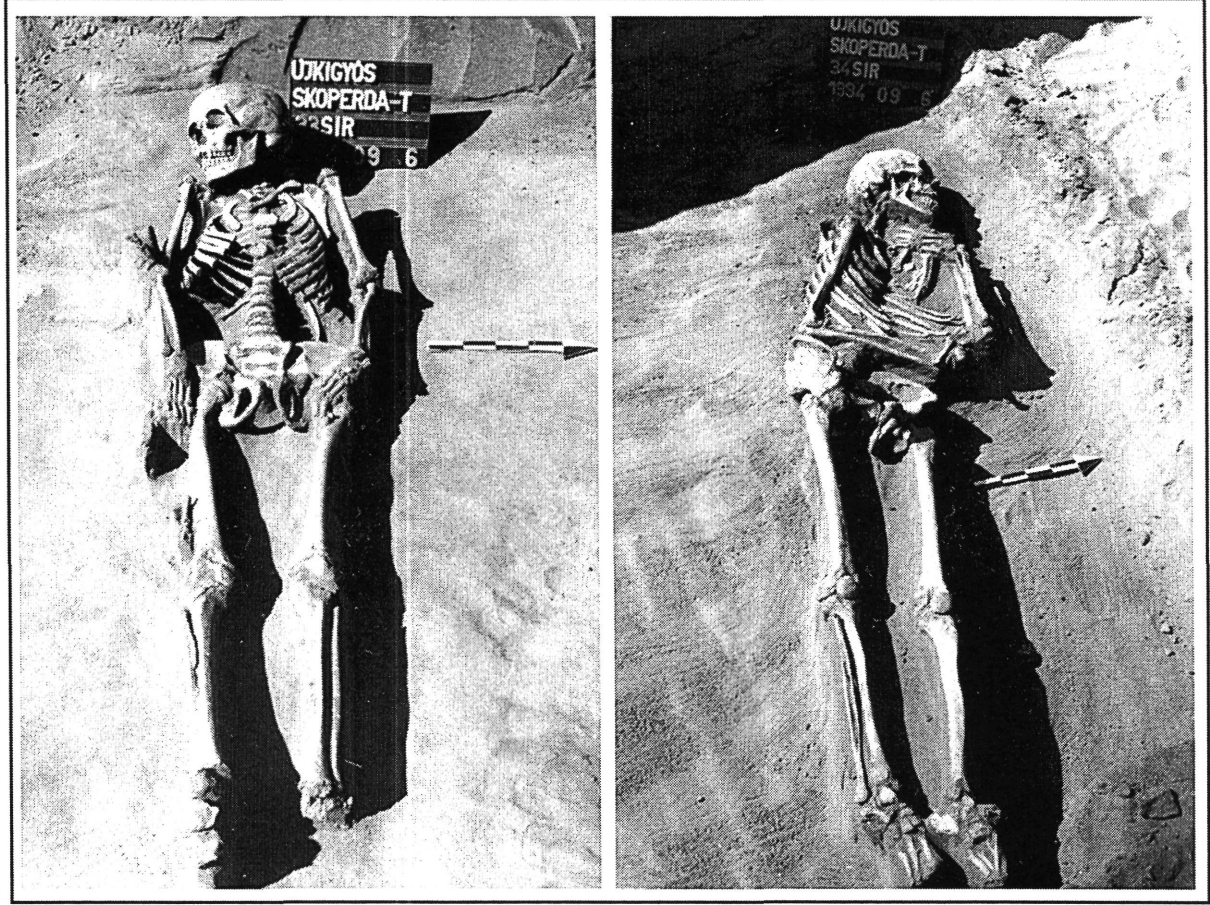
38. kép. 1-2: A 27. és a 28. sír fotója



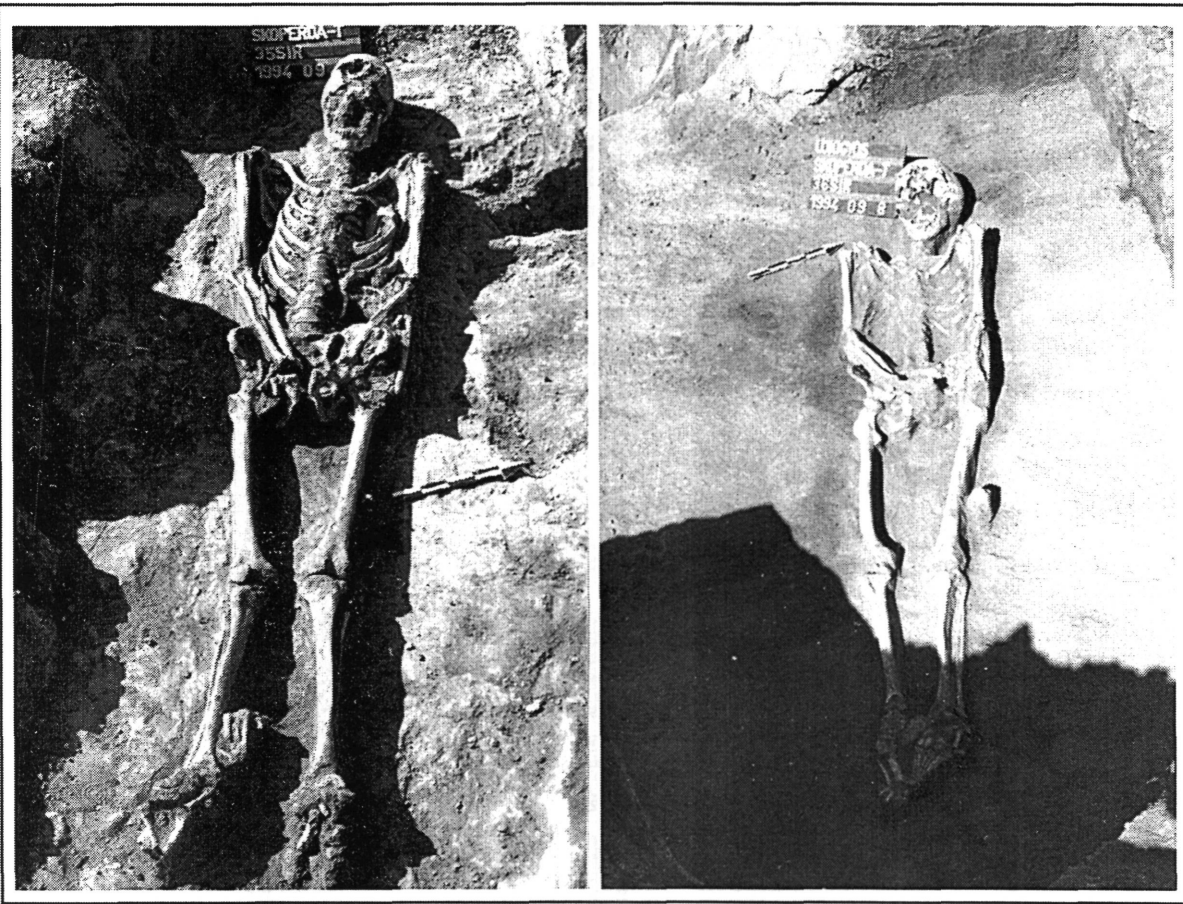
39. kép. 1–2: A 29. és a 30. sír fotója



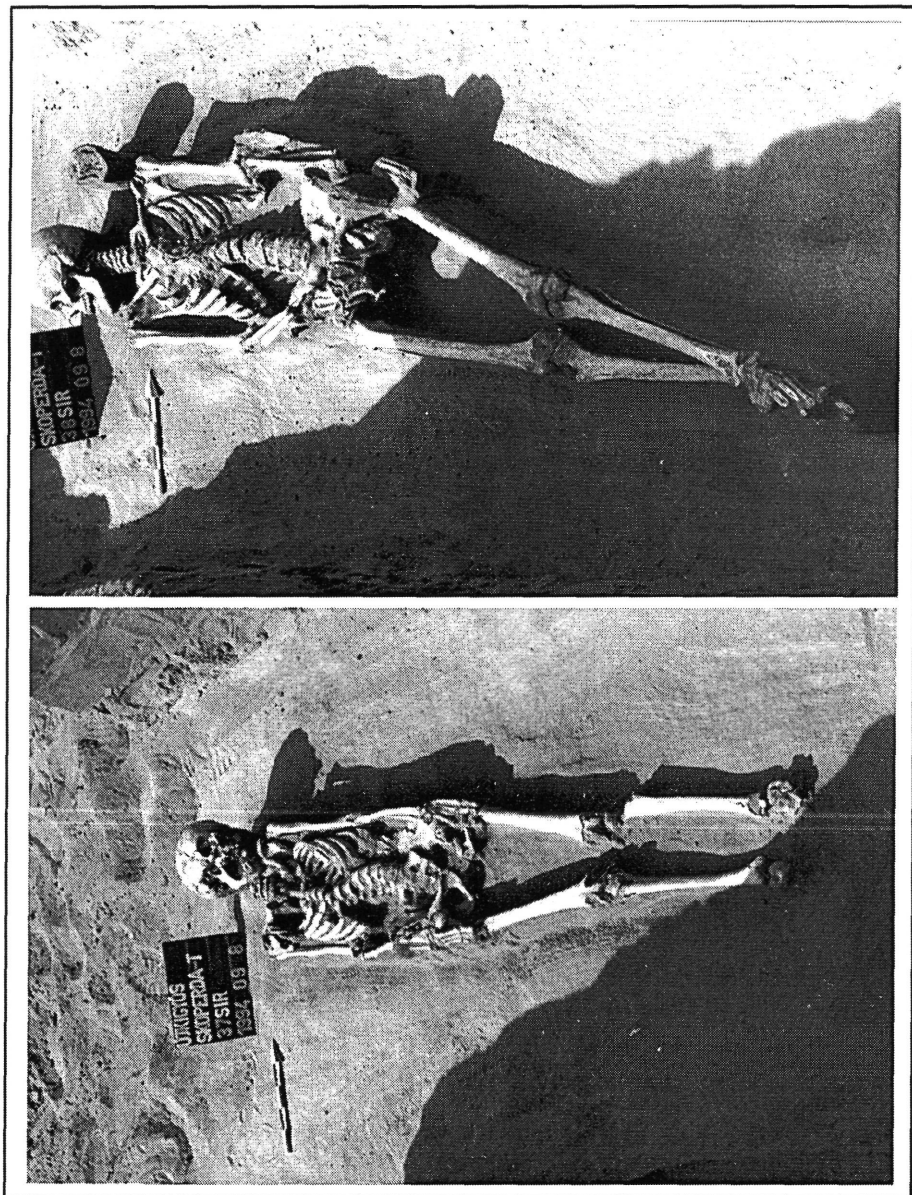
40. kép. 1-2: A 31. és a 32. sír fotója



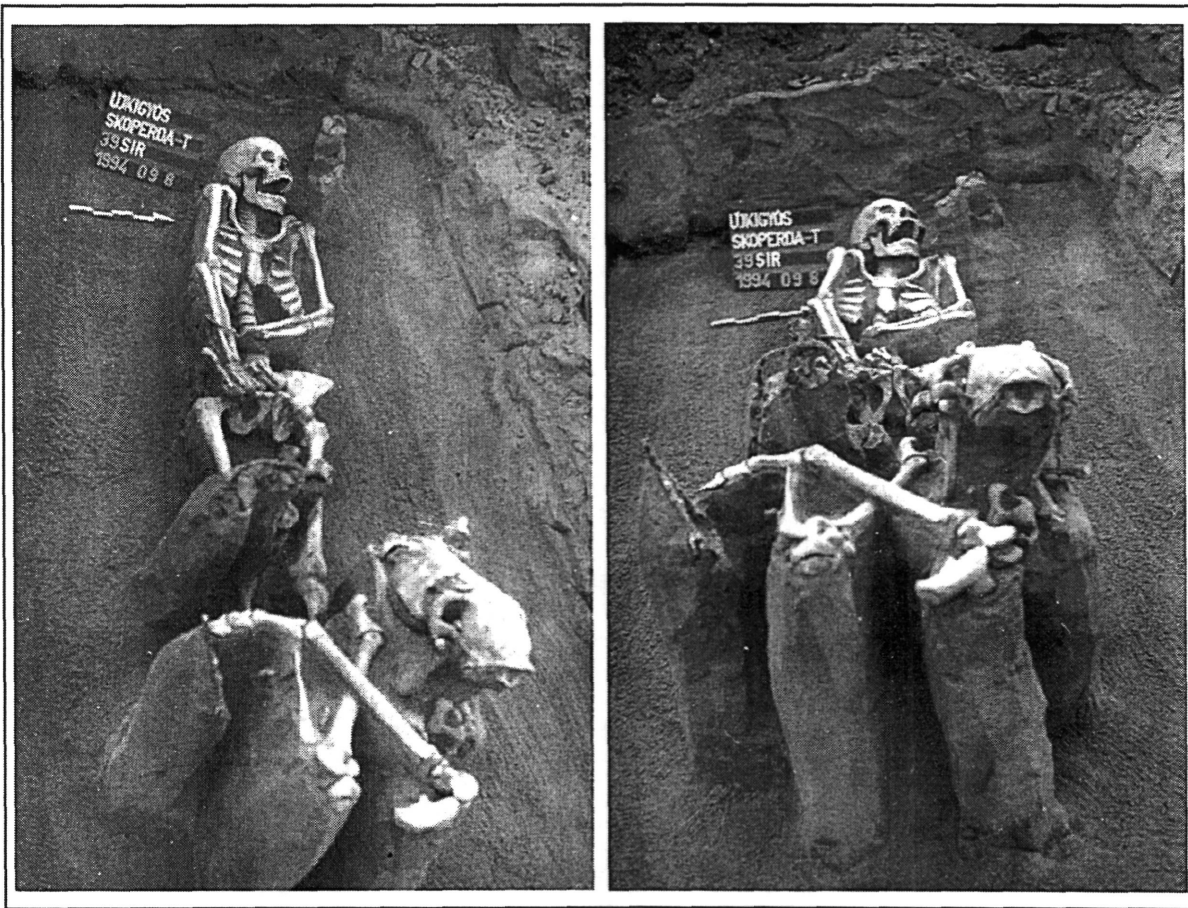
41. kép. 1-2: A 33. és a 34. sír fotója



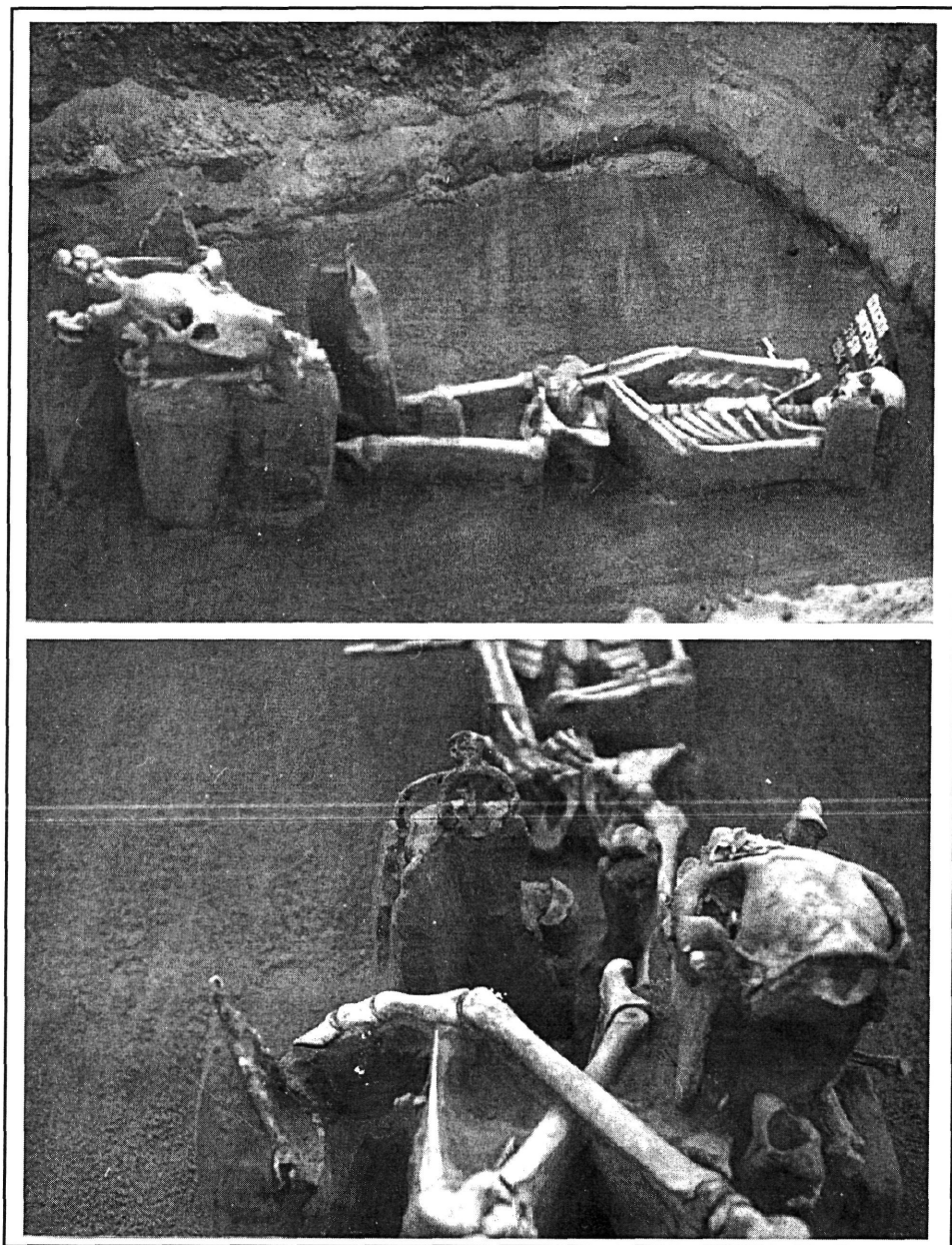
42. kép. 1–2: A 35. és a 36. sír fotója



43. kép. 1–2: A 37. és a 38. sír fotója



44. kép. 1–2: A 39. sz. lovas sír fotója



45. kép. 1: A 39. sz. lovas sír fotója. 2: A 39. sír vaszablója és kengyelei a ló csontjai között